

уметничка академија

ИСТОК

књажевац

ЧАСОПИС ЗА КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ И КУЛТУРНУ БАШТИНУ

Књажевац, број 20, година VI, јануар–март 2019.

ISSN 2335-013X = Исток

ИСТОК

Главни и одговорни уредник

Обрен Ристић

Редакција

Др Стојан Богдановић, мр Срба Игњатовић, др Дејан Милутиновић, Зоран Вучић, Мирослав Тодоровић, Драгослав Живковић, Дарко Динић, Дејан Ђорић, протојереј Сениша Ђорђевић

Издавач

УМЕТНИЧКА АКАДЕМИЈА ИСТОК Кеј Д. Туцовића 8, 19350 Књажевац, пошт. факс 58

E-mail: istok.akademija@gmail.com

За издавача

Драган Петровић

Илустрације

Саша Милутиновић Летећи, фотограф

Слике на корицама:

- *Предња: Голуб, симбол Књажевца, који се у прошлости звао Гургусовца*
- *Задња: Мотив са Старе планине*

Лектура и коректура

Милица Стојиљковић

Дизајн

Јована Банић

Технички уредник и компјутерски слог

Млађан Ранђеловић

Штампа

Галаксијанис Луково, galaksijanis@gmail.com

Пласман

УМЕТНИЧКА АКАДЕМИЈА ИСТОК КЊАЖЕВАЦ

Тел. 064/864 33 75

E-mail: istok.akademija@gmail.com

Часопис излази четири пута годишње. Годишња претплата 2.000 динара, за иностранство 80 евра. Цена једног примерка 500 динара. Претплату слати на рачун издавача, са назнаком за часопис *Исток*, жиро рачун 200-2703160101921-09. Уплату из иностранства вршити на следећи начин: преко posredničke banke/ INTERMEDIARY INSTITUTION: DEUTSCHE BANK AG FRANKFURT, SWIFT: DEUTDEFF. На рачун/ ACCOUNT WITH INSTITUTION Банка Поштанска штедионица а.д. 11000 БЕОГРАД, SWIFT: SBPORSBG. BENEFICIARY CUSTOMER – NAME & ADDRESS: RS35200270316010100347, Istok Knjaževac, Кеј Dimitrija Tucovića 8, 19350 Knjaževac.

Упутство сарадницима

Радове за *Исток* достављати у електронском облику – Word, фонт Georgia или Times New Roman, величина 11, ћирилица. Текст треба да садржи име и презиме аутора, портрет (фотографија) и основне податке о себи, адресу и наслов рада, а код приказа књига, у поднаслову, име аутора и назив књиге која се приказује, издавача, годину и место издања.

Радови објављени у Истоку изражавају ставове аутора, који су одговорни и за стручну и фактографску страну прилога, те не морају у свим случајевима бити и ставови Уредништва.

Издавач до даљег није у могућности да хонорише објављене прилоге.

Издавање часописа финансијски су омогућили

Министарство културе и информисања Републике Србије и Општина Књажевац

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
82+7+39

ИСТОК : часопис за књижевност, уметност и културну баштину / главни и одговорни уредник Обрен Ристић. - Год. I, бр. 1 (јануар–март 2014), Књажевац : Уметничка академија Исток, 2014– (Ниш : Галаксијанис). - 21 цм

Тромесечно
ISSN 2335-013X = Исток
COBISS.SR-ID 205811468

САДРЖАЈ

НАША АНТОЛОГИЈА

<i>Срба Митровић</i> МЕТАМОРФОЗЕ	9
<i>Душан Стојковић</i> ЈЕРЕС БИВСТВОВАЊА У ПЕСНИШТВУ СРБЕ МИТРОВИЋА	20

ИСТОЧНИЦИ (ПОЕЗИЈА И ПРОЗА)

<i>Жарко Буровић</i> ЖУДЊА ТРЕНУТКА	29
<i>Димитрије Миленковић</i> МОЛИТВА ПРЕД СТИКСОМ БОГОВИМА И ВЕЧНИМ ПЕСНИЦИМА	32
<i>Соња Атанасијевић</i> СЕЛИДБА	35
<i>Бранислав Зубовић</i> ГЛЕДАНО ОДОЗГО	38
<i>Давид Кеџман Дако</i> СИМОНИДА МЕЛЕМВИДНА	40
<i>Верољуб Вукашиновић</i> РАЗМЕНА ВАТРЕ	43
<i>Драган Лакићевић Лакас</i> ПОВЕСТ О БИЉНИ ЈОВАНОВИЋ	46
<i>Јасмина Нешковић</i> АКАТИСТ	50
<i>Јованка Стојчиновић Николић</i> ГРАНЧИЦА ЈЕДНОГ ФИКУСА	52
<i>Бранислав Јанковић</i> ХРАСТ	56

<i>Саша Нишавић</i> НОВА ГРАЧАНИЦА	60
<i>Мирослав Манасијевић</i> ВУКОВИ У МЕНИ	62
<i>Ања Групковић</i> ОБЕЋАЊЕ: ЈЕФИМИЈА	64
<i>Сунчица Радуловић</i> ОПСЕНА	75
<i>Јовица Ђурђић</i> ЦВЕТНА ЛИВАДА	77
<i>Горан Ранчић</i> НЕМА ДРУГЕ СМРТИ	82
<i>Данијел Пантић</i> СРЕЋА НЕПРИСУТНОСТИ	84

РАЗЛОГ

ДЕСЕТ ГОДИНА <i>ВЕНЦА ТВОРЦУ</i> (2009 – 2019)	
<i>Милица Миленковић</i> ЖИЗНИ ТОЛИКЕ МИНУШЕ:ДЕСЕТ ГОДИНА ФИЛОЗОФИЈЕ ОТКРОВЕЊА <i>ВЕНЦА ТВОРЦУ</i> ОБРЕНА РИСТИЋА	89
<i>Обрен Ристић</i> ВЕНАЦ ТВОРЦУ	93
<i>О ВЕНЦУ: ИЗВОДИ ИЗ КРИТИКА</i>	97
/ Жарко Ђуровић, Срба Игњатовић, Мирослав Радовановић, Милица Јефимијевић Лилић, Гордана Влаховић, Стана Смиљковић, Душан Стојковић, Милица Илић Гачић, Мирослав Тодоровић, Милутин Лујо Данојлић, Мирко Иконић, Радомир Виденовић Равид, Марија Стојановић, Милунка Митровић, Александар Б. Лаковић, Милица П. Стојиљковић, Љубомир Ђорић, Љубиша Ђидић, Данијела Трајковић /	

МОСТОВИ (ПРЕВОДИ)

<i>Жорж Шеаде</i> СРЕТНЕШ ЛИ ГОЛУБА	113
<i>Ана Мартинчик</i> ЦРНОПЛОДНА НОЋ	116
<i>Корина Опрое</i> РУТИНА СМРТИ	120
<i>Иван Волосјук</i> ДОЊЕЦК	123

ОСВРТИ (ПРИКАЗИ)

<i>Љубомир Ђорилић</i> ИЗВАН ИСТИНЕ НЕМА ПЕСМЕ	129
<i>Чедомир Љубичић</i> НА ПОЉУПЦУ ГОСПЕ ОД СЕНТИМЕНТА	134

ПОГЛЕДИ (ЕСЕЈИ)

<i>Богомир Ђукић</i> ДАНИЛОВ, ХОМЕР ПРЕДГРАЂА	139
<i>Санда Ристић Стојановић</i> ХЕРАКЛИТ И ФИЛОЗОФИЈА ПРИРОДЕ	150

ТРАЈАЊА (КЊИЖЕВНА ИСТОРИЈА)

<i>Ана Јовановић</i> ЈЕВАНЂЕЉЕ КАО ЛИТУРГИЈСКА (БОГОСЛУЖБЕНА) КЊИГА	157
--	-----

ПУТОПИС

<i>Виктор Лазић</i> ГРУЗИЈА, ПРЕСТОНИЦА КАВКАЗА	165
--	-----

ЗАВИЧАЈНОСТ (БАШТИНА И КУЛТУРНО НАСЛЕЂЕ)

<i>Миодраг Д. Перић</i> НОШЊА ВЛАХА СЕВЕРОИСТОЧНЕ СРБИЈЕ	183
---	-----

ЛИКОВНОСТ (ПОРТРЕТ УМЕТНИКА)

Саша Милутиновића Летећи, фотограф

Драгољуб Сандић

МАЈСТОР ЗАНАТА191

КОНКУРС ЗА КЊИЖЕВНУ НАГРАДУ „РАДЕ ТОМИЋ“193

НАША АНТОЛОГИЈА

МЕТАМОРФОЗЕ

(избор из поезије)

Срба Митровић

МЕТАМОРФОЗЕ

VII

Свет који смо гледали биће удаљен, стрмина
Што даље сеже од оног што би могло бити,
Елеватор који нас задржава у недостигнутом
Али разумљивом односу, пружајући илузију
О простирању наше све неизвесније присутности:
Угашени дах фетуса
У старинској светлости.

То што ослонац нам док падамо бива
Да притока смо тичући пристигло време,
Чврстина и разумљивост на месту
Припремљеном и уском,
Узвраћа се измењеном сликом: све стабилније,
Све сношљивије,
Гранање проученог света.

Оно допируће, плима је ваздуха у комешању
Док листамо испошћене стране хербаријума
Очинском руком: поподне у доколици, бесциљно
Тумарање маргинама дочитаних књига;
Никуда и ништа, сем радости. Али
Од нас се тражи непоновљиво
И немогуће: да будемо.

XXXVI

Ad libitum
„W dzien konca swiata“
(Czesław Miłosz)

Жалостан ће бити тај последњи дан
Света. Хлад у ком смо били, и зрак,
И лет птичији изнад шатора нам одмах
У боровом кампу где игличаст лист

Прострељава платно јутра:
Лагодно и с добром надом
Нико у смак неће веровати.

И што се не би тамни глас анђела,
Кô трубље, у олујни тај хаос зарио
Лепа је тишина: орачеви коњи незаплашени
Двокрилац док у ниском лету
Поздравља дом драгане.
Ту близу река као мед
У мркој води топи се.

Светло је и празно и налик
Нашем очекивању; само старац овај
Који би пророк могао да буде
Да није то што јесте, једини он
Подигав руке небесима понавља за нас.
Другога краја нема,
Другога краја нема.

XL

Само овде на приступној обали хоризонта,
Међ истоветним исконским понављањем,
Где укопани сто и сенка отежале вињаге
Као сећање ван изазова могу да постоје:
Давно име у новоме имену
Свему би придошлом да пристане.

И оно што је достојно своје раскоши
У руци далекој понавља контракцију мишића,
Поглед би да узврати зрак погледу, а хируршки рез
У трену тишине на бојишту раствара се
У неумитном додворавању
Извештаченој вечности.

Увек поново и увек не знајући чисто
Где је почетак онога што се преиначава:
Једне исте речи праметнуте у молитву
Означавају меру наше одсудности.
Увек и поново предмет додирнут
И звук његов у искораку.

НАД ГРАДСКИМ ТРГОМ

Над градским тргом, иза замрачених прозора
И чуваних врата, сабрана екипа трговаца
И локалних посредника, уморног изгледа,
Хтела би да зна, зашто оно
Што се до сада увек чинило да чува *статус кво*,
Напоредно ризик и напредовање послова,
И добитак подложен социјалним променама –
Не функционише; да зна заправо, може ли моћ
Тако јасно оличена у законима и униформама,
Да устави, или бар усмери другамо
Бујици сличан ток придошлих опомена;
И ако огорчи, бар на зло да не наведе, оне,
У чијој вољи колико и невољи,
Лежи једини и прави услов даљега опстанка.

Понуда и тражња, гомилање роба и глад тржишта,
Куповна моћ и инфлаторна акцелерација,
Размичу краке маказа у похлепним рукама
И у скоковитим замасима слепо одсецају
Фине животне изданке плиткога корена;
Тешкоће у одлучивању, пре но се изгуби глава,
Одсликавају једно ново стање, када свако решење
Апстрактну равнотежу достиже, али да је задржи не може,
Нити отклања све отежаније дисање:
Подвојеност је друштвених ткива, крв–новац више
Не прихрањује ћелије, већ притиска,
А удови се у непокрету хладе.

Чему би сада водило поновно истицање циљева
Који ће увек зазивајући правду и равноправност такмичара,
Бити на пристојној даљини некога будућег времена?
Такво лагање без зазора одмах би открило
Панично лице и празно обећање; а опет,
Свака акција прети да се изметне набрзо
У хируршко докрајчење самртника:
Логика која би да избегне своје консеквенце
Не тражи решење већ вреба,
А оно што страши је питање:
Како продужити свакодневни напор
Да се одржи стално измичући
Доток животних енергија,
Да се до краја верује
У већ исцрпљен глас

Једноистога астролога?
Новац док безвредан множи се
Престаје да личи на бога.

Град још спава иако је на улицама врева
Од множине неостварених жеља и грешних намера –
Суровост изгледа неминовна а исход извештан;
Ко ће се усудити страховито оружје да потегне
И смрт преку устоличи у неприкосновену правду?
Непријатељ је свако ко себе штити,
А они што се окупљају,
Силом су истом здружени: да опстану,
Ил' да пре зоре свако за себе нестану.

ЕВО МАСНЕ МРЉЕ

Ево масне мрље на паркиралишту, ево
Неиспране крви од трезне туче крај травњака,
Ево хракотина што развлаче се по плочнику, ево
Здрузаног псета украј напуштеног киоска.
Болесни су у болницама, на местима
Где се не примају покајања; гробљанска стабла
У здравом зеленилу врхове једва њишу.
Панцир стакла штите тајна састајалишта
Локалних божанстава, и – гласови се измењени чују
Одасвуд, да некада и негде добију значење.

ДОЧАРАВАЊЕ

Можеш ли да замислиш свет
У ком те неће бити?

Не замишљај, гледај!

Застаје ти дах:
Наговештај извесности.

ПОДНЕ НА ТЕРАЗИЈАМА

Никада, никад до краја,
Ова се раскош не да схватити:
Прелесно месо овлаш одевено,

Кожа још жудна отиска друге коже,
А милост пролећног дана одасвуд бруји
До мноштва столова. У вреви глас иде:
Живот треба мењати.

А све се и тако мења
Уз реч одмерену: шушка пара
И рука руци је близу
И талас наде, смех, жубори
На четир стране, као Милошева чесма.
У бонд-портфељу
Проспект је овог дана.

Подземни пролази бљују множину
И примају, поворке крај касе мину;
Рекламне лутке у излозима

Згрчени покрет улице,
Заустављен су ритам који допире
Из диско продавнице
И лажљив шлагер судбине.

Аутобуси кркљају, утробу шире,
Гутају ситниш и лењо жваћу,
Видик су раширене новине
И крило лепотице на средњој страни.
И док дошљаку шансе расту,
Ћубре у пасажу, синоћ га не
покупише,
Касном славом сја – као свако.

Три поподне, саобраћај у загушењу,
На паркингу велика смена,
Аперитив напетом чекање;
Сирене и псовке складно се допуњују,
Тек који кавасаки суне
Хватајући недостигнут замах:
Младо месо, навијај ганглије!

Ево и књига на уличној тезги,
Конфете с бучнога славља;
У канцеларији или енциклопедији
Имена нешто значе или не, но сада
Цале, Циле, Цоле, водич су,
Плаћени љубавници
Што радосно крешу.

Расуо се прасак
Грактавих младунаца,
Или је то реклама Кока-Коле?
Борилачке вештине узимају маха
И блесак мини-сукања.
Похлепа и пожуда мешају се
С пеном напитака.

Ја бољи град не знам, мада
Тешко да има га!

Овде међ флиперима,
Док скор без притискања расте,
Има смисла жудња и хвастање;
Окрените број
Из сутрашњих Огласа.

СНИМАК

Облак над градом упија дим
Да опет граду га врати,
Сунце ће овде заћи
У множину сунаца.

Пригушена стона светиљка
У зору трне сама,
Дан изнова окупља
Преживеле смртне.

Утрнуле руке стараца –
Корен–окамина;
Лашти се младо лице,
Пустиња.

ДОПЕВАЊЕ

Загнах се да те нађем,
Минух крајину сву;
Јесам ли, нисам ли ту,
Пре но бих да те нађем?

Ни глас, ни зрак прекинут,
Не дозваше те; али зна
Тек жеља што се буди –
Једно смо ти и ја.

Да л' зато у загрљају
Певамо? Ти, на крају.

КИША

Читаву благословену покрајину стрњика,
Кукуруза, сунцокрета, луцерке, хељде,
Травуљина и бајног корова,
Засипа једна иста киша,
Сва од блата, гргољава, бескрајна,
Као поворка тужна а распричана,
Стиска се као жена у тесну сувоту стреје.

Ова нас киша греје, она пали
Преваран пожар клијања, цветања, плода,
Своју нам плахост нуди и вечност другог циклуса;
Самотне ниске куће у земљу тону,
Трепери багрем под тешким теретом капи,
Потмуле експлозије свуд су
Истог ћутања.

Што труне, сад нови пламен добија,
Њије масно семе и камен на коме канце
У празно пружио је,
А разрасло раслиње још више буја;
Има ли границе где живот и смрт су ближе?
Овде се састају у сталном дослуху
Смогавши да се споразумеју: на киши
Једно се другим хране. Из мртве стабљике
Мноштво се семенки издваја, бубре да прсну
И ветар их разнесе, а пањ стари
Већ трулевином гори и пламсај исијава
Изданака што у изједначењу се гуже.

Једно је овде да се дели
А мноштво се сабира у смрти,
Обоје на истом послу трајања.
Ал' највеће чудо,
Кап је у којој виђено се окупља
И мисао се врежи –
Око је то звери док шапом месо пипа
У непресушној ноћи, застрашено
Од пуке несталности света.
Мрак гране једнолико, као киша,
И лог је влажан и смрћу смрди.
Навике треба мењати, мудрује мачка,
Фркће на саму ту мисао, ал' мора преко
У стан суседов, међ хрчке.

(Август, '75, Наково)

МЕТАФОРА

Упоређујући толико неупоредивих ствари
Једначиш их у себи, пре но што ћеш одустати:
Јер то да свет се у те прелива
Изврнут је поглед, прилика је,

Прошао си, остао свукуда, а метафора
Поглед је што ниси га могао избећи:
Слуктав траг толиких непомичних очију
Постојане обећане смрти.

ПОЕЗИЈА

Дозвах се а не назвах,
Јер песник не можеш бити
Ако ли то не порекнеш
Пуке док бележиш речи.

Ћутао сам
Пред чистом страном,
А потом –
Предадох се
Пролазном задовољству.

МЕМЕНТО

Отворише се чељусти
Мрака. Раскрилише се
Врата хадска. Олакша
Тело. Поглед се
Устреми у даљину.
У даљину.

Мала невеждо,
Ниси ли то знао?
Међер за себе не знаш?
Влагом се држи
Прах. Вуче наниже.
Наниже.

Светац ћеш бити
Кад те не буде било.
Сад се прихвати
Ваздуха. Да устанеш као сећање.
Као сећање.

ЖАОБА

Дуг гутљај, рука ти дрхти,
А наусница се гола осула
Капима црњака
Из препуњене чаше.
Заломио се нокат, а заноктица
Болно се црвени. Сврби те по
леђима

Од неупотребљеног сапуна,
Колено жига, чланак на нози
Прети да те ниско баци,
Из пазуха излеће мољац
Па ти пред очима лепрша
Да затрепћеш и говориш
Нежне глупарије
О пеленама, о далеком запаху
Личне тоpline
Која се млечно расплине
Добротом и гукањем.

Хајде-де, стари, бриши!
Док се не зацениш
И буцак ти нађу
Заувек. Ах,
Некад је било – некад:
Вино је било вино, а киша –
Киша. и звонило је,
Ал' не у ушима.

ГЛЕДСТОНОВОМ

Не данас
Данас пада снег
И гробље изгледа мртво;
Понеко тек, јер мора,
Уђе, изађе.

Пре недељу дана, беше сунчана недеља,
Бејаш с Миланом Ђорђевићем
Да осмотрим кућу у којој је некад
Исидора становала: прочеље,
Чемпресе крај улазних степеника,
Прозоре, двориште. Поредих све са давном сликом
Из књиге. Пас чувар нас занете преплаши.
Шетали смо потом наниже, од Топчидерског брда
Према Сењаку, Гледстоновом:
Виле у претпролеће, голе гране и грмови
И Дучићева зимзелен на мермеру.
Милан, старином Брђанин, причао ми је
Локалну историју, помињао бивше власнике,
Показивао куће: Симовића, Ника Миљанића,
Стојадиновића, Чајкановића, Андре Николића,
Рада Пашића, Маклурову, Швабићев дом, Панићев штаб...

Одједном, указа ми се гробље,
Визија гробља. Као да смо на гробљанској алеји,
А не међ кућама. Град је макета гробља,
Увећана макета, комфортно гробље,
Сав у монументима споменика.
Имена. Кандила. Канделабри.
Крстови врата и прозора.
Украсни стубови с капителима,
Ограде од кованог гвожђа, клупе,
Утуљена светлост мартовског дана,
Камена тишина. Ништа.
Понеко тек, јер мора,
Уђе, изађе.
На тераси неко непомично седи,
Свој сопствени споменик на надгробној плочи,
Неко пак стазу уређује гробљанску...
Двојица лутају, два шупља духа,
А Венецуеланска амбасада
Као красан брод узлеће према небу
С благородним душама.

Насмејах се.
Пљеснух шаком по колену,
Пуче чоха
И показа се

Гола кост.

ЕЛЕГИЈА ЗА СВИЊУ

Одабрали су га из табора истомишљеника
Ушкопљеног, угојеног незадовољника.
Гроктао је ишчекујући храну, у своме ропству
Био је у свему нежно радикалан.

Куком закваченом за подбрадак извели су га на чистац
И чекићем у главу на земљу свалили,
Док је слинав и пометен мислио двосмислено
О својој глади још увек, о пролазности.

Онда му брENERОМ спалише оптру длаку
И црне папке куком ишчупаше:
Лежао је бео, испран, окупан као човек,
Свијених дигнутих ногица, роб својих навика.

Чекрком га потом дигоше и обесише
За задње уланчене ногице прободене,
Затим му скинуше каишеве масних наслага
И смрад му субјективан одстранише.

Сад тако без душе лежи у деловима
Сложен без крупних костију на хладним полицама,
А душа му убијена вије се више и даље,
Даље од сваке људске самилости.

(Наково, 16. јун '93)

ОДЈЕЦИ

Ништица си која се весели
На плахој пролећној киши,
Влажна испружена рука
Што прима небеску твар

И с длана пије
Капи неугасле вечности.
Ништица си која се
У маглу умотава,
Да опет у магли се јави:
Налично ништа.

ДИТИРАМБ

Чуј како мјауче ветар!
Чуј како траје пас!
Чуј, непроболно лако
И ведро, у собни час,
Зија домаћи пакао.

Не, јутрос нисам плакао,
Њискао је усисивач.
А преко чујног немира,
И преко равног папира,
Оловка тражила траг.

Чуј како чили сапуница,
Чуј хладни шапат рачуница,
Чуј како смеха вакуум
Диже се над водама цакум-пакум
Кô библијски опнокрилац – бог.

Чуј, чуј, чуј!
Лако је рећи чуј.
Ал' чути бруј, поћи у Птуј,
Кушати, слушати, путуј и псуј,
Па стићи у Козлодуј!?! Шта туј?

Чуј како мјауче пас!
Чуј како траје сапуница!
Чуј, прашни усисивач
Побринуће се о свему,
Што јесте било прах.

ЗАНОС

Седео сам до касно у мрачној соби
На неудобној столици за склапање.
Укућани су спавали. Гледао сам
Криминалистички филм на ТВ,
Суморан од потаје и напетости.
Све време у углу екрана
Светлело је упозорење:
Ваздушна опасност!

Бејах и сам напет:
Дијафрагма ме гушила.
А речи до краја неизговорене
Топиле се у грцај, у шапат
На неким блиским уснама.

А када поче пучњава,
Одскочих с грбаве столице високо
И у мах осетих право олакшање:
Читаво тело,
Рањиви шупљи понор,
Оста само изгубљени траг
Толиких прошлих недоумица –
Тело невољно, старо, оронуло,
Сувише слабо за тешке мисли
Које ме обужимале.

3. април 1999.

ВЛАТИ

На голој стени
Из влакна пукотине,
Из окца хуе прашине,
Никле су влати.
Репић живота,
Бледозелена радост.

ДА ЛИ?

Све згоре
Пред долазећом ноћи!
Рука се пепелна пружи
Да ме зграби,
Али се расу
У спрженој зори,
У самртном часу.

ЈЕРЕС БИВСТВОВАЊА

Јеси ти, песнице који ћутиш,
Док ти речи пробијају опну вида
Као пејзаж непрепознат? То је крај
Обухваћен вегетацијом и небом,
Слика отровне баналности
Што се у кост упила. Књига за књигом
Палимпсест је отворених врата
Која не воде никуда. Ћути душо
Док можеш бити сама, док можеш
У се да се упијеш и видиш бога
На своме нокту подливеом крвљу.

**МЕЋУ СЕ СЕ ХОЋЕ ДА
ПОМОРЕ,
ЗЛАЋЕНИМА ДА ПОБОДУ
НОЖИ...**

Ено их у свечаној дворани, ено
 На пољани, на трибини, крај
 микрофона увек
 Или крај телефона, ено говоре
 више но знају,
 Ено их пред царским дверима у цркви,
 Ено их на екрану непрестано
 Сулогом у проблематичном филму
 О правди и неправди, о напретку,
 О благу нечијем неподељеном. Ено их
 Где сами пред собом клече у
 безумној молитви
 Заклињући се лажно моћнијем ривалу

И радећи о глави сваком ко се запречи
На раскршћу. Тамо, ван сцене,
Крв лагано струји преко камена
Односећи још један живот
Аветима похлепе. Дознаће
Кад буде касно да је победа
Корак у празно, суштина те љубави
Према смрти.

Кишна капљица
бубри на моме длану.
Пупољак неба.

БРАВА

Изрећи и ћутати:
Брава је истих двери.
Откључати је, закључати:
Да се обоје измери.
Испред, иза преграде:
Ништавило се цери.

УВОДНА ПЕСМА

(После Хераклита
Ефезянина, фр. 21 и 26)

Будни гледамо
Смрт,
И смрт, и смрт.

Уснулима
Видик нам снови,
Предели
Искидане душе.

Мртвима
Живот је траг
Који бисмо да гледамо.

РАДНИ НАПОН

Развејан је прах.
Голе лобање пуне су родне земље.
Свака кост за себе
У костуру слепљеном црницом
Стамен је универзум.

Ко ме да говорим
Ослоњен на споменички камен,
Слика изнемогле прошлости?
Трепери светлост, топлина и мраз,
Густо сито је ово време,
Плаво и жуто су једно,
А овај пејзаж гладан.

Избор песама сачинио
Душан Стојковић

ЈЕРЕС БИВСТВОВАЊА У ПЕСНИШТВУ СРБЕ МИТРОВИЋА

Душан Стојковић

Срба Митровић (1931–2007)¹, познати, али, на жалост, још увек поприлично скрајнут, и поред многих и значајних награда које је добио, српски песник објавио је шеснаест песничких књига: *Метастрофе* (Нолит, Београд, 1972), *Опкорачења* (Матица српска, Нови Сад, 1975), *Подне на Теразијама* (Матица српска, Нови Сад, 1983), *Опис и труње* (Просвета, Београд, 1984), *Шума која лебди* (Матица српска, Нови Сад, 1991), *Библиотека* (ауторско издање, 1992), *Жаоба* (Светови, Нови Сад, 1993), *Лостина* (Просвета, Ниш, 1995), *Снимци за панораму (из понора)* (Матица српска, Нови Сад, 1996), *Узмицање. Касне песме* (Рад, Београд, 1999), *Ноћ и сан* (Народна књига / Алфа, Београд, 2002), *Разговор ил вртлог* (Народна библиотека „Стефан Првовенчани” и Књижевни клуб Краљево, 2003), *Изабране. 1970–2003* (Издвојили: аутор и Васа Павковић, Драслар, Београд, 2003), *Гозба* (Народна књига / Алфа, Београд, 2004), *С Калемегдана: јесења сликовница* (Откровење, Београд, 2006) и *Маглине, сазвежђа: сновидне мапе* (Рад, Београд, 2007).²

¹ СРБА МИТРОВИЋ (1931–2007) Рођен 1931, преминуо 2007. Песник и преводилац. Књиге песама: *Метастрофе*, Нолит (1972), *Опкорачења*, Матица српска (1975), *Подне на Теразијама* (1983), *Опис и труње*, Просвета (1984), *Шума која лебди*, Матица српска (1991), *Снимци за панораму*, Матица српска (1996), *Маглине, сазвежђа*, Рад (2007). Приредио антологије: *Антологија модерне енглеске поезије*, Светови (1992), *Антологија модерне америчке поезије*, Светови (1994). Награде: *Ракићева*, *Бранко Миљковић* за књигу *Снимци за панораму* (1996), *Змајева* (1999), Награда Удружења књижевних преводилаца за животно дело (2001).

² Срба Митровић је био и врстан преводилац са енглеског језика. У сарадњи са Хирошием Јамасаки-Вукелићем као приређивачем, јавља се као један од преводилаца следећих остварења: Мацуо Башо, *Стари рибњак* (1996), Јуђиро Сасаки, *Дневник о Хирошими* (1997), Јоса Бусон, *Пролећно море* (1999. и 2008), *Маглено звоно: савремена јапанска хаику поезија* (2006), Мацуо Башо, *Свенуло поље* (2008). Кајоко Јамасаки је начинила избор за *Четири годишња доба* (1994. и 2003), а јапански нобеловац Кензабуро Ое за *Облаци памте и друге приповетке о последицама атомског бомбардовања* (2000) у којима је, такође, као преводилац био присутан и Митровић. Са Зораном М. Бундалом изабрао је и превео *Однове песме* (1972). Сам је преводио овог енглеског песника: *Испод Сиријуса* (2012), као и нобеловца Шејмуса Хинија: *Песме* (1993), *Изабране песме* (1996) и *Мочварна земља* (2000) и Роберта Ловела: *Делфин* (1994). Посебно су драгоцене две антологије које је приредио: *Антологија енглеске поезије 1945–1990* (1992) и *Антологија америчке поезије 1945–1994* (1994).

Митровић је песнички „стартовао” прилично касно (прву збирку објављује са више од четрдесет година), али убојито. *Метастрофе*, које поетички следе и „произилазе” из мотоа преузетог из песништва, аутору веома блиског Ивана В. Лалића: *Тек један покрет, можда плач и облик / Запечаћен без намере, у журби* (Митровићева поема опева један ужурбани, грчевити покрет – налик на треперење угроженог човековог бића, суоченог са свим опасностима и злима модерне цивилизације – само корак удаљен од ридања над властитом судбином), једна су од најбољих, најцеловитијих и најснажнијих, поема свеколике српске поезије. Њени стихови су „густи”, тешки, тмоли. Она сама у дослуху је и са српским класицизмом који најбоље представљају Лукијан Мушицки и Јован Стерија Поповић, али и оним, новијим, енглеским који, надовезујући се на енглеске метафизичке песнике, заговара и реализује велики песник Томас Стернс Елиот. Од самог почетка свога певања, Срба Митровић, врсни преводилац енглеске и америчке лирике и састављач одличних антологија истих, појављује се као *poeta doctus*, али *poeta doctus* посебног кова. Своју ученост наш аутор не натура читаоцима, она је вешто прикривена и често је позив на интелектуалну игру тражења скривених цитата. Нимало ретко, присутни су и против-цитати – они којима се доводи у питање или битно мења „порука” цитираних стихова. Најчешће, она је поетско магнетно поље које зрачи и призива најразличитије асоцијације. Митровић је – то не сматрамо никаквом маном – један од најистакнутијих наших песника за песнике. Пошто код нас – ваља то и признати поштено – песници прилично ретко читају, поготову на прави начин – „дубински”, друге песнике, остао је ваљано „непрочитан” до сада. (Тек текст Васе Павковића уз Митровићеве изабране песме на прави начин сагледава и описује позицију коју унутар нашег савременог песништва овај аутор заузима; није се то десило случајно: Павковић је један од ретких критичара који су предано, упорно и промишљено, пратили, не развој и раст, јер наш аутор се јавља на литерарној сцени као потпуно оформљен, самосвојан и остварен песник, већ гранање Митровићева поетског опуса.) *Метастрофе* су философска, метафизичка, антрополошка поема у којој се стихови и дословно „ваљају”. У међуратној српској поезији Митровићеви претходници су, кудикамо неплоднији, Аница Савић Ребац, Младен Лесковац и Тодор Манојловић (највише последњи споменути). Митровићево песништво, поред несумњиве класицистичке окоснице, садржи и нешто барокно у себи. Треба се подсетити дефиниције овог правца, оне коју потписује Жан Русе, у *Књижевности барокног доба у Француској: Кирка и паун*. По овом тумачу књижевности четири главне особине барокног дела су: „1 – *Нестабилност* равнотеже на путу да се наруши да би се успоставила, површина које се извијају и ломе, облика који се губе, кривих линија и спирала. 2 – *Непостојаност* дела у покрету, која захтевају од посматрача да се и сам креће и умножи углове посматрања (вишеструка визија). 3 – *Метаморфоза* или тачније: покретно јединство неке мноколике целине на путу ка

метаморфози. 4 – *Доминација декора*, то јест подређивање функције декору, замењивање структуре сплетом неухватљивих привида, игром илузија.”³ Наводимо неколике одабране поетске слике *Метастрофа* с намером да покажемо колико Митровићево дело сеже у дубину (њихова, местимице његошевска – иако поетски остварена на дијаметрално супротан начин, суспрегнуто, „утишано” – афористичност је неспорна; ипак, оно што, и поред све „посности” стилских фигура, доминира посебна је, „препрсла”, онеобичена метафоричност): ... *Али / Од нас се тражи непоновљиво / И немогуће да будемо* (VII); *Увек поново и увек не знајући чисто / Где је почетак онога што се преиначава. / Једне исте речи претнуте у молитву / означавају меру наше одсутности, / Увек и поново предмет додирнут / И звук његов у искораку* (XL).

После поеме–песме Митровић се већ у *Опкорачењима* показује као прави мајстор и када је краћа стиховна форма у питању. Његове песме имају у свом језгру снажну песничку слику чији се распон креће од метафоричне до „ангажованих”, „критичких”, максимално јетких, на корак до /нео/веризма који је тада почињао да „осваја” нашу лирику а којем је управо Митровић био један од предводника (довољно је погледати песме „Над градским тргом” и, посебно, „Ево масне мрље”). И песничке слике, персонификоване углавном, пуне су веристичког набоја: *Аутобуси крклају, утробу шире* („Подне на Теразијама”).

Митровић уводи у своју поезију на велика врата иронију која постаје једна од кључних стилских фигура и један од основних лирских поступака у целокупном његовом лирском опусу. Иронија „разједа” и онеобичено цитирање стихове Његошева *Горског вијенца*: познато Његошево *Младо жито, навијај класове*, у Митровићевој „верзији”, претвара се у: *Младо жито, навијај ганглије!* („Подне на Теразијама”).

Опис и труње „приводи” Митровићеву лирику на корак од Настасијевићеве. Посебно су присутне језичке натрухе налик на оне које налазимо у тмолуј Настасијевићеву поезији: *груст; натрухица; дахт; худи, ћух; непоризир; ледноћа; слушање; загнати се, минути; ни ... ни; ли; трепер...* Почев од ове књиге Срба Митровић отпочиње да бунари и у језику, ужлебљује се у њега, оживљујући нарочито архаичне и заборављене вербалне слојеве. Још више „стеже” изнутра песму, постижући особену опорост њенога ритма. Прибегава разноврсним, поетички успешним, „кочењима”. Песничке слике прожете су „мрачним”, дубински надреалним, местимице и надреалистичким, тоновима: *Сунце ће овде заћи / У множину сунаца* („Снимак”).

Шума која лебди, књига магритовског наслова, „отвара” се сјајном песмом „Метафора”, једном од најбитнијих за њеног аутора, у којој он „лирски” разлаже философско третирање погледа француског егзистенцијалис-

³ Жан Русе, *Књижевност барокног доба у Француској: Кирка и паун*, превела с француског Тамара Валчић Булић, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци – Нови Сад, 1998, стр. 179.

тичког философа Мориса Мерло-Понтија (наводимо целу Митровићеву песму): *Упоређујући толико неупоредивих ствари / Једначиш их у себи, пре но што ћеш одустати: / Јер то да свет се у те прелива / Изврнут је поглед. Прилика је, // Прошао си, остао свукуда, а метафора / Поглед је што ниси га могао избећи: / Скакутав траг толико непомичних очију / Постојане обећане смрти.*

„Метафора” је кључна ауторова поетичка песма. Њена насловна реч представљена је као поглед од којег се не може побећи, поглед који је, истовремено, полетео ка нама и који смо ми сами „лансирали” према другоме и другима; поглед и живота и смрти, живота у смрти, и смрти усред живота. Прави, нужно неухватљиви, скакутави и праг и траг. *Поглед* је, иначе, једна од централних тема читаве збирке. *Гашење погледа редом*, која се налази у неувршћеној у наш избор песми „Писмо на крају века”, скривени је цитат из песме „Са погледом угашеним...” Војислава Илића, једне од последњих – симболистичке до сржи – коју је овај наш песник написао. Митровић је врстан читалац и познавалац савремене светске, углавном, англо-америчке, поезије и веома често и веома успешно служи се, постмодернистичком, цитатношћу. Цитирамо три стиха из поетичке песме „Поезија”: *Јер песник не можеш бити / Ако ли то не порекнеш / Пуке док бележиш речи.*

Митровић омогућава еминентно лирском да мукло проговори. Веома често и „скрива” поетичке фрагменте. Простор његове поезије је специфичан, местимице и сомнабулан. Сlike „стижу” и до парадоксалних просветлења. Чува се иронија као обликотворни модел стихова.

Библиотека, асиметрични триптих изврсна је поема којом се Митровић обзнањује као прави и велики песник Београда, врсни мајстор детаља, песник способан да оствари дубоко мотивисану језичку диференцијацију унутар песничког остварења и, напоменули смо већ, сјајни ирони-чар.⁴

Следеће две Митровићеве песничке збирке, *Жаоба* и *Лостина. Петељке сићевачког грозда*, биле су затишје пред буру, одржавање достигнутог високог лирског стандарда. Из прве издвајамо јединствено понорну, песничку слику из одличне, антологијске, песме „Мemento”: *Отворивши се чељусти / Мрака.*

Снимци за панораму (из понора) најбоља су Митровићева песничка збирка, ако се изузме, наравно, књига његових изабраних песама. Колико је Митровић добар песник и колико је његова поезија у суштини егзистенцијалистичка могло би се доказивати упоређивањем двеју песама чија је мотивика слична. (Ипак, остављамо за посебну студију „унакрсно” проучавање ових двеју изврсних песама у којима домаћа животиња, до бола егзистенцијално и потресно, постаје симболичка замена за угроженог и пропад-

⁴ На жалост, њу, као ни поему „Београдска сретања”, нисмо могли због дужине да уврстимо у наш избор. Важи исто и поред њихове несумњиве вредности, и за дуге песме попут „Клозет у касини”, „У хали ауто-сервиса”, „Опис и труње”, „Одгледао је сателитски програм”, „Ветрила”, „Подрум”.

љивог човека). Прва је (наводимо је исцела, у преводу Антуна Шољана) песма „Поглед на свињу” чувеног енглеског песника Теда Хјуза:

*Мртва свиња лежи на тачкама.
Тежила је, кажу, ко три човјека.
Склопљене очи, румене трепавице.
Отегнула је папке, дословно.*

*Таква тежина и румена тјелесина
У смрти се не чини само мртвом.
Осим живота још јој нешто мањка.
Налик је каквој врећи жита.*

*Без грижње савјести је пљеснух.
Кад вријеђа мртве и хода по гробу,
Човјек ћути кривњу. Ал’ ова свиња
Као да није кадра да окриви.*

*Премртва је. Тек толико
И толико кила сала и свињетине.
Последње достојанство је изгубила.
Чак ни предмет за збијање шале.*

*Превише је мртва и за сућут.
Памтити сада њен живот, жустрину,*

*Тврђаву земаљског ужитка, што је била,
Ко да је лажан, беспредметан напор.*

*Убитачно стварна. Њена ме тежина
Тлачи – како је помаћи?
И каква мука растраниширати је!
Рез на врату гадан ал’ не потресан.*

*Једном на сајму некоме у вреви
Трчах за одојком намазаним машћу:
Било је хитрије и гипкије од мачке
И скичало је ко лим да се цијепа.*

*Мора да су свиње топлокрвне,
На додир су ко пећ. Угриз им је
Гори од коњског, ко полумјесећ велик.
Једу мртве мачке и угарке.*

*Дистинкције и дивљења оваква,
Док је с њом одавно све готово.
Гледах је дуго. Ошурит ће је,
Ошурит ће је, изрибати ко праг.*

Друга је Митровићева „Елегија за свињу” (налази се у нашем избору).

Песничке слике постају ноктурналне. Црнило веје из синтагме *камена тишина* („Гледстоновом”), као и из слике која је централна у истој песми: ... *град је макета гробља, / Увећана макета, комфорно гробље* (тешко је отићи и мали корак даље у таму од оне којом ови стихови „зраче”).

Изврсна је поема (сам аутор је одређује као „полифонични монолог”) „Београдска сретања”, са поднасловом „Миодраг Павловић код Исидоре, 1953”⁵, која се састоји од увода и пет делова и пева о сусрету два духовна оријентира београдске интелектуалне средине половином прошлога века.

Узмицање. Касне песме доносе неколике песме у прози. Бојана Стојановић Пантовић се, у својој антологији српских песама у прози насловљеној *Српске прозаиде*, одлучује за четири: „Болничка шетња”, „Семафор”, „Естетизам” и „Калеидоскоп”.⁶ Интересантан је „круг” песама везаних за мотив болнице и смрти. Веома је добра кратка песма „Одјеци”. Иронија присутна у првом стиху песме „Дитирамб” који гласи *Чуј како мјауче ветар!* директно цитатно „ратује” с познатим стихом *Чуј како јауче ветар* чувене песме „У позну јесен” Војислава Илића.

⁵ Због њене дужине, нема је у нашем избору.

⁶ Песама у прози има и у неколиким ранијим, а посебно у каснијим, Митровићевим збиркама. Њих, међутим, као ни хаику песме – уз само један изузетак, нисмо уврстили у наш избор.

Ноћ и сан приказују Србу Митровића као лирског *несаничара* налик на стрелу хитнуту к небу. Истовремено, песме ове збирке наликују дрвету и песнику-дрвету укоренењем у језик (наш аутор, иако нема кованица, показује задивљујуће језичко богатство: натерао је матерњи језик да служи његовој поезији, али да јој тако служи што језик сам еруптивно ослобађа своје скривене а готово неисцрпне моћи), али и, у исти мах, магритовски полетелом ка небу и сунцу. Песник се открива као поседник густе мисли која је свеобухватна и палацајућа, способна да ухвати у своју лирску, трепераву, мрежу свејединство света. То подразумева и опевање самога хаоса. Имамо, руку под руку, једно поред другог, хаос и свет настао из њега. Хаотични свет. Смирени, уобручени, делимице свладани хаос. Горка је смиреност која веје из Митровићевих песама. Она подсећа на ону до које је својевремено доспео трагични Ђакомо Леопарди, као и на ону ка којој се, у јединој својој песничкој збирци *Вечери на мору*, упутила наша неокласицистичка песникиња Аница Савић Ребац. Традиција у коју урања (не бежећи нипошто од ње, следећи тако Елиотову песничку трасу) Срба Митровић потпуно је самосвојна, *изабрана њим самим*, нађена и „покретна”: он се „препознаје” у њој, једнако као што се и она сама „препознаје” у њему. Треба се дубоко замислити над стиховима: *Читаво тело, / Рањиви шуљи понор* („Занос”). Не смеју се заборавити лирске минијатуре: „Влати” и „Да ли?”

Разговор ил вртлог памтимо по неколиким хаику песмама, урбаној тематици веристички „покривеној”, лирски оживљеним сновима, наслову песме „Јерес бивствовања” и самој тој песми. Као и критичкој интонацији која пламса из песме насловљене „Међу се се хоће да поморе, злаћенима да пободо ножи”.

Збирка *Гозба*, дата *in continuo*, без циклусне поделе, с мотом преузетим од Тина Ујевића: *смрт, и смрт, и смрт у Нади и Открићу*, која се насловом већ надовезује на чувену Платонову дијалогску философску студију, опева управо смрт и наду и откриће и наде и смрти, змијски преплетене у једно. На тематској равни аутор се хвата у коштац и са темом времена и сећања. Он, који се доказао као врстан творац поема, јесте мајстор и када су у питању кратке песничке форме, и сам хаику, али и песме у прози. Његову – добру – песму у прози „Мува” можемо довести у везу с песмом „Из дневника” Милете Јакшића и песмом, насловљеном такође, „Мува” Милана Ђорђевића. Стих *И разгоре се бесан пожар вечери* („Врсар – једно сећање”) цитатни је ехо стиха *Још подмукли пожар као да избија* Дучићевог „Заласка сунца”.⁷

С Калемегдана: јесења сликовница доноси хаику венац, а последња песникова збирка, *Маглине, сазвезђа: сновидне мапе*, врви кратким, углавном рефлексивним песмама, мудрим опроштајима са животом и свим лепим и нелепим што је у њему битисало. Рефлексивност ових песама не за-

⁷ Навели смо ове примере, иако тих песама у нашем избору нема, већ да бисмо показали како „функционише” цитатни слој Митровићеве лирике.

XXVI песма *Метастрофа* стваралачки је ехо чувене „Песме о крају света” Чеслава Милоша.

довољава се дневним / јавним, већ га комбинује са ноктуралним / сновним, те „производи” мале сновне мапе којима се можемо, и морамо, стално враћати, ако смо прави љубитељи праве поезије.

Цела кратка „песма” „Родио се” гласи: *С тобом се родио свет што га заборављаш*. Срба Митровић створио је „песнички свет”, који нећемо моћи да заборавимо. Ако има, а има, значајних песника, код којих је тешко наћи антологијску песму која се оспорити не може, Митровић је песник који има велики број стварно антологијских песама и, када се одлучимо за неке од њих, жалимо увек што исто нисмо учинили и када је о другима из тог низа била реч.

ИСТОЧНИЦИ

ПОЕЗИЈА И ПРОЗА

ЖУДЊА ТРЕНУТКА

Жарко Ђуровић

ЖУДЊА ТРЕНУТКА

У време летње ноћи
чујан постане шапат
кад жудња зацакли очи
постељу нуди папрат

Над нама овал неба
пада на горја и утрине
пада на њена гола бедра
на крљушт плахе месечине

Чује се присојем сопран птичји
жубор воде оближњег врукта
кад су тела у стихији
поделе жудњу тренутка

Тренутка који снатри
о љубави и ватри!

КАД ОНА ХОДА

У каменој кући где живи
балкон је сунцу отворен
улица са владаревим именом
број небитан
битан је лавез тишине
и дрхтај оближњих липа

Слика није статична
обично изјутра
кад она из куће излази
одјекује потпетица звон

Облина тела ускомеша вид
чула у немир селе
ту их препушта усклику
као да се ради о потоцу чула
цвеће на балкону истрајава у мирису

Кад она хода
немир не може никад да усахне.

(НЕ)МОЋ РЕЧИ

Утеху у речима не тражи
у њу је Господ проникао
да грехове поравна

У песми су грехови већи
од моћи Господа
можда за дужину живота
пуног закрпа и светогрђа

Несигурност досеже до самих
капилара
нема боје и облика
има оштре поделе на ништа и свемоћ
ту се машта у мимоходу губи

Несигурност сеје семе сумњи
месец плеше по вољи узрока
ја те слике обликујем у речи
и после их разгрћем о стону застирку
да бих некој тајни кључ у руке дао.

ДИЛЕМЕ

Како остати у својој кожи
кад те из ње стално изгоне
ненадано се излажеш мразу
и поразиу

Кожа – родитељка тела
чува га од студи
чекајући час судњи

Како остати у својој кожи
кад патња душу рије
Атила – бич божји
о томе мисли другачије:

Кожа је завичај ножа!

КОЦКА И КРУГ

Слике коцке и круга
Избацих из видокруга
Рече госпођа Леа
да сам ту мисао преузео од Раблеа
што тачно није:
мисли рађају илузије

Чујем апел да коцка
одједном све прокоцка:
жуђене идеале
и временске календаре
А круг?

Кругом празнину заокружи
не дај да изиђе ван
изгубила би се у трсју
без моћи да пева.

СВЕ ЈЕ ИСТО И НЕИСТО

Све је исто и неисто
кишне капи – шумско дрво
уши трена – врело бистро
што је друго беше прво

Исти су облаци у висини
исту ћуд и рухо носе
лице видиш у тишини
друго се крије у тамнини

Један поглед а два пута
нагнути су истој ноћи
безброј верзија има слутња
док се на њу свикну очи

Све је исто и неисто
тихи лахор – муња гласна
крајоличја бојена кистом
ни Господу нису јасна.

ШТА ЈЕ ЖИВОТ

Живот необјашњиво плута
по пучини неспокоја
стављају му кваке на науме
запреке на додир

Па како опстојава
низ каква силази степеништа
уз који се кук пење
где се буди и траје
која отвара врата

Брзо пролети кроз своја беспућа
кроз игру тврдоглава песка
кроз полуделу ботанику

Увек у наставцма
подозрив према времену изгубљеном
рамена нема да се на њих наслони
има брига које се свуда растрчаше
Узимам дозирану ампулу бенседина
да умирим немир.

ТАМА И ЧУЋЕЊЕ

Уместо тла ослони се на машту
све је у њој скривено и нетакнуто
као ветар у мислима
као шуме које нема
као руке које визију дозиђују.

Све је у стихијном паду
па и векови прохујали
расплинути у таму и чуђење

Погледу не измиче острижено време
у њега је уперен пуцањ снохватица
и других узрока које мозак узмуђују

Време окренуто лицем илузији
као мапи разигране сумње
Уместо тла тражи увид у машту
тамо је ушорено многогласје
Матић би рекао: *Нек теку реке!*

ПЕСМА О ПРОСТОРУ

У простору станује свет
има своју метрику и звуке
шта је звезда – до небески цвет:
беру га очи а не руке

Простор у цветању заволи
заволи боје – сунчеве зраке
заволи и ветар глагољиви
што се пентра под облаке

Заволи и снег који веје
прпошан и паду вичан
све је у знаку ономотопеје:
речних токова – ветровог бича.

ПУСТОШНИ СВЕТ

Ми више нисмо чврсти
иако нам је родитељ глина
све лиснато – зебња обрсти
пре него се вине за снима

Пустошним светом ходимо
тама нарасла – гле врага
за узде своје бриге водимо
од немила до недрага

Све црно дође изнебуха
глођући нас до сржи саме
како доћи до ваздуха
и побећи из таме.

МОЛИТВА ПРЕД СТИКСОМ БОГОВИМА И ВЕЧНИМ ПЕСНИЦИМА

Димитрије Миленковић

Пред гробовима и снима
Молих се боговима
и вечним песницима,
Духовних талаца, мудраца.
Упознах поднебља гробница,
Крајпуташа, кенотафа, саркофага,
Занос митских сага.
На путевима господњим записих
Заветна слова неумрлих стихова
Бесмртника Сафо и Ибика.

Алену Боскеу, вечном песнику,
На крају минулог столећа,
Принесох завет да дарује љубав,
Речима којима заборав прети:
– Не пристај на одар од пене, Алене!
Међ звезде ћеш се узнети.

Одадох пошту Харону и барци,
Којом Стиксом превози душе,
Узнетих ка вечном боравишту,
Трајном судилишту.

У ваздуху, крај таласа Сене,
Подигох обелиск Паулу Целану,
Знак вечне успомене.

Осташе мисли чемерно горке
Док градих гнездо свитања.
У спомен Гарсија Лорке.

Из древних записа мисли мудраца
узлећу
Да се до бесмртности вину,

Докучују тајне, опевају тишину.
Стих Луиса Борхеса не заваљава:
„Одважан мрамор вређа
Свемоћ заборав!”

Неуморни путниче,
За трен застани,
Ослушни шуми вечно море,
Вапај Мелеагара,
На гробу Хелиодоре,
Који се и сад чује:
„Земљо, мајчице драга,
Девојку загрли нежно
Коју свак оплакује.”

Сапфиним стихом задојен
Кад обноћ забрује звона,
Антипатар из Сидона
Јавља се вечним споменом:
„Животних конаца творци.

Зашто песникињи нисте
Бесмртност подарили (лепотом)
Кад се на Парнасу
Опи вечним животом?!"

Колико столећа тонути песмом
У наручја заборављена, без гласа,
Клаудијуса Матијаса:
„Само Један вечит јесте
И на самом крају
Ми смо му у загрљају!”
Пред Стиксом чуј наше молитве
Боговима и вечним песницима,
Док срце се још бори,
Са стела тихо говори:
– На бучном раскршћу Париза
Стендаловог гроба давно нема.
Остаде хир и хип, Дел Донгова поема
О животу и смрти, заносима и снима.
Песници не умиру за навек,
Стих је чудесан лек.

Крај Колрицовог путоказа,
Тихих земаљских стаза
Завет чујем и записујем:
„Хришћанине, стани,
Божји створе, стој.
Са смерношћу читај:
На ледини тој
Спи песник
Ил' нешто што му слично би.
За С. Т. К. се моли Богу ти!”

Водсворта из далека,
И сад поново чујем,
Стихом доказујем.
Никад ме неће преварити вид:
„Пловећи свемиром земља носи њу
Ко сваку влат и хрид.”

„Стасасмо попут богова високо, горе!”
– Свинберн надахнут рече, уз море,
И никад не порече
У чежњи или страху:
„Твоја душа и моја
У сјајном једном даху!”

Хорацију се враћа Пушкин.
И кад сни – још збори,
Песник стихове твори:
Славећи свој обелиск
На коме коров неће нићи
„У небо он ће се дићи
И никад неће пасти.”

Гете са Богом у ноћи збори,
Док вечност се приближава,
У души читав космос слуги:
„Не реци, збори, реци, ћути,
Сачуват мораш тајну срца свог.
Ја душу своју даровао бих сву ти,
Али не да судба, или не да Бог!”

Још ми у Атини помињу Бајрона,
А растасмо се давно на многа лета.
О вечном растанку брује и атинска
звона:

„Кад растасмо се тада, уз мук и
суза бreme,
А бол срца нам свлада на дуго,
дуго време,
Блед, хладан образ ти поста,
Лед сам целов твој.
Мени тек туга оста кроз цео живот мој!”

Зачух из таме јави се сова
Гласом Демона и Љермонтова,
Док сам у ноћи друмом хита:
„Пустиња нема сад слуша Бога
И са звездом звезда збори!”
Кроз веке, мој друг бронзани,
говори.

Александре брате, песниче свитања,
Анђелу чувару молимо се скупа.
Суђено је тако нама од постања:
„С тобом гледао сам зоре и свод
звездан,
Гледаћу крај тебе и тај црни бездан.”
Ускоро ће столеће да мине
Од растанка вечног с тобом, Јесењине.
Твој стих ми доводи у ноћи довека,

Мудрост словенска Црнога човека:
„У олуји, у бури, крај недаћа свих,
уз тешке губитке и тугу клету,
Бити насмејан, природан, тих,
Највећа је уметност на свету.”

Да се повери вечним снима,
Огласи се обноћ Костић Лаза,
Пред Стиксом боговима и
песницима.

Проказа, не сачека свете минуте:
„Santa Maria della Salute!”

Његошу доходећи ближе,
Уморна нога не заста,
Песничком магу стиже.
Надахнут Раичковић вели:
„У кишни дан смо се пели,
На Ловћен, твом гробу,
Као на облак бели.”

Јована Дучића моћна реч открива:
„Господ ме сеја целом шаком
У часу светлу и голему.
Да будем јутро дану сваком
И његов глас и кључ у свему.”
Двадесет година песник
Јосиф Бродски спи
Али као пророци сви види,
Са Џоном Доном у висини:
У поезији ништа не умире
Једино оплођивача чека
Из зачараног века:
„Сачуваће Бог све

– Упућен је шапат и мени –
А нарочито слово
Опраштања и љубави,
као глас сопствени.”
„Ниси ли ти то, о мој Боже,
јер одвећ јак је глас који плаче?”
– Запита мисли што се гложе,
док потпаљују се светске ломаче.
Распет и гоњен добро је знано
Пребродио је немушто море опевано,
ризничарио преко океана,
слутне и злослутне
расејане светове Русије сневане.
Велика елегија сведочи:
Јосиф Бродски живи од наде
кад обноћ се у наш живот искраде.
Сведочи бол молитвени и очи
замагљене од суза
кад међу мртвим стварима
из сна прене се муза:
„На који год млин да крене вода,
увек се исти камен врти.
Делити с неким живот – можда –
али с ким да поделимо наше смрти?”

Стиксу се и сад уморан приближавам,
У корак са мудрацима векова,
Одгонетам тајне живота
Божанских заносника и
видовитих снова

Пун неспокоја пред загонеткама душе,
Кад стихотворим да се светови руше:
Гробови ће нам светлети
На некој звезди далекој.

СЕЛИДБА

(одломак из романа у настајању)

Соња Атанасијевић

Потрошен живот. Можда зато што си се превише трудила око њега. Постављала високе стандарде. Тражила превише, па ти се увек чинило да добијаш премало. Можда смо за сваку заблуду, као властиту конструкцију, сами криви. Никада ниси била безбрижна. Идентичне идиотски-розе јакне за сестрице, сећаш ли се? Или кариране хаљинице и беле доколенице чији се руб усеца у кожу потколенице, остављајући розикасти траг – за којим сигурно луде изопачени умови. И још црне лаковане ципеле. Теби је можда 13, њој 10. Породична шетња поред реке, коју не подносиш. Реку волиш, не волиш шетњу. Вас две сте у средини. Мајка и отац разговарају, одашиљући гласове једно ка другом, који прелећу преко ваших лица. Ниједан разговор није опстао у твом сећању. Немаш појма о чему су причали. Средина осамдесетих, још мирних година.

Шетате до Саве, кејом, и натраг. Драгана сваки час излази из реда и на неколико корака од вас изводи свој скакутави ход – који презиреш. Не подносиш њену демонстрацију радости и раздраганости, и апсолутне безбрижности. Сматраш да глуми. А глума је твој терен. Ту су похрањени твоји озбиљни планови за будућност, о којима још не проговараш. Твоју школу глуме родитељи не схватају озбиљно, додуше, не сматрају је ни само забавом, већ пожељном ваншколском активношћу какву психолози препоручују, која ће те ослободити треме за било какве друге наступе у будућности, јер живот је сам, шта друго, него наступ. Твоји часови глуме су функционални додатак на школу, али ништа више од тога, никако припрема за будућу професију. Предосећаш да ће се противити када им то будеш саопштила, али и не верујеш да ће ти одузети право избора, јер они су родитељи какви се само пожелети могу – готово невидљиви, као добра власт чијим извршиоцима и не знаш имена. Зато још и не откриваш своје планове, уживајући у слаткој тајни, глумећи да је школа глуме за тебе само забава. Гледајући с гађењем Драганин скакутави ход, сваки пут си била убеђена да се заправо додворава родитељима. Забога, они су је створили такву. Радосну и задовољну. Они су заслужни за њену безбрижност.

А, опет, кад растегнем наше животе кроз време, све до овог поражавајућег часа у суморно недељно поподне, у аветињски тихој згради без ијед-

ног детета које би могло да ремети мир – док гледам кроз прозор у наше мало брдо, сиво небо и оголено грање које се покорно повија под бичевима кошаве, схватим да ми је можда било боље да сам и ја скакутала с Гагом тих вечери чисте наиве, у идиотки-розе јакни, тамо на обали Саве која је тихо и отмено текла у сусрет Дунаву, као што то чини и овог часа. Можда бих на време *увезбала* радост, уместо што сам се мрштила и *везбала* презир. И халапљиво гутала мрак. – Нагутала си се мрака, Невена, сад види шта ћеш с њим. Он тражи пажњу, храну, љубав.

Додуше, у то доба била ми је потребна и сигурна дистанца од сестре, да покажем како сам одрасла, док је она још балавица. – Мама, јесам ли ја икада скакала овако као кретен? – питам нашу мати која око себе шири коктел мириса – мирис лака за косу помешан с парфемом на бази мошуса, и под њим, никад поражен до краја, мирис њене зубарске ординације. – Не сећам се, Невена, одговара после кратке паузе. Мислим да ниси... А Гага свакако није кретен зато што тако трчкара. Шта фали томе, весело дете... – одговара моја мајка, уз благи прекор.

Потрошен живот. Са 55 година. – Можда си ти, Невена, права жртва потрошачког друштва! Трошила си храну, козметику, гардеробу, производе модерног доба, из каталога, са телевизијских реклама, са интернета. А потрошачко друштво шта производи? Неуротике. Из потрошње, склизнула си у неурозу одакле је све могуће, па и широко отворити вилицу и као гладан кер, остављен од свих, загрести властити живот. Сад си отпадак потрошачког друштва. Више ничему не доприносиш. Никоме ниси потребна. Прождиреш саму себе.

– Невена, не фантазирај, потрошња живота тешко да има везе с потрошачким друштвом, то је јефтина конструкција. Као да је сада и важно зашто се то догодило. Потрошила и тачка. Као што се потроши шећер, уље, брашно. – Мама, нема више шећера у кутији – каже Тара. Ето вас у вашој лепој кући на Звездари, у којој се дневно светло башкарило од првих сунчевих зрака, па све до заласка. – Види тамо у остави – чујем себе. – Нема ни тамо – каже Тара. – Онда стави на списак.

Сад се враћаш у свој новобеоградски стан у приземљу, са гвозденим решеткама на прозорима, отвараш своју унутарњу оставу... Види, молим те, нема више живота! Потрошен до краја. Можда си захватала превише, или ти се премало нудило. Било како, треба видети шта даље. Да ли се помириш с тим, нема, па, шта? И одлепшати. Претходно слегнути раменима, као што је то Јована чинила целог живота, толико често да јој се тај покрет уградио у карактер, или је управо био његова манифестација. И још рећи у камеру, Боже мој, 55 година, чак годину дана више од Јоке, махнути и несати са *екрана*. Елегантно. Или постати Ствар у садашњости, што већ ионако јеси, па технички наставити живот, а дух преселити у прошлост, што свакако неће бити лако, свака селидба подразумева физички и ментални напор. Притом, треба обезбедити оптимални интензитет сећања који уводи у прошлост, а садашњости оставља довољно чист ум да извршава захтеве тела. – Према томе, Невена, искључи се из стварности која те је ионако од-

бацила, сад ти њој окрени леђа. Од сутра више не купујеш новине, не гледаш телевизију. Одјави се са Фејсбука, напиши да одлазиш у прошлост како би проверила да ли због ње вреди живети. И стави смајлић да мисле како је то шала. Нажалост, једино мораш да задржиш скајп, због Таре и Гаге. Добро је да си поставила камеру, моћи ћеш да гледаш себе кад год то пожелиш. – Сећаш ли се, Тара, како си ми једном рекла? Тек си била отишла у Немачку... – Мама, прилагоди се већ једном овом свету. – Ево, мила, прилагођавам се. Дајем свој допринос виртуелној стварности, отупелости, извештачности, отуђености, изопачености – прилажем ништа мање него себе! Очистићу се од мржње, од зависти, бићу позитиван лик у комаду који сама режирам, лик који воли живот, воли људе, има осмех, осмехује се по читав дан. Знаш како је рекао Пикасо – *Уметност је лаж која нам помаже да спознамо истину*. Знаш ли, Тара, и да стручњаци тврде да када се насмешимо, мозгу шаљемо поруку да смо срећни? Ти си лекар, то би морала знати. Тада се у нашем телу ослобађа хормон среће. Не исплати се искреност у овом свету, чак ни према себи, коначно сам схватила! Увече ћу понекад проверавати како напредујем. Ако ми и тај пројекат пропадне, стављам капицу и идем на улицу. Какву капицу? – питаш... – Ма, није важно... Капицу.

– Да, да, Невена, од сутра се посвећујеш себи. Имаш идеалне услове, сама, без посла, не бринеш ни о коме. – Нисам вам више потребна, директоре? Технолошки вишак, кажете? Тако, дакле. А студент генерације, а просек 9.59, то више ништа не значи, је л' да? Ништа не кажете, само слежете раменима. А, добићу отпремнину? О, па то је фантастично! Довољна је за две године живота и нерада. Чист луксуз!

– Хранићеш се и појити, Невена, као и досад, али, без алкохола, молим те, за сећања је потребна трезвеност, она и онако врлудају. Купаћеш се редовно, за случај да се заглибиш тамо негде у прошлости, па те пронађу... Не смеш да се обрукаш. Знаш како је мама говорила, хигијена је на првом месту. Сећаш ли се... У овом истом стану, у купатилу... Колико је прошло од онда? Переш јој косу неколико сати пре него што ће издахнути. Са свежим мирисом шампона од коприве. Позвала си хитну помоћ. – Таман имамо времена да ми опереш косу пре него што дођу – рекла је.

ГЛЕДАНО ОДОЗГО

Бранислав Зубовић

ГЛЕДАНО ОДОЗГО

Шта си умислио, о чему си мозгô?
Другачије све је – гледано одозго.

А без тебе, ко ће кости да нам згреје
Без тужног Косова и Хибербореје.

Остави се ћоравог и посла иног
Да одагнаш тугу с лица материног.

Зар се само на велика дела свело?
Где су ситнице и невидимо дело,

Сврати у Лику и прошетај Удбином –
Тек, утеши се општом људском судбином.

КАФАНСКА БУРЛЕСКА

Тек, само се у крчми све растумачи
Како се у лету паре превртачи.

Како је струју искушавао Тесла –
И како се плови без чамца и весла.

Све сами мештри и гневни видовњаци
Сричу – какви се небом вргоше знаци,

А када стигне цех фискалног рачуна
–

Избије кавга због домаћих шпијуна,

Издајника и удружења пчелара
Док не стигне тура с кафанског олтара.

А кад брља подигне смркуте главе
Стаде се раја гложити из забаве.

ТРЕМОР

Опет ме је снашао онај исти премор
Што удара на очи – изазива тремор,
А може да бидне и не мора да значи
Тек, да су ме ноћас походили здухачи.

Има и лепих дана, кад се у сну јави
И помилује док гавељамо трапави.
А од чудна јада, саклони ме и спаси
До Божје милости – одвешће ме
Шерпаси.

А и душа ће сама са високе коте
Тек, лакше да сврши на маргини
фусноте.

ПСОВКА

Понајмање нек ти је – што сам те
опсово
Када већ ниси бранио свето Косово;

У кафани, тек на пијаци и бувљаку
Прерушен у мигранта по мркломе
мраку

Како ћеш изаћи на очи својој браћи
Када те буду сусрели на средокраћи
Између два века где крчмар рачун
пише
За сваку дивизму и кађун после кише.

И не бива случајно да се речи мере
Као оловна сачма која душу стере.

КОРЕСПОДЕНЦИЈА С ДУШОМ

Није ни теби лако са мнош;
Чак и поред твог божанског
суштаства.
Ваља истрпети труле кости
И често намрштен поглед.

Михољдан је и кише нема,
Од које малаксају цветови
И земља постаје расквашана –
Баш као и дужица после суза.

Време је да навучем кострет –
Јер можда ћу ти тако
Помоћи да презимиш,
Да не остане празнина
У којој се леди расути звук.

ЗИМСКА ИДИЛА

Нема више снега –
Тог белог покривача
Који шири идилу
Са сликаревог платна.
Зато снажан ветар
Што реже као срп
И помера равницу
Ствара депресију
У зимском пејзажу.
Ђерам је претрпео
Знатне поправке
А резервни делови,
У ковитлацу кошаве
Која леди душу,
Нагриза кости,
Траћи време
И заносе киста –
Лете небом.
Неће ту помоћи
Шал и плетене рукавице
Чак ни већи хонорар
Све док развигор
У сред ове муљавине
Не разгрне облаке
У нади да ће нас сунце
Макар са штафелаја огрејати.

СИМОНИДА МЕЛЕМВИДНА

Давид Кеџман Дако

Можда исувише близу ти бејаш, а још сумрак у
Грачаници,
да бих те међу сенкама под пламом свећа, тек
запаљених,
у мноштву звезданом, ходом између зидова
кроз све опојнији
мирис тамјана и уз пој хора чуварки вечног
нам плама
при увек могућем ишчезнућу, првим погледом
једва разазнао.

Можда, сувише близу свему недогледном
бејаш да бих те
тако малешну – боље видео. И на први углед
боље разумео
сваку ти реч на матерњем језику у мрак ми дошапнуту,
са оштрим акцентом на сваком слогу оног имена
што у болу немилосном и најмању наду, ону незгаслу,
светлосним процепом, увек изнова, болним жигом отвара.

Сувише, можда и сувише грешна мисао ми би и о свему
што си у злу а без кривице на себе примила.
И отуд, мним, такав храм и у њему такав брод
тобом на катарци, у средишту, за пут Бескрајем,
једрима широм раскрыљених за лет простором
нестишане зебње?

Грешна, можда, неопростива и ова ми чежња
да и сам оставим руком траг на чистој хартији,
где ће твоје име да заискри попут најмање звезде
у галаксији, пред оком, оним, Свевидећим.

Толико света а сви ми родбина, у Грачаници
и свуд докле ми поглед срцем досеже,
у време вечерњег бденија,
у/очи Видова дана.

Молитва с погледом у лице ти, у очи твоје бездане:

– Да нема издаје!
– Слоге да је!

– Да пред тамом, ал' оном тамом

свуд-одасвуд надолазећом,
времим гвожђем жигосани,
преварама, издајама,
падовима, ломовима,
тек лажима измусављени,
жедни водом превезени,
без кривице осуђени,
за стуб срама привезани,
за дно бездана приковани,
мимо света, оковани,
поборљени, расрбљени,
широм кугле расељени,
да се с надом саберемо,
у мирноћу доведемо,
бистром уму дозовемо,
Јединиом се окрепимо,
О Видову огледнемо,
вид-водицом умијемо,
својином се препознамо
само да не обневидимо!

– Најездом нишчих,
са свих страна,
без остатка, у судње јутро,
тек наилазеће –
видик, Мелемна,
да нам се не помрачи!

Мноштвом у време вечерњег бденија,
у Грачаници, очи Видова дана,
варка ли је, слутња ли је,
ехо жеље преголоме наспрам тебе
тако нежне, тако крхке а без штита,
тихе, мудре и малешне,
под теретном сјај-одеждом
и с круном краљице,
у броду свемирне храм-тврђаве,
привид ли је, или јава:
Свевидна си и тако моћна!
Сваког, па и мене, ломног,

дугим путем измореног,
ко ти се у храму, при мимоходу
начас у оку огледне,
ко застане и пред тобом,
наизглед само безгласном,
ма и реч-две молитве
себи у недра да шапне,
истим часком,
кô муњом сева,
запамтиш га, упијеш га,
све са оба понор-ока.

И учини ми се, истим тренем,
да се изнова враћеним видом,
жеља ли је, ил' наде одсјај,
погледом што само свет(л)ост зрачи,
с нама на пут кроз бескрај крећеш,
стопалом ни тле не газећи.

Да с' ходећи све за пламом,
оним пламом од Искона,
све за ехом са звоника свемир-храма,
грачаничког звона звон,
без небесних оријентира,
свуд-одасвуд,
не загубимо!

И сад са мнош мирна ходиш!

На дугом путу са севера,
свеједно да л' из правца Алпа,
са Балтика, ил' Карпата,
са севера земље српске,
само тренем обневиделе
растрешене, уситњене,
похаране, загубљене,
са свих страна обручене,
невољама измождене,
ал' и земље себе свесна,
од ината –
за вјеки и у вјеков!

Из места властитог станишта,
где је последњи манастир
с православним обележјем,
даноноћно, ходим/бродим
сваким треном за Свевидом!

Вертикалом – према југу!
Ка колевци свих ми драгих,
и предака, и потомака!
Све до тебе, видарице,
треном првим невиђене,
у том мноштву неразазнате!

До кралјице-девојчице
усред брода Грачанице!
Која ми ноћ уочи Видова,
мелемвидна вид размагли,
те погледом и чемер-тугом,
од које и сад суза мрзне,
пред тобом заувекни
наук дознах:

Удесним треном,
врхом душманског бодежа
у студен безвидне мржње
свакомвидна обележена,

наста и оста пламен-знамен,
небески међаш сваком пред злом
немилог нам одступа
оног удесног –
одступа од свег себе!

И од тог трена,
од првог гледа,
Симонидо Мелемвидна,
где год да сам –
са мнош јеси!

14/17. априла 2013.
У Сомбору

РАЗМЕНА ВАТРЕ

Верољуб Вукашиновић

РАЗМЕНА ВАТРЕ

1.

Волео бих да неки
Преводилац мој суши,
На све језике света,
Па и онај немушти,

Преведе моје песме
У облик новог звука,
Да у њима се чује
Песма храста и вука,

И глас предака који
Неписмени су били
А писали су песме
Кад су им долазили

У сан змајеви, виле
И златне паунице,
Које и мени слећу
На дрво несанице.

2.

Волео бих да моје
Песме читају преци,
Да жубори нас споје
У јединственој реци

На чијим обалама,
Иако неписмени,
Кроз ватру у венама
Песме су слали мени

И стихове су брали
По градини што сија,
Иако нису знали
Да је то поезија.

ТИЛИЋ

Мој отац је умео да коси,
Косио је траву детелину...
Лепи су му били сви откоси
Кô да слаже сунце, месечину
На хартију ливаде зелене –
Косидби је учио и мене.

Гледао сам кад косу откива:
Пригрли је, прислони је мило
На наковањ као да је жива,
Оштрици јој ослушкује било,
И чекићем по тилу челика
Извлачи јој рукопис оштрика.

Оштри косу – држи брус уз
тилић!
Причао је неискусном косцу
Који беше тад још млади пилић
Што је себи, лирском књигоносцу,
У фијуку кад коса засвира
Шапутао *Црног Владимира*.

Кô откоси минула су лета;
У шуму се претворила њива.
Очев глас ми сад у грму цвета

Где глог расте и купина жива.
Ту долазим да пев коса чујем,
Место косе стих свој да искујем.

А реч тилић загонетка оста,
Однесе је са собом косачи.
Али слутим – то није реч проста,
Из ње наук очев још ми зрачи:
До тилића стил свој усаврши,
Кроз тил слова косидбу заврши.

ПЕТРОВЕ ВЕРИГЕ

Мој стари предак, што је ковач био,
Звао се Петар, ракију је пио,

Дуван пушио и над ватром бдио,
Кажу и да је Турчина убио.

Крио се, селио и стражарио,
И на огњишту огњеве жаро.

Од врелог гвожђа вериге ковао,
Можда је певао, можда псовао...

У старој кући, над огњиштем пустим,
Вериге висе да се низ њих спустим

До доба гусли у песмином звуку,
Да пољубим му и чело и руку.

КУЈУНЦИЈА И ПРЕЉА

Тамо где сад су мрав и птица
Некад је била ковачница.

Ту ковало се гвожђе врело,
Около ткало се и прело.

Колико варница и жара,
Толико ћилима и шара!

Кујунција сам а и преља

Све док у мени траје жеља

Да од те пређе речи снујем,
Да у језику стих искујем.

Колико варница и мука,
Толико песама и звука!

ГРАД НА ВОДИ

Тешко ми је на души,
Стара се кућа руши.

Можда и није нека
Ал' стара је два века

И пуна дечјих слика,
Очевог благог лика.

Болује, копни, сиви,
Нико у њој не живи.

Да није мишјег звука
И оног старог смука

Што уз предака сени
Шапуће нешто мени

Ниједног не бих створа
Срео сред кућног двора.

Све је мемља и мемља
Та кућа, а и земља,

По којој син не ходи,
Јер гради град на води.

КОМЕНТАР ПЕСМЕ СРБИЈА ПЕТРА ПАЈИЋА

*Ја сам био у Србији,
Србија је на робији!
Срби седе у кафани
Што пијани, што поклани,
Срби леже покрај друма,
Из глава им ниче шума,
А из сваке српске главе
Теку мутне три Мораве...*

Драги Петре, то је-што је –
Они више не постоје

У кафани, ни крај друма,
Као да су сишли с ума!

Ил' их нема, ил' се крију,
Ил' су свикли на робију,

Ил' седатив неки пију,
Ил' су у ријалитију,

Ил' под земљом тунел рију
За небеску ту, Србију!

КОСОВО

Нека ме прате, шпијунирају,
Скенирају и инсталирају
Камере изнад облака;
Нека ме хакују и пакују,
Нека ме ломе и измештају
У своје коморе мрака;

Нека ме надзиру и снимају,
Умрежавају и отимају
Моју прошлост и снове;
Свеједно ја се одрећи нећу
Нити ћу славску гасити свећу
Зарад будућности нове.

Нека ме бришу и тероришу,
Нека ме типују и чипују
За транспортер у срећу;
Ја ћу и даље уз свога Бога,
И неког личног Косова свога
Никад се одрећи нећу.

ПОВЕСТ О БИЉАНИ ЈОВАНОВИЋ⁸

(Одломак из необјављеног романа)

Драган Лакићевић Лакас

Уписала је филозофију, а не књижевност. Тај избор је отприлике овако објашњавала: до сада сам доста прочитала, по властитом избору или савету оних који су боље упућени. Да сам отишла на књижевност, маса литературе би ме потопила и ја не бих могла да пронађем свој израз и своје теме. Године, док бих испливала, биле би изгубљене. Овако, узећу из филозофије оно што ми је интересантно за литературу. И то је сасвим довољно. Нећу дозволити да ме и она прогута, јер ја немам ни амбицију, ни потребу, ни времена да јој посветим више пажње него што то сама желим.

И била је потпуно у праву. Мерила је свет према себи и свом сензибилитету, није била особа која би стала под било чију сенку: великих песника, писаца, филозофа, било кога. Та урођена самосвојност да је она – само она и нико други – и да нема потребе да било кога дословно следи, претерано му се диви или себе сматра мање вредном огледала се у свему. Филозофију је студирала више по властитом избору, него по програму. Предсократовци, Платон, Аристотел – прилазила им је некако са песничке стране, а не као ђак који ће да их декламује на испиту. Добро и лако је разумевала то што је било градиво, али оно што је за њу било важно су били детаљи, финесе, а не гломазна конструкција великих филозофема. Уметничко казивање, песништво – почива на пажљивом одабиру слика и метафора, на асоцијацима – а не на дедуктивним извођењима великих филозофских система.

Дакле, током њеног студирања неће бити потребни часови монашког понирања у егзегезу текстова, већ неког лепршаваг скакања са једне теме

⁸ Биљана Јовановић, рођена Београђанка (1953-1996) и космополита, завршила филозофију, објавила је: збирку песама "Чувар" (1977), романе "Пада Авала" (Просвета, 1978 и Независно издање Слободан Машић, 1981), "Пси и остали" (Просвета, 1980) и "Душа јединица моја" (БИГЗ, 1984), као и драме "Ulricke Meinhof", "Лети у гору као птица", "Централни затвор", "Соба на Босфору". Преминула је 11. марта 1996. у Љубљани, а сахрањена је два дана касније на Новом гробљу у Београду. Од 2006. године, Српско књижевно друштво додељује награду "Биљана Јовановић" за најбољи роман на српском језику.

на другу. Као што пчела скупља златасти прах из кога ће створити мед. Код Биљане неће бити оног наивног дечјег заноса са којим тек студенти почетници прате предавања својих професора и до ганућа се одушевљавају великим филозофемама. Не може се рећи да Биљана није волела филозофију, напротив, много шта у филозофији је подстицало њену знатижељу и проницљивост, али је филозофију прихватала као дружбеницу, а не као учитељицу. Са њом су се ствари лакше сагледавале. И ништа више. Она је само корисна алатка на њеном властитом путу, а не ауторитет који има моћ да јој одреди шта је истина, а шта не, шта је добро, а шта зло.

Године 1972. настава се још увек одвијала у Капетан-Мишином здању; древна зграда која подсећа на средњовековни замак са два улаза. Главни улаз, сав у мермерним стубовима и степеништем који води у ректорат, излази на Васину улицу и гледа у Студентски трг. Онај бочни, помоћи улаз, то су тешка гвоздена врата из којих се одмах ступа у пространо четвороугаono двориште, заклоњено са свих страна од погледа споља. У то време је сав тај простор, и зграда и двориште, врвео од жамора, узбуђених гласова, повика и кретања. Висока температура настала током студентских протеста и штрајкова четири године раније, још се није стишала: у том дворишту и учионицама врело је као у кошници. Студенти активисти су скупљали петиције, штампали прогласе на гештетнеру у подруму здања, било је много знатижељних; мимо тога, у дворишту је владао општи галиматijas полазника разних група: будућих филозофа, социолога, психолога, историчара уметности, антрополога... Професори на катедрама за филозофију и социологију су били оштро подељени у два супротстављена тabora, и за и против власти: међусобно су полемисали на партијским састанцима и своје пизме преносили на студентске присталице...

Биљана се за још гимназијских дана дружила, па и забављала са неким од студената филозофије. Ти сусрети у „Коларцу“, „Знаку питања“, „Брионима“ и другим околним кафанама били су права ризница новости о збивањима у Капетан-Мишином здању. Власт су сви листом осуђивали без поговора: власт лаже, туче, прети, она обмањује народ, огрезла је у привилегијама – утркивали су се у оптужбама острашћени студенти, „револуционари“ из '68. За саму Биљану власт је одавно била симбол зла, извршилац и саучесник у смрти њене мајке. Ово што је слушала само је био доказ више да је она достојна презрења, па и мржње.

Живот је пун апсурда и у њему не треба тражити неку већу логику. Биљанин отац је био човек из највиших кругова власти. Несрећна породична сага није омела његову успешну каријеру. У то време је био у Француској као амбасадор Унеска. Непосредно пре његовог одласка у дипломатију, породица, која је пре тога живела заједно, поделила је велики стан: тетке са бабом су се одселиле на Нови Београд, сестра Ана је добила гарсоњеру у Улици Мајке Јевросиме, а Биљана у Улици албанске споменице, преко пута Новог гробља.

Биљана је, наизглед, еманципована девојка која зна шта хоће. У позадини, крхка, преосетљива седамнаестогодишњакиња, жељна разумевања и тоpline. Њен стан је на четрнаестом спрату, као чардак ни на небу ни на земљи. Са њега се виде сиве, мутне воде Дунава, а кроз прозор на застакљеу терасу слећу голубови као у неки заштићени голубарник. Зимски фијуче ветар, а са гробља се дижу мали облаци дима. „То спаљују сасушене венце”, мислила је, „а ноћу, имам утисак, дими се из крематоријума. Можда све то уображавам, али можда и не. Тамо је, преко пута, и мајчин гроб...”

Док њени вршњаци, углавном лакомислени и срећни живе мање-више безбрижно, њој то није суђено. Она је бачена у свет породичних размирица, сумњи, неизговорених оптужби, недовршених живота, жртвовања. Као у некој античкој драми, све је ту страшно испреплетено и сви актери су на неки начин отеловљење принципа, који се међусобно немилосрдно сударају и један други оспоравају. Суђаје су одавно заплеле нити судбине свих протагониста, оне се више не могу размрсити без катастрофе. Кулисе позорнице као да су одавно постављене, а хор може да наговести драматични склоп онога што ће да уследи. Само то нико од учесника не види. Стално избијају сукоби међу свима; између Биљаниног брата Павла и оца Батрића, сестре Ане и маћехе Мирјане, Биљане и оца, тетка, који се покуравају братовљевој вољи: ни стара Баћина мајка не може то да измири. Сви са великом страсти учествују у напорима да изборе право на властито признање и задовоље узајамно непомирљиве жеље и прохтеве. Уједно, сви су повезани јаким крвном везом и на неки начин слични: Батрићеве сестре су одустале од властитих бракова и подижу децу: а деца, с друге стране, не могу да поднесу младу маћеху, невичну да изађе на крај у овој хаотичној ситуацији. Одлазак у Париз делује као најбољи излаз: међутим, и Биљана и Ана као да vise у ваздуху изгубивши породично тло под ногама. Павле се већ раније оженио и прешао у тазбину која станује изнад кафане Певац, а сестре, невршене гимназијалке, емотивно преосетљиве и у души дубоко рањене, започињу „самосталан” живот...

Није прошло можда ни неколико дана од када сам упознао Биљану, а она ми је рекла да је њен отац издао њену мајку. То ју је толико пекло, толико изнутра сагоревало, да је морала да ми саопшти, да мало ослободи душу. Јер, заиста, ко може поверити своју највећу интиму некоме кога уште и не познаје? Шта дубље може да потресе људско биће од сазнања да су нас они који су нас створили – тако брзо и напустили? Или да су ти наши створитељи, две најчвршће тачке ослонаца које имамо – издали један другог? И на крају, да је један од њих, макар и не желећи то, скривио смрт другог? То је вероватно једно од најтежих и најпотреснијих сазнања са којим може да се рве људско срце. Није ли тиме тако рано поништено све у шта треба да верујемо. Они који су нам донели живот су из неког страшног и тешко разумљивог разлога порушили све мостове међу собом, а властиту децу оставили у бујици између својих огољених обала.

И касније ми се чинило, као што ми се и данас чини, да се једном изгубљено тло под ногама код Биљане није могло више учврстити. Али ће, с друге стране, сва та зла коб, унутрашња преиспитивања, понирање у мрачне дубине властите судбине, у питања од којих се леди крв у жилама, излагање те крваве нутрине на светло дана – код Биљане транспоновати у уметничко казивање. Да ли је то могло донети очишћење од болне патње, друго је питање. Но, оно што је сигурно, уметност јој је омогућила да управо тематизирањем своје несреће, има бар делом компензацију у самом осећању задовољства кроз чин писања. То је истовремено бол и ужитак, самокажњавање и самонаграђивање, скок у амбис и скок у небо. Невиђена магија, коју носи уметност као таква.

Јер, без обзира шта је предмет нашег стварања, ма какве унутрашње тескобе, страхове и боли били основ нашег рада – у самом њиховом пребликовању ствара се истовремено и осећај ослобађања, па и тријумфа. Сваки уметник који заслужује то име интуитивно осећа властиту моћ и таленат. Он претвара једну стварност у другу, а та моћ је утолико већа уколико наказном лицу живота да неко унутрашње просијавање. Из мрака појављује се свет естетске лепоте. Уједно грозота, трансупстанцијализована кроз акт стварања активира унутрашње самозадовољство. Оно је кратко, али интензивно. Бол, узрокован стварношћу, полако отупљује, замењује га неко унутрашње стање усковитланости.

Биљана у свом писању као да над собом, својим телом, својом душом – врши вивисекцију. Али као што и највећи бол престаје када достигне тачку неиздржљивости, тако и код ње, након уметничког чина – настаје привремени мир. Исписане речи имају моћ тренутног исцељења. Литература и поезија нас можда не могу спасти од ужаса живота, али нам могу помоћи да га лакше подносимо. У најмању руку уметност нам дарује тренутно осећање усьићења да смо успели створити нешто вредно дивљења.

Али то су победе, које трају кратко. Исписане странице покушавају да ухвате обресе властите душе, помоћу њих сагледавамо део себе.

АКАТИСТ

Јасмина Нешковић

СЛОБОДА(Н)

У доба док још нисмо
"Знали ниједну тугу"
Сви су наши возови
И влакови
Ишли према Југу
А свака нам је станица
Била нова страница
Која је обећавала
Неку будућност другу
А сада кад је нада
Посустала за нама
Као псето што нас је дуго
Пратило низ пругу
Остало је небо
Празно и чисто
Као бели покров
Ненаписано писмо

БЛИЗАНЦИ

Изнад облака
Небеских стада
Трепере сада од мојих дамара
Невидљиве жице меридијана
Сремских тамбурица
Португалских гитара
И стиже до тебе
Преко океана
Песма једна стара
Старија од света

Од сунчеве зене
Тамо где Дунав запљускује
Пешчана жала Ипанеме

РОЂЕНДАН

Не знам шта су решавале
Суђенице или виле
У освит јулског дана
Пре педесет и пет година
Између 45. и 46. Степена
Географске ширине
На северној полулопти
Ове уморне планете
Где је једно новорођено дете
Прогледало очима од црне свиле
Можда су биле омамљене
Од летње оморине
Па су се посвађале
Ил' су брзо сложиле
Какву судбину му доделе:
„Застајати, посртати,
Падати и устајати,
Од бола и радости месити хлеб
свагдашњи,
Зидати катедрале.“

КРАЉ ПАРТИЈЕ

Шездесет и четири квадрата били
су атлас твог света
А Суђаје су ти и пре рођења
доделиле беле фигуре
Храброст, стрпљење, смех вечног
детета
И све си партије отварао као што
се отвара срце
Сада кад си последњи потез повукао
Табла је постала пуста пољана
А Црна Дама остала без Краља

ДЕВИЦА

Величина света ситним се
корацима мери
Ево нас опет на истој стази
С руком у руци, али пази
Наше се низбрдице у висине пењу
А спаја нас и оно што нас дели

PERICULUM IN MORA

Не смем више да изврдавам
Да одлажем договоре
Да цепам неискоришћене карте за
позориште
Неотворена писма издалека
Само зато што се плашим своје сенке
Као лења зверка на Сретење
После зимског сна

Не смем више да се извињавам
Измишљам изговоре
И не одем Тамо где ме данима чека
Једина старица која се још сећа
Мојих родитеља
Кад су били деца

АКАТИСТ

Наше су бабе стариле неприметно
Природно, као што дрвеће стари
Носиле боре, заслужене
Мараме црне
Бисере, праве
Радост и патњу
Уздигнуте главе
Као што се носи круна
Крчаг воде
И сваког су дана
Без роптања
Понизне а горде
Служиле службу Животу
Који им ништа није дао

IN SPE

Мој фрижидер је празан
Као и овај дан
Као срце мртвог пеника
Које је окувао лед
Шта да очекујем
Коме да се надам
Мада ипак слутим
Чак и знам
Када би се појавио
Сада
Помало погурен и сед
С оне стране
Где сунце запада
И јесења светлост
Разлива последњи мед
минула би глад
Чемер и јед
И лишће би намах
престало да пада

ГРАНЧИЦА ЈЕДНОГ ФИКУСА

Јованка Стојчиновић Николић

ГРАНЧИЦА ЈЕДНОГ ФИКУСА

Пеглајући његову кошуљу избјегавајући сјенке
Околних ствари које се ломе преко стола
Откидох гајтаном гранчицу фикуса

Никада до тада нисам осјетила бол остатка стабла
Који се растаје од дијела свога тијела
Бјежи простор кроз који бих и Ја могла
Изван овог нестајања
Као шум воде из пегле претворен у пару

Не напушта ме језа од врелих отисака

Претварам се у крагну око врата
Коју посебно глечам по цијелој површини
Заобилазећи прво дугме (до крагне) на кошуљи

Оно је увијек откопчано да врат не трпи
Тјескобу овог свијета као и кошуља што сања
Оног коме пеглање није важно

Сунце огледа своје тијело на стакленој
Вази у сусједној соби из које тек
Пуштено коријење гранчице фикуса
Провирује у живот

БОНСАИ

Добила сам на поклон бонсаи
Дрвенасту биљчицу са прилично згуснутим коријењем
У малој саксији И стаблом дебљине подлактице
Што својим растом личи уличној серпентини
Упркос жици која га држи
Свезаног за дно саксије

Нема изгледа да ће Та танка жица
Годинама срастајући са стаблом
Икад напустити његово тијело

Она све више личи на љестве
Уз које подижем ријечи када о њему причам
Као о себи самој уз малу напомену
Рекавши тихо Што може тише
(Док бонсаи ћути наспред даске на прозору)
Опрости мени што жица није теби
Не знајући како да му објасним ту
Стегу око срца Кад је изван отаџбине

ЗА ВРИЈЕМЕ СВЕЧАНОГ ПРИЈЕМА

Бјеше то сјајан букет Невелика икебана
С пробраним врстама цвијећа
Постављена на средину стола чији
Најистакнутији дио досеже висину планине
И зауставља сусрете погледа
Пропуштајући сунчев сјај
Који се држи на благој удаљености
Са које се сјенка цвијећа
Прелама преко моје
Па ми се на тренутак учини
Да сам зарђали бљесак на ивици столице
На којој сједим

Помјерим тијело под једва примјетну зраку
Која просијава са самог дна испод зеленила
И кажем пријатељу до себе

Неће проћи невидљива кроз моју кожу

Нека подиже нове цвјетове да расту
У мом срцу

Већ слутим латице руже како се отварају
И нечију руку која њежно клизи да их убере

НОВЕМБАРСКИ РУЖИЧЊАК (2017)

Посљедњег новембарског дана
Убрала сам букет ружа у свом Ружичњаку
И спојила у валикој кристалној вази
Њихова тијела у води до струка
Размишљајући да ли собна температура
Може живот да (им) продужи и да ли је
Тренутак цвјетања залеђен прошле ноћи на минус два

Помиловала сам Погледом сићушне дрхтаве очи
Осјетивши како се траже у мојим
И отишла на спавање да их тек тако
Не оставим између живота и смрти

У моју спаваћу собу Те ноћи Сан не долази

Устајем и непогрешиво у мраку
Проналазим кваку на вратима

У мраку звони и телефон

Кажем Погрешан број и настављам
Из вазе са ружама да слушамам откуцаје срца
У којој се води битка за живот

За само једну ноћ цвјетови нису исти

Допуштају да им се дивим...

ПРАВО СТАЊЕ

Пребирем стару одјећу из ормара
У спаваћој соби
Која ми непрестано прави
Пометњу у глави чинећи несигурном визију
О правом стању моје одјевне непокретности

Насред собе може да стане највећи бијели облак
Кроз њега се види све у ормару

Сви приспјели снови у рукаву спаваћице
Ноћни часови моје несанице И ријечи
Које су неким чудом заостале у унутрашњем џепу
Свијетло плавог плишаног костима из младости

Заправо питам се да ли је само ријеч о Соби
И ормарима што цијели живот скупа
Чувају старе и нове ствари
Спасавајући матерњи језик
(Којег не могу никад изгубити, али ни купити)
Или огледалу наспрам њих Исте животне доби
Што у сваком случају може бити замијењено

Само како да му уградим распуклину на овалној страни
Која се годинама држи без једног дјелића огледалца
Што се прије двије деценије отиснуло у моју шаку
Гланцајући га да блиста попут душе спаваће собе

Размишљај како се ништа не може завршити
Док стварима не дође смјена

ПРИЈАТЕЉИ

Путујем тако данима
Изведена из једносмјерне улице

Другачије се путује у више смјерова

На таквом путовању имам много пријатеља
И Оних других који ме прате

Испод непознатог лишћа одједном
Једно маче скочи ми право пред ноге
Напола скривене испод сасушених језика
Угојених трава
Као да му је ту напуштени дом
Склониште шта ли

Не напуштам кораке... Откопчавам капут...

Изненада постајемо пријатељи...
Маче мирно преде и сакупља снове
Да успава бар Један дан
Који ме
Поткопава

ХРАСТ

Бранислав Јанковић

Магла.

Пали облаци. Лутају земљом скривајући свет од божјих очију. Али у магли ни ђаво не види, те све што човек уради, прође без награде или казне. У њој нема ни светаца ни злочинаца. Неко би рекао: па то делује поштено – свет остављен људима. На њихову савест и знање. Нема вере ни крштења, нема греха и опроста. Душа је само реч, позната али недохватна. Анђели и демони бауљају, ударајући једни у друге, па се тако слепи грле и својатају.

У магли је смех кратак.

Чим крене, невидљива гиљотина спусти своје сечиво. Ни плач није дужи – неколико тренутака само. Тек да изазове језу и страх. Завијање и јаукање знају да потрају, јер су ниско, уз земљу, па одзвањају, одбијајући се од ње. У том црнилу од белине не вреди никога држати за руку – у једном тренутку шака ће остати празна, јер свако ништавило раздваја и односи. Безуспешна су дозивања и трагања за изгубљеним: магла направи нове путеве, они који нису постојали пре ње и оне који ће нестати са њом. Стазе пресечене провалијама.

Магла је слика које прелази преко ивице рама. Исто као љубав или неверство.

Седим на мокрој земљи наслоњен на дрво. Под прстима ми личи на храст – кора је тврда и храпава; набори и чворови. Као кожа старца.

„Старо сам ја дрво”, каже. „Свашта сам видело. Хиљаде секира је прошло поред мене, али ме ниједна није угризла. И мене плаши ова магла. Као да је одувек овде. Не сећам се када се спустила, а ја се свега сећам. Ако нешто и заборавим, подсети ме птице. Птице су добре.”

„Изгубио сам се!”, кажем гласно, толико да ме грло заболи, али то није јаче од шапата и једва стиже до ушију дрвета. „Тражим брата. Нестао је пре неколико недеља. Побегло пред потерама. Сада се сигурно и ја водим као нестао. Да га ниси видео, храсте? Стар је, а млад. Висок, а мали. Брат је, а личи на сестру.”

„Нисам га видео. Таквог неког бих сигурно упамтио. Али, видим... имаш секиру.”

„Намножило се вукова и свакојаких звери. Лоших људи. Док магла није пала, убио сам тројицу која су хтела да ме опљачкају. Убију. Заробе. Не знам. Имали су мржњу у очима и руке су им дрхтале од беса. То су они пре-

ко брда. Не волимо се вековима и једва чекамо неки рат да се покољемо. Али никада се не затремо до краја; децу не дирамо, јер кога ћемо клати и убијати у наредном рату. Чекамо да им синови порасту, а ћерке стасају за отимање. Тако и они са нама – увек неко преостане.”

„Онда вам је крв иста”, чуди се дрво и осећам како се лењо дрма, као да се нека животиња чеше о њега.

„Црвена. Понекад црна. Када се згусне од година мира, као сируп од купина или тмурно небо, мора да се пусти да не би отровала човека. Тада стављамо пијавице на њега или му ножем засечемо дланове. Углавном му пресечемо линију живота, али ако му је линија среће добра, можда и поживи дуже.”

Онда смо заћутали. Мој длан се није видео. На њему је био ожиљак од ножа. Прстима друге руке прелазим преко њега, пратим га као линију на карти. Свеж је и још није зарастао. Личи на корито потока који одједном извире, пређе неколико метара, тек да натопи неку ливаду или луг, па изненада нестане. Поток мог беса.

Као да сам годинама у овој шуми. Ни ја се не сећам када је магла пала. Све више мислим да сам овде и рођен. Слеп и немоћан, као штене. Али није било кује да ме штити, греје и храни. Можда сам пао с дрвета, попут жири. Изникао испод њега, заплетен у корењу. Ако кренем, можда упаднем у провалију, полозим се о стене или уганем ногу. Ако останем, нећу наћи брата.

Запалићу ватру!

Осветлићу макар део ове грозне белине. Угрејаћу се, а онда и одспавати. Уморан сам. Када потрага постане скривање? Када јурење за неким постане бекство од нечега?

„Гране су ти високо и не могу да их дохватим и полозим, али запалићу ове што су пале”, кажем дрвету. „Да ли је то у реду?”

Дрво ћути.

Водићу рачуна да га ватра не дохвати. Срећом нема ветра. Несрећом нема ветра – он би одувао маглу. Пипам земљу око себе. Као неко коме су испале наочаре. Лишће и гранчице; довољно да ухвате искру и заробе је. Правим хрпу и вадим шибице.

„Зашто ти гоне брата?”, пита храст. Глас му дрхти, уплашено мирисом дима. „Угасићеш ватру када поћеш?”

„Изгазићу је да ни трун жара не остане. Пепео ћу набити у земљу. Као да никада није ни постојала, да никога није грејала нити пружала сигурност. Не плаши се.”

„Верујем ти”, каже дрво. „Обично не верујем људима. Ти ми делујеш искрено.”

„Брат ми је битанга и хуља. Мајка га је дојила док му нису израсли стални зуби. Тек тада је проговорио. Ја сам старији, али га никада нисам тучао. Кумио ме је да убијемо оца који га је кажњавао батинама. „То се дешава само у великим романима”, рекао сам му. „Деца не би требало да убијају

своје родитеље. Много читаш, брате”, одговорио ми је, плујући на земљу. „Књиге су опасне.”

„Мислим да се неки људи роде зли”, зашумио је храст. „Исто је и са дрвећем. Крушке су, рецимо, зле. Багрем зна да буде лош. Топола је љубоморна. Можда сваки човек има своје дрво. Некима је колевка, другима играчка, некима је војнички сандук, а многима мртвачки ковчег. Не може човек без дрвета. Јесте ли убили оца?”

Нисам одмах одговорио: дувао сам у жар што је претио да нестане, поједен маглом. Он је био једино што видим. Попут прве звезде, тек трен пре појаве месеца. Попут рупе на дрвеном окну прозора која пропушта јутро. Налик бљеску ножа пре него што убоде. Ожиљак на длану ме је запекао.

„Не знам. Био је жив када сам пошао. Мада је изгубио много крви и халуцинирао.”

„Вратићеш брата?”

„Не. Помоћи ћу му да изађе из шуме и побегне.”

„Убица је.”

„Можда није”, побунио сам се. „Рекох ти да је отац још био жив. Човек је то тешке нарави и тврдих корена. Његови су дошли са високих планина. Да је дрво био би храст. Као ти. Могуће је да ће преживети.”

„И дрво клоне. Падне од старости или га удари гром. Мрави и мишеви га поједу изнутра. Или се једноставно умори од живота.”

„Брат ми је, колико год лош био.”

Храст је заћутао и као да је уздахнуо: нешто попут ветра заталаса моју косу. Личило је на последњи удах човека на самртној постељи. Стресао сам се.

„Мислим да ми је отац умро”, рекао сам и прекрстио се. Али у магли не вреде никакве молитве, молбе и жеље. „Сигуран сам да је опростио свом сину. То би ми пуно значило. Волео сам га.”

„Брат га је убио.”

„Ја сам. Мој брат је имао толико грехова на својим леђима да би му још један поломио ноге. Онда би целог живота ходао на рукама и више никада не би могао да види крошње дрвећа. Он воли дрвеће.”

Онда смо ћутали. Дуго. Бринуо сам о слабашној ватри. Сакупљао гране и суву траву. Магла је почела да се подиже – као да је топлота терала. Дим се попут змије увијао ка небу.

У магли нема неба!

Мислио сам на оца.

Подигао сам поглед навише и видео нечије ноге како се клате. Босе. Са блатом између прстију.

„Дрво!”, викнуо сам, парајући себи грло. „Чије су ово ноге?”

„Не знам.”

„Облаци се подижу и ускоро ће ми открити лице обешеног. Мораш да знаш ко је он – обешен је пре магле. Рекло си да никада ништа не заборављаш.”

Храст је ћутао. „Твој брат”, напослетак је рекао.

„Откуд знаш?”

„Признао је потери да је убио оца.”

„Али ја сам то урадио!”, завапио сам и загњурио лице у шаке. Ожигљак је горео. Више није био корито сувог потока већ река лаве. „Ја. Моја рука, мој нож, мој чин.”

„Кажњен је због своје жеље. Мисли су га обесиле.”

Магла је нестала.

Подигао сам секиру.

„Обећао си”, рекао је храст.

„Обећао сам.”

Као суманут сам ударао по стаблу.

Мој брат се клатио.

Дрво је вриштало.

Птице су добре.

НОВА ГРАЧАНИЦА

Саша Нишавић

НОВА ГРАЧАНИЦА

За не дај Боже
На уснама ме пренеси
Преко мутне воде

Испод пазуха ребара трепавица
Од дивљих хорди и осињака
Сакриј ме роде

У помоћ нам стиже
Да вида ране и муке
Брза помоћница са три руке

Твоји смо до последњег даха
Бела наша голубице
Живо наше христаниште.

Либертвил, 3. 10. 2018.

СЕВ

Силна се светла гасе
И звезде небом указују

У страху с врха небодера
Гледам људе наказе
Како миле према језеру

С кишом метеора
У густој магли нестају
Као да их црна рупа усисава

Чикаго, 9. 10. 2018.

ЛЕВА РУКА

Казивање АМ

Узалуд су биле сузе и јецаји
Везали су ми
Леву руку за столицу
Док прсти не помодре

Зна се ред
Десном се пише
Левом корача

На једном се побуни
Моја сирота мајка
Преместише ме
У други град и школу

А ја и после
Седамдесет лета
Као да видим
Очи мрског учитеља

И поново почињем да дрхтим

ГУБАВЦИ

Изрогачи се род шљива
Уместо слатког плода
Заметну се црв и губа

Тамна рука
пусти киселу кишу
У сваку утробу
пусти глад и злобу
Зева нема
У сваки крвоток
отров сипа

У грчу дахће земља
Кô гљиве у гноју
У лажи расту губавци
Лажни спасиоци
Наших душа ровци

МИЛАН

Откинух од срца
Јабуку тек заруделу
Да помогне браћи
Послах Милана
На краву Дрину

Кроз кишу куршума
Врлетног Јавора
Тешко се дечак пробија
Московка већа од њега

Паде зверима у руке
Моје јагње
Убише моју прву радост
Моје надање

И после сто лета
Милан нам у сан сврати
Румен и насмејан пева
ВОСТАНИ СЕРБИЈЕ
ДАВНО СИ ЗАСПАЛА

Ђеду Милану, који је са 16 година
погинуо на Дрини 1916. год.

РАСКИД

И. Б.

На истом лежају
Две љуштуре
Између две главе
провалија
Муж и жена
Свако за себе путује

ОКО

Брже од огња
И хорди безумника
Са иконе севне
Недремано око

Благословен онај
Ком тајну открива
Око које
Столећа у себи сабра

Расут мозаик на згаришту
Тројеручица наново спаја

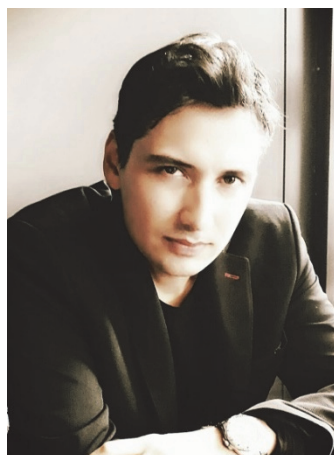
У јабучицу Љевишке
Избегло око се враћа

ВУКОВИ У МЕНИ

Мирослав Манасијевић

БАКСУЗ

Баш сам баксуз.
Као паук у мрежи твог ока.
Жене корачају пребрзо за мене,
Оне не прихватају потрошене песме,
Изгужване папире и беседе.
Моћ је ствар жељног ума,
Она им прија.
А онда дођу машине,
Фабрике,
Брујање ситних лагера у глави
– Апокалипса за слатку крв
Која струји уметниковим жилама.

ВУКОВИ У МЕНИ

Јутро је било необично,
И дан,
А ноћ тек предстоји.
Ово вече мирише на јоргован,
На врбу која шамара небо,
На шкрипу капије,
На реку која би да сломи
Брану у мени.

Мирише на тебе.

Ја знам,
Познајем тај мирис.
То је мирис
Непропутованих земаља,
Мирис неостварених жеља
И затурених пријатељстава,

Мирис љубичастог цвета
Који ти никада нисам
(истински)
Наслонио на груди.

А и како бих?

Да ли те знам?
А ти мене?
Питања.
Превише је питања,
Немам одговоре,
Немам ништа.
Гоне ме вукови,
Вукови у мени,
Као и увек када те сретнем.

НЕЗАИНТЕРЕСОВАНА

Постоје ноћи
Када устајем у пола три
И компонујем поезију.
Сликам је, вајам.
Немирне ноћи,
Промашене ноћи,
Ноћи у којима се држим за главу
Иако ме душа боли.
Снови тада одмарају,
Спавају

Негде на неком гребену
Или литици.
Вучени гравитацијом
Своје мајке маште
Чекају на коначни скок.
Док ти лежиш
У нашем кревету
И мирно,
Превише мирно,
Чекаш мене.

ИЗГОВОР

Вечерас док она угађа
Својој коси,
Ја читам о трговцима
Уклетих књига.
Необична забава,
Али ми доноси мир.
Помало мрачно штиво
Због којег не размишљам.
Бар не превише.
И онда ми буде лакше.
Мање се бојим осећаја
Да је њена одсутност
У овој соби,
Зарад усавршавања
Савршених локни,
Тек јадни изговор
За нешто друго.

АЛЦХАЈМЕР

Једном ћу све да заборавим.
Све.
И тебе, мајко.
И тебе, оче.
И жене са којима сам био,
Песме које сам створио
И све које су други
Створили.
Ако се и сетим нечега,
Тешко да ћу бити свестан тога.
Овај свет је превише млад
За велике мудрости.
Заборавићу трагове из детињства,
Зиме у којима сам носио
Превелики очев капут

Од кашмира,
Лета у којима сам бацао
Његове музичке плоче
Кроз старо двориште
И топао ваздух.
(Опрости ми, оче.)
Једном ће умрети вукови
У мени,
Седи и стари,
Безуби,
Искривљени на јесењем ветру,
Згрчени у свом алцхајмеру.
Већ сада то знам.
Биће тако.
И страх ме.

УЛИЧНО МАЧЕ

Гледао сам уличне нимфе
Како се уздижу из пепела
И хватају своје снове.
Али она је била
Тек проходила скитница,
Умиљата као улично маче
Које ме покуњено гледа
И преде ми крај ногу.
Стављајући руку на моје раме,
Затражила је мало ватре
И започела разговор
О својим ногама
Које су биле већ напола моје
У тим најлонкама,
Само да сам, ето, могао да дам
Нешто новчаница за срећу
И за љубав,
И еспресо са кроасанима.
За нови шал
Или отрцану књигу Хенрија
Милера.
За мало снова,
Џоинт или торбицу.
За карту да се врати кући,
Јер из далека је, каже,
Из сасвим друге приче.
А све би било мање тужно
Да није била тако лепа.
И млада.
Нечије дете.

ОБЕЋАЊЕ: ЈЕФИМИЈА

Ања Групковић

ОБЕЋАЊЕ: ЈЕФИМИЈА

„Па зар их нисмо водили пре неки дан?”

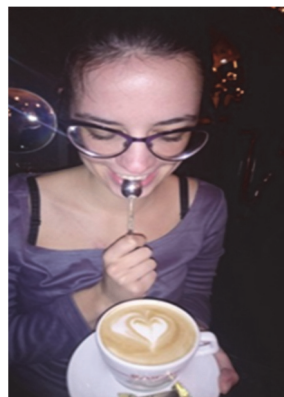
„Који дан?”

„Онај дан кад нам је показала писма.”

„Која писма?”

„Стара писма... Декина, из војске.”

Извадила је цедуљице из фиоке. „То су писма која сам слала деки док је био у војсци.” Писма стара 60 година. Прочитала сам једно. Записано је како је једногодишња мама чупала пролазнике за косу. Почела сам хистерично да се смејем. Путујем кроз време и видим шездесетогодишњу жену на децјем телу како чупа неког за косу. Бојим се да ништа не знам. Да ћу и ја једног дана отворити овако фиоку, надам се у дубокој старости, али нећу имати шта да покажем. Као да нећу имати чега да се сетим. Одједном сањам. Ноћ је. Пратим жути ауто погледом. Мали жути ауто. Мрак је. Све је црно-бело. Све је тамно. Осим аута. Дречаво жути ауто пролази поред мене. Трчим за њим. Низ лице ми иду сузе, мада нисам свесна да плачем. Трчим и гушим се у сузама. Такав ауто имала је моја сестра. Она је умрла пре три месеца. Питам се како је њој сад када је нема. Зар је ово стварно?

Мама је испустила унутрашњи крик када је видела ауто. Замишљам жену коју је као мала почупала. Је ли и она крикнула. Је ли и она скоро изгубила дете. Ни сама не знам како сам чула мамин крик. Живот иде даље, такав какав је, каже. Али њен крик је вечан. Експлозија бола је стална. Ја немам децу, али знам, јер је чујем. Чујем мамин јецај и кад није поред мене. Њено је лице мирно. Она уме да живи, и дан-данас да се радује. Али мени кроз уши бруји тај животињски звук. Ја иза њеног лица видим ту одвратну гримасу, коју прави само човек на умору, од бола.

Имам на телефону снимак. Брчкам се са сестрином ћерком. Она нас снима. Бежимо од таласа. Ја је носим. Прскамо се. Прскамо сестру. Машемо. Смејемо се. Ја сам као дете. Сестра је била три године старија од мене. Муж и она одавно су се одселили. Имају двоје деце. Након сахране, он је нестао. Деца живе са нама. Са мамом и са мном. Ја сам напустила своју гарсоњеру. Стоји неуредна и чека ме. Нећу је продати. Само се питам где ћу водити децу. Мама не може да брине о њима. Ја не знам ништа о деци. Живим сама, са псом. Ћерка и син. Он је млађи. Мада сестра је увек хтела да син буде старији. Али ко нас пита шта желимо. Мала је узела мамин штап трножац. Онај супер-стабилан. Као да ће то ишта помоћи. Прави се да је микрофон. Пева. Има концерт. Ја је мало снимам, мало тапшем, мало кришом плачем. Питам се да ли и она чује моје крике, као ја мамине.

Бака и дека седе преко пута нас. Чекамо Нову годину. Сестра и ја наступамо. Певамо. Претходно смо се три сата свађале око тога која ће коју песму да пева. Сада се обе, подбуле од плача, смејемо, она крзава, ја њој до струка. Лепа деца, или ружна, зар је важно. Крештимо. Ни једна не зна да пева. Али бака и дека нас гледају са поносом. Није важно што певамо турбо фолк. Ни не знамо за друго. Они нам се смеју, тапшу, певају са нама.

„Што плачеш, тета Мија?”

„Ништа, лепото. Шта ћемо бати да купимо за рођендан?”

Она је увек била лепша сестра. Не знам да ли би због тога требало да осећам горчину. Можда јесам као тинејџер. Али то је било нешто налик на прећутни договор, она је лепша, ја сам паметнија. Увек сам се питала како се то уопште мери. То је као оно кад се питамо ко кога више воли. Ко смо ми да судимо о лепоти и мудрости? Но, јавно мњење има мњење о свему, тако је она била лепша, а ја паметнија. Замерала ми је што се не шминкам, што живим сама, што не кувам, што немам партнера. Поносила се кад сам прва у генерацији дипломирала, кад сам добила први посао, кад сам основала часопис са групцом другара. Нисам се бојала да све делим с њом, мада сам знала да ће се противити. Ја сам се одувек бојала смрти. Тај страх никад нисам превазишла. Онда је смрт ушла у мој живот на најгори начин. Смејала би ми се вештица сад, сад имаш изговор да носиш црно, рекла би.

Деца су у нашој старој соби, мама је код баке. Хоћу кафу да ставим, идем по кући, где је тата? Видим себе како ударам сто, разбијам посуђе, хистерично скачем, вичем, урлам необуздано, из очију поток, из дланова крв. Необуздано из мене излази бес, малигна туга, неконтролисани гнев, страх, сензације преузимају контролу нада мнош. Не могу да се смирим. Не могу да се смирим. Не могу да се смирим. Боли ме да постојим. Видим себе како се спуштам на под. Осећам хладноћу плочица. Гласно плачем. Мала улази у кухињу. Пита је л' има нешто слатко. Воли слатко на маму. Дајем јој јафу. Пипам се по образима. Суви су. Гледам у дланове. Цели су. Нисам имала напад. Нису ме чула деца. Само сам се сећала. Не сме да опет буде као пре. Не смем да нестанем као пре. Не смем да се изгубим као пре. Не смем да живим на лековима и писању као пре. Убеђивала ме је да имам децу. Нисам хтела. Зар хоћеш овако поремећена да одгајам децу? Колико живота хоћеш да уништиш? Своја ми је још два оставила на милост и немилост. Своја ми је два најдража дала да их угасим. Хоће ли воља бити јача? Хоће ли воља бити јача? Да ли је довољно да воља буде јача?

Вода је проврела. Вичем: „Готова је кафа!” А где је тата?

Мој отац је један од оних људи који ће вас на прву освојити. Али проблем са освајачима јесте што воле да поседују велику територију. Далеки и заносни као императори, неухватљиви као ветар, када сиђу са трона међу рају, обасјају вас и огреју као сунце после тешке и дуге зиме. Није он био лош отац. Ту и тамо, углавном присутан. Делимично обавештен. Увек весео. Шаловљив, забављач, вечити шармер, који увек држи банку. Све нас је тако на први поглед очарао и тог слепог дивљења ни једна није могла да се отресе. Заузет је то био човек, увек у неком бизнису, увек у неком спиду. Онај што све зна и све може. Зато смо се мало зачудиле кад је у озбиљним годинама по први пут почео да учи стране језике. Сестра и ја смо му помагале. Понекад му радиле домаћи. Стрпљиво је сачекао да обе будемо довољно одрасле, а онда нам је једног дана саопштио да се сели у иностранство да

започне нови бизнис, да се враћати неће никад, да ће нам слати све што нам треба и да ћемо заувек моћи да рачунамо на новчану помоћ. Сутрадан је већ отишао. Никад га више нисам видела. Редовно нам је слао новац, поклоне и поздраве. На сестрино венчање није дошао, али је љубазно понудио да покорије трошкове. Припомаже и унуке. Сада му је нешто изнад шездесет година. Не знам како изгледа, да ли се променио. Пар година након одласка нам је послао слику са пецања. Затрпале смо је негде међу ону старину коју стално планирамо да бацимо, али то никад не учинимо. По слици би се рекло да је још увек био у форми. Смешио се. Ухватио је добар улов. Нисмо ни сумњале. То је сад већ стара слика, али сигурна сам да и даље успева да упеца шта год пожели.

Када се десило оно са сестром... Јавили смо му. Покушала сам да ступим у контакт на све начине, али одговора никад није било. Никад нисам отишла да га тражим. Како да тражим некога ко је одустао од мене и одлучио се за нешто друго? Понекад сам се бојала да ћу га на неком путовању случајно срести. Како ћу реаговати. Да ли ће шетати неке друге малишане са неком другом женом. Заправо не знам има ли нову породицу, али је мало вероватно. Ни ову прву није добро подносио. „Он није за породицу”, шта год то значило.

Још увек не знам да ли је примио вести. Сва су срца на земљи стала, а он можда седи негде на челу своје империје, нечему наздравља, нешто слави, не слутећи да је изгубио своје бисерче, своју прву кћер.

Никакво изненађење није што је сестра управо онаквог изабрала за мужа. Наравно, никакав шармер. Нимало интересантан, али добар дечко. Послушан. Сестра би мени и мами увек замерала наш недостатак одушевљења зетом, видим како сте вас две паметнице прошле, рекла би, а њему једну једину ману не можете да опростите. Једну, али велику. Можда највећу од свих. Али шта то има везе, рекла би сестра, ја сам јака за обоје. И тачно. Била је јака, најјача, несаломива. Она је увек вукла, претходила, крчила пут. А он је пратио у корак као верно псето, гледао је као у бога, славио њене кораке попут ходочасника. Она је то и хтела. Неће ме варати, рекла би, биће увек уз мене. Нећу бити сама. Моћи ћу да испланирам свој живот како ја желим. Кладим се да смрт није била у плану.

Зета после сахране нисмо видели ни чули. Дале смо му пар дана да се пресабере. Неповратно је изгубио центар свог света, своју звезду водиљу, своју богињу како би је љигаво називао. Дајмо му пар дана да се пресабере. Онда бисмо га звале. Нема одговора. Ишле код њих кући. Њему на посао, где се није ни појавио. Чекале. Можда смо потцениле бол. Глумиле смо у, вероватно најбезуспешније, одиграној дечјој представи под именом *Све је у реду*. Они знају. Наравно да знају. Знају на неки свој детињи начин и ћутке болују. Глуме ли и они за нас? Или ја све то умишљам? Никада нисам волела децу. Осим њих двоје. Помогло је то што обоје личе на сестру. Храбри су, као она. Можда још чвршћи од ње. Бојим се да сувише терета сваљујем на њих. Како се према деци понаша? Како се деца штите? Како се деци обезбеђује детињство? Зар ја да будем старатељ? Ја, која се једва старам о себи. Моја породица укључује куче и мене и никад се неће проширити. Доста је било зајебанције, потребан си својој деци.

Одлазим зетовом брату на врата. Отвара. И пре него што изустим љутито „Где је”, каже: „Није овде. Отишао је кући.” На селу је код родитеља.

Нисам ишла да га тражим. Како да тражим некога ко је одмах одустао погнутих леђа? Како да јурим некога ко је посустао кад је требало да буде најјачи? Устукнуо кад је најпотребнији. У себи кажем „Пичка“, али само климнем главом и одем.

Јесам ли ти рекла, у мислима кажем сестри, мада нимало није тренутак за ликовање. Не би нам био први пут да се свађамо око тога ко је био у праву. По први пут бих волела да сам изгубила. Или барем да никад нисам сазнала резултат.

Три месеца је прошло, а остала је гомила практичних ствари да се реши. Скоро да ништа нисмо обавиле. Једино што нам је јасно јесте да ће нам се живот увек делити на пре и после. Ја ионако увек живим у хаосу. Зар сад да мењам навике? Сестра је увек била она практична, уредна. Она је увек знала како шта иде, како шта треба. Перфекциониста и експерт за све врсте процедура и прагматичних задатака. Ја бих само лупила главом о сто и испустила једно „Нееее мооогууу“, а она би мирно села поред мене и рекла „Полако. Заједно ћемо.“ А онда би, наравно, све урадила сама, уместо мене.

Она је одувек била она клинка у коју су сви били заљубљени, а ја сам била она клинка која би свима показивала средњи прст. Тако је и остало. Њу су јурили, а мене избегавали. Обема је одговарало. Али нико никад није смео да изусте оно „Што ниси мало више као сестра“, јер су знали да бих их, без обзира на то ко су, шљепила сочно по носу без страха о последицама. Вероватно бих уз то и плънула. Сестра би мудро рекла: „Нека, она треба да буде тачно оно што јесте.“ Није размишљала о томе да ће много година касније госпођица „Оно што јесте“ морати да брине о њеној деци.

„Где налазиш те кретене? Ево, још мало па ћеш завршити студије, а никако да се опаметиш! Ти као и да се не трудиш да нађеш нормалног партнера него само забаву. Не, није то ни забава. Ти не тражиш ништа! Ето! Докле ћеш тако? Ја видим да ниси срећна. Знам да ниси. Зар не схваташ да ти треба неко стабилан, неко на кога ћеш моћи да се ослониш, неко у кога ћеш имати поверење?“ Да ли није разумела или није хтела да прихвати да ја романтичне везе не желим и не ценим. У партнерски однос не верујем. Срећна никад нисам била нити ћу икада бити. Живот једва подносим, а подносим га само због обећања које сам дала њој. Ослањам се искључиво на своје кржљаве ноге, јер и ум уме жестоко да ме зајебе. Поверење немам ни у кога, осим у њу и у куче, које сам тада била усвојила. Нисам очекивала да ће се то икада променити, али сам прихватала.

Докле год је она била ту да ме саслуша могла сам да се усправим довољно да могу да функционишем. Када би ме страхови сатрли, она би ми рекла „Цртај. Тако ћеш убити демоне пре него што те поједу.“ Сваки напад панике једино је она својим разумом умела да санира. Сваки пут кад нисам могла да отворим очи, без воље да будем део овог света, кад је смрт деловала као савршен излаз, она би ми рекла: „Пиши. Пиши док поново не нађеш смисао. Пиши док поново не откријеш зашто вреди живети.“ Једино је она могла да ме убеди да одем код лекара и да пијем преписане лекове. И кад се одселила, звала је свако јутро и вече да ме подсети да их попијем. И у трудноћи. И касније. Биле смо потпуно другачије, као противтежа једна другој, као према закону физике, а опет ме је разумела најбоље од свих. Само сам њој могла да верујем. Само сам према њој увек била без цензуре, без задршке искрена.

До оне године када сам дипломирала. Она га, наравно, није подносила. Мене је на први поглед озарио. Одмах сам знала да ће то бити једини човек кога ћу у животу волети, једини прави пријатељ кога ћу икада имати. Нисмо ни имена једно другом знали, а већ смо једно другом припадали, заувек нераздвојни. Поглед који каже „Волим те”. Осмех који каже „Веруј ми”. Много стидљивији и нежнији од мене, једино је он умео да укроти моју дивљу природу, угаси мој мој стални нагон да подижем бунт против постојања. Дичио се својом вером у људе. Научио ме је шта то значи љубав. Она безброј пута излизана „права љубав”. Једина особа на свету која је умела да ме насмеје. Једина особа која је разумела сваку моју реч, сваку моју шалу. Једина особа на свету коју сам ја могла да утешим. Особа са којом сам научила шта значи делити, делити све. Бити оно што јеси у потпуности. Прихватити другог онаквог какав је у потпуности. Волети до последњег даха. Верност и пријатељство до краја. Штитити до последњег атома снаге. Саучесник у несташлуку. Сапутник и у радости и у болу. И у добру и у злу по први пут је нешто значило, имало смисао. Била сам докучила најдрагоценију загонетку: што је он за мене, то сам ја за њега. Зубобоља, мелем и исцелитељ; љубавник, бура, цунами; незаменљиви друг. Једини. Срећа.

То су биле две добре године. Једине срећне које ћу добити. Мислили смо – најчвршћа веза икада. Толико тога заједничког, између осталог и антидепресиви, психостабилизатори. Таблете за спавање. Сузе, врисак услед страве. Камповање у кревету јер нико нема воље да устане. „Треба извести куче”, кажем. Устајем. Он остаје да лежи покривен. Гледа у празно. Клекнем поред њега, кажем: „Идем ја.” „Биће у реду”, кажем. „Прошли смо ово. Много пута. Добро познајемо обе улоге. Тешко је некад, признајем. Али никад се не бих ни са ким мењала. Ти си једини”, кажем тихо. „Волим те.” Љубим га у чело и устајем да изведем пса.

Те ноћи не можемо да заспимо. Овога пута он је на путу безнађа. Трновит је то и смрдљив пут. Ја сам припијена уз њега. Грлим га чврсто. Корачамо заједно. Тражимо излаз. Овога пута га не видим. Не знам више куда да идем, кроз који ходник да пробам. Кажем у себи: „Боже, шта да радим?” Не дам да се угаси. Не дам да се моја једина љубав угаси. Дајем му пола таблете за спавање. Од тога брзо заспи. Поново се прибијам уз њега. Овога пута је баш лоше. Осећам се беспомоћно. Али не могу сад о томе да размишљам. Боље би и мени било да мало одспavam. Узимам таблету. Целу. На мене слабије делују.

Будим се не тако рано ујутру. Бојим се да га оставим, али ми је јасно да морам у већу набавку. Видим да чврсто спава, па се одлучујем да узмем куче и пожури. Сат времена касније се враћам. Била је ужасна гужва. Заборавила сам да је субота. Размишљам о томе како ћу га можда обрадовати сладоледом, мада ми је јасно да је то самозаваравање године. Остављам ствари у кухињи, дајем кучету воду, отвaram терасу да уђе ваздух, перем руке у купатилу. Одлазим тихо у собу. Нема га.

Моја гарсоњера је мала, нема где да буде. Можда је отишао да се прошећа. Та мисао ме на кратко радује, али схватам да нема много смисла. Погледам телефон, нема поруке нити пропуштеног позива. Нигде нема остављене цедуљице. Како тражим цедуљицу по стану, тако схватам да нема његових ствари. Нема чак ни онога што иначе стоји код мене. Збуњена сам, је-за ме хвата. Кнедла у грлу. Узимам телефон у руке, панично окрећем број.

Замишљаам како поново чујем његов весели глас: „Шта си се усрала, не може човек ни до киоска да оде од тебе”, и себе како кажем: „Ајд, уместо што једеш говна, купи ми жваке.” Ипак, поуздано знам да овога пута неће бити тако. Срце ми неконтролисано лупа. „Позвани корисник тренутно није доступан.” Ма да се носите у пичку материну и ти и позвани корисник. Добро, смири се. Можда је заборавио да напуни телефон. Лаж године број два. Добро, отишао је изнебуха. Али била си у том стању, знаш како је. Човеку је потребно да се одмори, време за себе, да заборави све, па и оне најдраже. Дај му пар дана. Не буди кокошка, дај му пар дана.

Бројала сам секунде, али успела сам да га не позовем више од два пута. Недоступан. Прошло је 10 дана, ништа. Доста је било зајеванције, најбољег пријатеља не напушташ тако што ћеш одједном мистериозно да ишчезнеш. Одлазим до његовог стана. Отвара његов брат. „Није овде”, каже ми одмах, „Одвели смо га на село код наших. Рекао ми је да ти кажем да је тако најбоље. Све остало знаш и сама.” Дође ми да вриснем: „Најбоље за кога? За мене сигурно није најбоље да останем без једине особе која ме чини срећном! Зар тако да ме изда! Мора да му је било превише. Две године је цедио моје пријатељство и кад је упио сву љубав коју могу да дам покупио се и ћао ђаци. Од кога је доста је. И оволико сам добро издржао. Мора да се гушио у мом станчићу, у длакама мог пса, у мирису папира у мојој соби. Све што је у мени умело да воли, волело је њега. Сву сам себе њему дала, али њему је било много. Мора да су га утђавила моја осећања. Ха-ха, силна осећања која не умем да покажем. Мора да сам ипак добро показивала чим је побегао главом без обзира. Пизда једна. Како си могао то да ми урадиш после свега? Како си могао без речи само да нестанеш? Како си могао саму да ме оставиш да се борим са демонима из сенке моје собе? Наше собе. Мрзим те, мрзим. Ђубре слабашно, мрзим те. Зар ниси могао бар снаге да смогнеш у лице да ми кажеш?” Али само климнем главом као да ми је све јасно и одлазим.

Знала сам да сам заувек окренула леђа тој улици и свему што ме за њу веже. Време је да кажем сестри. Први пут у животу нешто не желим да јој испричам. Одлагала сам колико сам могла, али време је. Морам да јој кажем. „Срање!” Мислим да је нисам чула да је употребила ту реч још од средње школе. „Знаш шта, ти филозофи воле мало драме у животу да би имали о чему да серу. За две недеље има да ти дотрчи и очас посла ће све бити као да ништа није ни било. Видећеш.” Не. Ту је био крај. Знала сам да је ту био крај. И била сам у праву. „Уосталом, млада си, лепа, успешна, колико момака има, има читав ред да се направи око тебе. Наћи ћеш неког много бољег. Неког на кога ћеш стварно моћи да се ослониш.” Од многих сам након тога исте речи чула. Пустила сам их да причају. Да непотребно троше дах. Ни један други неће моћи бити више од познаника. Еротског садруга. Мада ме заправо секс много и не занима. Чича-мича и готова је моја љубавна прича. Било ми је јасно као дан. Али у реду је. Стварно јесте. Добила сам много више него што сам се икада надала. И на томе сам искрено захвална.

Сад је већ доста година од тада прошло. Међутим, колико год времена да прође, ја и даље корачајући сама улицом некад тихо заплачем и једва чујно кажем: „Волим те. Зашто су ми те одузели? Врати ми се. Врати ми се, молим те.” То говорим попут својеврсне молитве, мада не знам ни да ли

желим више икад да га видим. Тако се браним од самоће. На тај начин се борим против једа што сам и даље принуђена да живим.

Од тада нисам ништа о њему чула. Тако ми је драже. Надам се да је добро.

Чини ми се да су деца коначно заспала. Или су се само заиграла. Од кад су с нама немају никакав одређен ритам. Све се пореметило, па може и бит њиховог живота. Знам да не би требало то да дозволим. Тако не би смело да буде. Ипак мирно узимам књигу, приносим шољу кафе устима. Кришом вадим паклу цигарета из џепа. Џукац седи поред мене. Самилосно ме гледа. Ипак, грди погледом. „Знам”, кажем. Али ако ћу икада поново да пропушим, ово је тренутак. Ово је заправо најгори тренутак. Не бих смела да нарушавам дечје здравље. Не бих смела да их ускратим за још једну блиску особу. Ипак, палим. Палим после толико времена. Алкохол и цигаре сам оставила када сам први пут почела да пијем лекове. Не ваља да се мешају. А и не волим ни од чега да зависим. Изигравам слободу.

Цигара ми прија. Даје ми утисак да нешто радим када не знам шта ћу са собом. Одувек ми је било јасно колико смо немоћни пред светом силом природних циклуса, колико смо мали и ништавни, колико смо непотребни и сувишни. Колико је то пута само било речено. Колико пута написано. Колико пута прочитано. Колико пута поновљено. Сви ми то знамо, а ипак се копрцамо и не желимо да поверујемо. Стара игра човечанства. Да погађамо ко је победник. Само је питање тренутка кад више ни најмању сумњу нећемо имати. Када ћемо бити потпуно беспомоћни пред овим усраним животом, молећи се Богу да нас узме. Овим димом ја сам удахнула последњи атом знања о сопственом ништавилу. Сада је слика потпуна. Утрнуло сам беспомоћна.

Зашто је баш она морала да умре? Она је барем умела да живи. Зашто она? Ја сам ионако одувек желела да ме нема. Сабери се. Лош тајминг за самоубиство. Суицидне мисли су ти од сад забрањене. За тебе више нема тражења азила.

Требало би да одем до стана. Знам да нећу брисати прашину. Треба да проверим мејлове, припремим нови број. Да видим које ћу студентске песме објавити у овом, а које средњошколске приповетке у следећем броју. Ја сам због таквих вести у њиховим годинама скакала до плафона. Ето и мени мало радости, мислила сам. Биће нечег и за мене у овој балеги од живота. Балега у коју згазиш и више не можеш да је очистиш. Док не буде прекасно. Док не схватиш шта си све пропустио да урадиш, чистећи је. Морам да одем до стана и седнем за комп. Не смем да разочарам моје младе ауторе. Можда им мој одговор стварно нешто значи.

Мама уздишући улази у собу. Чула сам је како полако откључава. Затвара врата. Закључава. Изува ципеле. Хола као по јајима. То је сигурно трајало минутима. Најзад улази. Седа. Тешко говори: „Бака би да види праунуке.” Сјајно. Поново ћемо морати да се правимо да сестра пуно ради и да пазимо да се неко не излане. Нисмо јој рекли. Наравно да јој нисмо рекли. То би је убило. Мада би њу могло да убије и ако неко мало гласније прдне. Ја бих барем увек ово друго пре изабрала као узрок смрти.

„Па зар их нисмо водили пре неки дан?”

„Који дан?”

„Онај дан кад нам је показала писма.”

Обе знамо да то баш и није било тек пре неки дан.

Звони ми телефон. Непознат број. Мора да су они лешинари што хоће нешто да ти увале. Који кретен им је дао мој број. Никад се не јављам непознатом броју. Само ти звони. Јавићу се никад.

„Можда би требало да вратимо децу у школу? Да не изгубе контакт са другом децом, окружењем... Не знам... Свакодневицом?” Мама слеже раменима. Ако она не зна, кога да питам. Да зовем неког дечјег психолога? Мора да је то ултра-глупа идеја.

Досад смо с децом радили шта год су она хтела. Само да их забавимо. Само да их заморимо. Јурили се с псом. Правили ршум по кући. Играли се изложбе. Цртали по зидовима мог стана. Све само да не одговарамо на немогућа питања. Не усуђујем се да помислим на реченицу „Мама је сад на небу и гледа нас.” Не знам да ли је мама сада на небу и да ли нас гледа. Од мене тако нешто сигурно никада неће чути. Стрепим од питања: „Тетка, шта се дешава када умremo?” „Не знам, срећо.” Не знам. Како могу да им причам о ономе што не знам? „Сазнаћемо једног дана”, рекла бих. Зато ме ваљда и не питају ништа. Ко сам ја да их учим о животу и смрти?

Али доста је било. Та деца имају живог и здравог оца. Јебени зет. Нервозно листам мамин именик. Налазим их под П. Пичковићи? Не. „Прија и пријатељ.” Окрећем.

„Хало?”, госпођа прија се јавила.

„Здраво. Вршимо потрагу за изгубљеним оцем двоје мале деце из Београда? Да нисте можда видели неког ко одговара опису?”

Одмах ме препознаје по гласу, или по тону. Или по сарказму. Сигурно никада нису престали да се питају како је могуће да је ово њена сестра. „Мора да су је заменили у породилишту.” Ништа није искључено.

„Од тада једва да смо успели да га подигнемо из кревета да се окупа и да нешто поједе. Све време лежи и гледа у једну тачку. Ни речи не проговара.”

Мало ми фали да кажем: „О, још једна депресивна пиздопобегуља. Ништа што већ нисам видела.” Али успевам да се угризем за усну и да прогутам горчину. Изгубио је више него што ти можеш да разумеш. И ти си била депресивна скоро без икаквог разлога. Бескрајно си волела депресивну особу. Мало разумевања. Покажи само мало разумевања. Успевам да ћутим.

„Слушај”, каже сестрина свекрва, „знамо да патите. Нисмо вас заборавили. Ни на кога нисмо заборавили, обећавам ти то.”

Јако склопим очи. Јако стегнем усне.

„Могу ли ја нешто да урадим?”, питам.

„Ти само пази децу. Ми овде чинимо све што можемо.”

Прекидам везу. Мислим: „Јебени слабић.” Уосталом, ко сам ја да судим? Али судим. Судим откад сам проговорила.

Опет ме је звао непознати број од јуче. Имам два пропуштена позива. О, боже, сјашите ми с кичме! Псето лаје. Лавез пробива до сржи мозга. Осим ономе ко се навикао. Тај једва да и чује. Први пас кога сам имала био је пудлица. Женка. Увек узимам женке. Не знам зашто. Заједљивци сигурно то виде као још један неразуман потез жене која нема шта паметније да ради него да гунђа о феминизму и људским правима. Можда и имају право.

У почетку, док смо биле млађе, увек бисмо се свађале око тога која ће да води куцу на повоцу. Касније бисмо се и даље свађале око истог, само што би сада обе мрзело извођење ујутру пре школе и увече након изласка. Завршавало се на томе да је мама најчешће изводила.

Мама. Мама је жена у најдубљем смислу те речи. Она као да је архетип који је сишао с неба право у нашу кућу. Краљица живота. Уметница трпње и неодустајања. Све је усмерила ка нама, а опет живела свој живот свесно и радосно. Никада је нисам питала да је могла – да ли би правила другачије изборе. Да ли би вукла другачије потезе? Да може поново, којом би стазом пошла. Нисам је питала. Никад се нисам усудила да дирам то осетљиво место. Можда је у питању отворена рана. Можда крвари, можда гноји. Можда је кожа нетакнута, чврста и дебела као слонова. Зар ја имам право да опипавам по туђем животу и њушкам по психи другог и постављам дијагнозу? Зар је наша љубопитљивост и жеља да попијемо све знање и мудрост довољан разлог да чепркамо по душама, тражимо бол, тражимо равнодушност, ископавамо кајање, садимо наду? Зар имамо право да ишта иког питамо? Осим себе. Ја свеједно у другима тражим одговоре на своја питања, недоумице, утврђујем веродостојност теорије, тачност постављених аксиома. Без срама тражим одговор, свако право полажем на туђу исповест. Захтевам исто од свих, осим од ње. Њену личност се не усуђујем да дирам. Њен лик не смем да окрњим.

Не лично уопште. Мама и сестра су оличење женствености. Увек савршене силуете, лица лепа да је немогуће не зурити у њих. Маркантне. Црна коса, плаве очи. Ја осим висине имам грађу предпубертетског дечкића. Мршава. Равна. Бледа. Плави подочњаци. Коса и очи боје меда. Осим симетричног лица и белих зуба, ничег на мени нема лепог. Мада, кад чујем ЕКВ „Очи боје меда”, претворим се у песму. Тих пар минута у песми живим. Макар на кратко уживам у томе што ме је природа сачинила баш оваквом. Ипак, на неодобравање женског дела фамилије, на изглед много не полажем. Не носим шминку. Од 17. године се шишам на двојку. Баш тако се у потпуности осећам као ја.

Будим се. Звони ми телефон. Опет онај број, након пет пропуштених позива. Ни лешинари нису оволико упорни, неко изгледа стварно покушава да ме добије. Можда је тата?

„Хало?”

Није тата.

„Хеј. Чуо сам... Ужасно ми је жао.”

„Ако си звао да ми изјавиш саучешће и саопштиш да негде тамо имаш жену и децу, можемо слободно одмах да прекинемо.”

Ћутање. Онда каже: „У граду сам. Волео бих да те видим.”

Изазим као да је обичан дан. Још увек не схватам. Још увек не смем да погледам горе. А онда одједном видим. Стоји наспрам мене. Исте оне очи које кажу „Волим те”, исти онај осмех који каже „Веруј ми”. Одједном сам у његовом наручју. Чврсто ме држи, као дете. Ја плачем. Ридам. Штуцам. Гушим се. Незауостављива сам. Плачем као никад до сада, за све оно што је остало неоплакано. Од суза не могу да говорим. А шта бих рекла? „Мрзим те. Мрзим те. Мрзим те. Волим те. Волим те. Волим те. Где си нестао? Зашто си нестао? Где је моја сестра? Зашто су ми је узели? Зашто су ми моју душу украли? Што сам оваква? Што сам одувек овако грозна? Зашто је живот

толико неподношљив? Зашто има толико ствари које не разумем? Мука ми је, мука ми је од свега. Хоћу да се исповраћам на мртво. И који си курац ти поново дошао? Нестани! Нестани као што најбоље знаш! Сви нестаните! Оставите ме на миру! Да сам сама, све би било лакше. Да није људи, свет би имао више смисла.” Али шта би све те речи вределе? Да ли би ишта промениле? И боље је што не могу да их изговорим. Речи су непотребне и сувишне. Речи апсолутно ништа не казују.

Плачем дуго. Немам представу колико траје, али имам утисак као да моја јадиковка заузима читаву вечност. Можда сам ипак умрла и сад сам заробљена у истом тренутку који се бесконачно понавља? Напокон се смирујем. Уједначава се дисање. И даље сам у нечијем заштитничком загрљају. Погледам горе. Он је. Мало старији него што га се сећам. Ипак је стварно. Ипак није све само лош сан. Пипам се по лицу. Образи још мокри. Очи надувене. Да, плакала сам. Зашто сам беше плакала? Накратко се борим против сећања. Међутим, сећање је немогуће победити.

Дуго смо били напољу. Ћутке. Нема шта да се каже. О најважнијим стварима никада нисмо ни говорили. Није било потребе. Све смо и без тога знали. Речи ништа не значе. Речи ништа не мењају. Речи само урушавају разумевање.

„Морам да се вратим горе да помогнем мами око деце”, кажем.

„Где ти је зет?”

„Одбегаво код маме и тате.”

Подсмешљиво: „Сад тек мора да мрзиш мушкарце.” Покушај шале. Неуспешан, очигледно. „Не мрзим мушкарце”, мислим. Мрзим кукавице. Али не кажем ништа и само преврнем очима.

Улазим у улаз, кад каже: „Могу ли опет да те видим?” Климнем главом и затворим врата за собом.

У стану ме чека мама. „Па?”

„Шта па?”, одговарам.

„Па шта је било?!”

„Ништа”, кажем. И то је истина.

„Хоћете ли се поново видети?” Слегнем раменима.

Отворила је уста да пита: „Па је л’ рекао нешто?”, али се зауставила. Као да то ишта значи, ако смо нешто рекли.

Напокон сам успела да одем до стана и средим неке ставри. После дугог дана једва сам дочекала да се истуширам и легнем у свој кревет, у својој неуредној соби. Тек што сам изашла из туша, чујем телефон. Пожурим да се јавим, можда је нешто хитно, ни не погледам у екран ко је.

„Вратио сам се. Спреман сам.”

„О, зете, добро дошао назад.” Не могу ја без ироније, не може она без мене.

„Види, знам да ми је требало дуго, али коначно сам спреман. Спреман сам за све што долази, обећавам ти то. Само, требаће ми твоја помоћ. Тачније, много помоћи.”

„Океј. Ту сам”, кажем само.

„Знам. Рекла је да ћеш ти сигурно увек бити ту.”

Спавам дубоким сном. Куче се извалило преко мене. У сну чујем неки иритантан звук. Будим се. Одједном моја ижврљана соба. Под утиском сам сна, а још увек се не сећам шта сам сањала. Погледам у телефон. Дођавола, нисам искључила звук. Није много рано. Пробудила ме је порука.

„Кафа поподне? Доведи и псето.”

Гурнем телефон назад. Одговорићу касније.

Када сам се довољно освестила да могу да ходам, устајем, храним куче, излазим на терасу. Палим цигару. Јебига, нисам умрла током ноћи. Пробудила сам се у још један дан који морам да преживим. Какав ће бити? Бољи? Гори? Забаван? Неподношљив? Ко то зна. Једино што знам јесте да из ове коже не могу. Односно могу, али нећу. Нећу због обећања које сам једном давно дала.

У времену кад добијамо водитељски роман и старлета новелу, кад језик и смисао књижевности постају земља на изолованом острву, да је та земља још жива, махната и напојена свежим соковима показује проза Ање Групковић која ври из утробе. Добили смо један истински таленат. Ања Групковић хода са живима који умиру у свом одсуству, са мртвима који не постоје ни на фотографијама, са прецима и сродницима који нестају са спровода, а још пребивају међу нама. Све зуји светим очајањем, примарним, нагонским, неоствареним постојањем, час у ушима, час у очима, пред којима се исцртава кардиограм девојке која се бори за живот и писцем који се бори за језик. Реченица је искидана, напета, неуротична. Удах, Издах. Тишина. Гнев. Групковићева баца све што захвати да ослика фреску, фреска се осипа и отвара го подрум и зид. То што се руга себи и што са толико снаге преплиће бршљан конкретног облика са англосаксонским сленгом или народном лалањем, што иза назиремо егзистенцијалну језу и бол њене биографије, отуђеност без позе, то не би било значајно да приватно и дневничко није постало наше и свеприсутно. Ања има борхесовски рез, да употребимо Кишов термин, којим је разбила класичну, временски и просторно условљено нарацију, има и мутно жутило немачких експресиониста и нерв Силвије Плат и Ен Секстон, и то није научено, него порођено. Њени глечери нису само са Исланда него су и словенски. Јасно је да она још тражи језик и да се рве са јаким унутрашњим животом и обликом у који га урезује, са разлозима због којих треба да устане ујутру из кревета, и да има пар реченица које склизну у белину хартије, али то сведочи о њеном дару и набоју, а не о стилизацији и форми. Ања мора да пише да би живела и мора да живи да би писала.

Бојан Белић

ОПСЕНА

Сунчица Радловић

ОПСЕНА

Као онај древни магарац
који између два пласта сена
копни изнемогао
намрешканих ноздрва
у сумраку неодлучности
и сања будан жаруље зрикаваца
на врховима сена,
док му се глава хипнотички клати лево-
-десно,
тако неосетно ушетала је опсена
и изродила сенку што стално измиче.
Развејала се варка као чуваркућа,
и безазлено питомо покрива ћерамиду вере.
У измаглици јаре копита запела као у живом блату,
одвојена потпуно од дионизијског врата
и зуба који шкргућу о моћи.
Зауздала заблуда и притисла бисагама
отежалим од мисли које су саме заточенице
одроњеног времена
а у многогласју класа препарирани сан.

ОВАКО СИ ГОВОРИО

Као да је било пре више векова,
или можда јуче, али јасно се чуло
у тихој сенци као испод оне старе
лозе у Брању о чијем хладу сада сањамо:
„Да, ти си дошла и донела то са собом,
села за сто и рекла ми ћутањем –
ово сам ја,
Испод површине сам још много тога.
А ти, ако ниси привид,
узећеш и позлатити.
А ако јеси, отићи ћу иста оваква.
И ја сам осетио трепет лепоте
коју још нико није умео да узме.
Као кад набуја млеко у мајци,

ту напетост у грудима
која иште разрешење као лек.”
Да, тако си говорио...

ПЕТАК, ИЛИ О ИШЧЕКІВАНЬУ

Док је свет говорио о Црном Петку,
ја сам бирала петкову белу суштину,
његов најбелји део,
реч Мајаковског и њену белину,
тражећи у њој трагове наших драгања
у страху да не изгубим тај
тренутак као песник реч у мукама
ноћи.

Часовник још откуцава чекање –
осам, девет, десет...

Кроз горући стих, смеје се Мајаковски
што бројим пешчана зрна до твог осмеха
и оног у очима вапаја за заузданим женством
који просипаш лако као вино у стих.
Хватам се за простор између речи
и опет пребројавам стихове
у којима се нижу уздаси уместо запета
вадећи пажљиво чиоде упитника
посејаних по капиларима тиховања.

Помешам потом кистом по тој белини
нијансе свих годишњих доба,
отворених вена и вина,
и осенчим бојом заласка сунца које тоне у Дунав.
Из слике израња коњаник који језди под горућим небом,
стиска у наручју жар-птицу која само погледом поје
и скрива под крилом митски кључ древних вртова.
Измакнем се и гледам тражећи прави угао
пре наредног потеза
пре него што платно урамим и поставим
пored полице са које ме гледају корице Мајаковског.

СУНЦОКРЕТИ

Сећала се,
стао је поред њиве коју су запосели сунцокрети
да јој освоји поглед, као што је матицу мисли.
Сада је у полупразном возу јездила к себи
док су се као зидне слике низала
стабла и виногради, исте њиве сунцокрета
а као реликвија је остао поглед
у свили ковчежића јучерашњег дана.
На краткој релацији до Новог Сада
по меридијанима бокова трнули су трагови
живих додира
а низ груди се сливао сок топлих вишања
које су још мирисале на две мушке шаке.
Осетила је да се слободно отискује као Амелија Ерхарт
и неустрашиво лети ван граница карте
прекривене прашњавим ламентом
у подневном кругу, пратећи сунцокрете главе
које чежњиво гледају небо.

ЦВЕТНА ЛИВАДА

Јовица Ђурђић

Помисли како је коначно пронашо своју најлепшу цветну ливаду, коју је одувек тражио и о којој је непрестано сањао.

У рано преподне, једног сунчаног јунског дана, Антон, мршави господин високог раста, благог лица и бистрог погледа, са панама шеширом широког обода и омањом кожном торбом преко рамена, по струци професор биологије, задивљен је стајао на ливади поред реке, ни сам не знајући како се ту обрео и како је раније није открио. Већ је пролазио тим путем, идући све даље, скрећући на различитим местима, да би на некој ливади коју би открио сатима стајао, или лагано корачао, завирујући у све те цветове који су га опчињавали. А

овај пут било је довољно да само мало скрене с макадамског пута, да прође један шумарак и да се пред њим, као у најлепшем сну, у свој њеној лепоти отвори најлепша цветна ливада коју је до тада видео. Била је равна и велика, с најразноврснијим пољским цвећем. Протезала се уздуж реке, која је сасвим лагано отицала према граду. Само једно високо дрво, негде тамо на средини, као улез, штрчало је својом великом крошњом. Сунце још није било осушило сву росу и видео је како понека капљица радосно светлуца. Око њега су зујале пчеле, бумбари, летели лептири и многи инсекти искачући испред стопала.

Антон је увек сањао да ће једном наћи баш нешто тако, као никада дотад: широку ливаду препуну цвећа у којој ће, можда, открити и неки цвет или травку које до тада нико није видео и нашао. Стајао би, гледао, сагињао се и дуго завиривао у крунице, понешто брао, мирисао и покатакд спремао у своју торбу. Готово свима знао је и њихове латинске називе, изговарајући их полугласно, као да је желео да чује како то звучи и на том мртвом језику. Неизмерна снага вукла га је да увек и свуда, ма где путовао и где се налазио, трага за ливадама и да, како је само то он умео, ужива у њима. Понекада је имао и малих неугодности, јер су се власници бунили што им гази траву, терали су га, али ништа није могло омести Антона да и даље не залази на те цветне тепихе, да им се диви и да у свакој, и сваки пут, нешто ново не види, запази и запамти. Снимао их је малим дигиталним фото-апаратом за каснија детаљна прегледавања и откривања онога што у тим треницима можда није запажао. Након што је одсео у малом варошком хотелу, у месту које је изабрао за краћи излет и одмор, напуштајући свој досадни стан у високом

солитеру, пожурио је да трага за њима, цветним ливадама у околини те вароши.

И, ето, сада је стајао, гледао и дивио се целом том крајолику у коме не беше никог осим њега. Толико је био задивљен свим тим шаренилом, које је тек овлаш и бешумно њихао слаб ветрић, да је пожелео да се спусти до обале реке и ту мало поседи. Ипак, као да због нечега оклева, он остаде на истом месту још неко време гледајући неку птицу која у ниском лету прелеће ливаду и спушта се у шумарак иза њега.

„То она сигурно лови бубе у лету и односи својим младима. Ако нису већ одлетели”, помисли Антон.

Прешавши ливаду стигао је до обале и сео испод једне прецветале липе. Около на обали су свуда расле тополе, па се изненади да се ту нашла и она. Још је мирисала, али не тако снажно као оне на које је раније и на другим местима наилазио. У бистрој води примети јата риба које лагано круже. Њихови трбуси повремено су се беласали када би заокренуле у некој својој потрази.

На другој страни реке косили су косци, можда исто тако лепу ливаду као што је ова на којој се налазио. Били су недалеко од њега, јер је река била уска, па је могао да осмотри њихова лица и прати сваки замах косом. Два висока младића и нешто старији човек, али снажан и вешт, закључи одмеравајући његове уједначене замахе.

Опчињен мишљу како је наишао на једну од најлепших ливада у свом животу, цело тело му се пунило неком необјашњивом радошћу. Осећао је како му играју дамари и како га изненада нешто тера да потрчи, да полети у висину. Седео је потом и ослушкивао како косе оних косаца шиште кроз траву и певају птице у крошњама тополя.

„Како би било лепо да је увек лето”, помисли. Да нема јесењих киша и зимских вејавица када је ускраћен за ову лепоту лутања и откривања шарених ћилима од лелујавих трава и пољског цвећа. Тада, у тим дугим ноћима, остаје му само сећање, читање у топлој соби и чекање првих топлих сунчевих зрака.

Он ће увек, све док не дођу плахе јесење кише и одлепрша лишће, бежати из града трагајући за оваквим пределима, срећан као дете. На лицу му је стално титрао осмех, као да подрхтава, налик на грч. Готово да је могао да ослушкује ударе свог срца. Они косци преко реке беху утихнули и некуд нестали, можда да се одморе и нешто поједу. Удисао је пуним плућима те мирисе који су га окруживали и није престајао да се диви сваком детаљу који га је окруживао.

Устао је и кренуо лаганим кораком уз реку. Никуд му се није журило. Зато је застајкивао, упирао поглед на све стране стално се осмехујући због нечега. Ускоро се приближио крају ливаде и уском путу који је поред ње под правим углом водио према реци.

Намах, још док се налазио на ливади, зачу гласове. Тројица мушкараца ишла се путем према обали. У рукама су имали рибарске штапове. Били су бучни.

Када су га приметили, застали су на месту, као по команди.

Антон је таман желео да изађе на пут и да их поздрави, али га они предухитрише.

– Хеј, шта ти радиш ту? – упита га највиши међу њима.

Имао је грубо преплануло лице, обрасло неуредном чекињастом брадом, крупно тело и огромне шаке. Мало погурен искорачио је према Антону.

– То је тај – рече момак у избледелим фармеркама. – Видео сам га јуче у Лазића њивама. Нешто је упорно тражио.

– А ко сте па ви? – као учтивије ће један од њих, мршаваг, испијеног лица.

– Шта си то тражио? – упита га онај највиши. – Шта смераш?

– Па, ништа. Шта бих смерао – рече Антон збуњено, изненађен таквим пријемом. – Само сам мало прошетао поред реке. Волим овакве пределе.

– Ма немој! – јави се најмлађи и најнижи међу њима, онај испијеног лица и упалих очију. – Волиш овакве пределе, је ли? И газиш наше ливаде.

– Не газим, никаква штета од тога. Трава ће се брзо подићи.

– Подићи кажеш, а да ти немаш неке друге намере?

– Какве намере, људи! Само сам прошетао, ништа лоше нисам мислио.

– Немој ти нама да увијаш, него реци зашто си дошао овамо и на ову њиву!

– Па, рекао сам – одважи се Антон, али осети како му глас ипак задрхта. – Биолог сам, волим природу, истражујем...

– Аха, истражујеш кажеш – кочоперно ће онај вижљаст и најмлађи.

– А да ти ниси неки шпијун и прикупљаш важне податке.

– Можда уходиш наше жене и желиш да начиниш неко зло, брајковићу! Свиђају ли ти се наше девојчице? – упита испијени.

Антону се усне неприродно згрчише. Осети како му тело дрхти од беаса, али није знао шта да учини. Тројица грубијана су му се сада примакла сасвим близу на ливади, опколили су га. Осећао је њихов дах на потињку. Један од њих га грубо гурну, од чега се зататура не очекујући такво шта, али ипак не паде.

– Свиђају ти се наше жене и девојчице, уходи! – закрешта опет испијени. Мршаво лице му поприми црвени грч док је хватао Антона за раме.

– Мораћеш да објасниш, шпијунчино – сада се већ дерао онај највиши и најјачи, како се Антону чинило. – Објасни полако шта радиш по нашим ливадама, ако ниси дошао због неке усамљене жене коју би обешчистио.

Антону се усне поново неочекивано извише у неки залеђени иронични осмех. У исти мах осети како му трбушни мишићи поигравају а у глави навире врелина. Око њега су била тројица грубијана којима није могао да се супротстави. Они косци преко реке су били далеко, никога другог у близини. Нека птица гласно је певала у крошњи изнад њих. Ње се то није тицало.

– Немам шта да објасним, рекао сам вам – покуша да смири ситуацију Антон. – Само сам заинтересован за биље.

Након кратке паузе дода:

– Пручавам такве ствари.

– Проучава, види ти то – унесе му се у лице момак у фармеркама. –

Он проучава.

– Проучава, проучава – рече испијени док му је ситни смех подрхтавао на лицу. – Он пручава која ће од наших сестара наићи да је повали уз реку. Ето шта је. Знамо ми такве.

– Ма, људи, шта вам је? Зар вам ја личим на таквог неког?

– Баш такви – унесе му се у лице младић у фармеркама, баздећи на алкохол. – Такви уштогљени и углађени, на први поглед велика градска господа.

– Белосветски олош у рукавицама – упада испијани.

Непојмљивост је све више обузимала Антона. Гледао их је с чуђењем.

– Какви сте ви људи? Шта вам је? Пустите ме да прођем на миру – рече.

– Да те пустимо!? Е, неће моћи – викну младић у фармеркама и, пре него што је Антон успео да подигне руку у одбрану, снажним га ударцем погоди у браду.

Пао је на земљу. Из усана му је потекла крв, а они су наставили да га ударају са свих страна, шутирају, по телу, у лице. Онај испијеног лица стао је као јарац да скаче по његовом шеширу, као да је желео да га утера у земљу.

– Ето ти, на! – дерао се неко од њих. – Па истражуј и даље.

Осећао је како губи дах са сваким ударцом ногу које су га погађале са свих страна. Готово обневидео, као кроз измаглицу, видео је те избезумљене људе у свем њиховом лудилу и непојамно схвати да ће га убити ако тако наставе. Али они, као што су ненадано почели, престаше да га бију. Неко га плуну пре него што се удаљише.

Једва чујан звук допре му у свест. Неки инскет зујао је око његових крвавих усана, али он није имао снаге да подигне руку и отера га. Осети како се спустио на рану, голица га, и у свој тој немоћи, дође му да заплаче.

Лежао је на крају ливаде дуго, ни сам не знајући колико. Очи су му биле затворене и није имао снаге да их отвори. Лице му је било у модрицама и отекло. Није знао које је доба дана, али по сунцу које је још благо грејало закључивао је да је касно поподне. Ослушкивао је удаљени писак локомотиве долазећег воза преко реке и покушавао да се подигне. Када му то није пошло за руком, предао се и остао да лежи и даље, некако се с бока преваљујући на леђа.

Шумно дишући у једном тренутку успео је да мало отвори једно око на отеченом лицу. Чисти прозрачни ваздух, наспрам млечног и бескрајног неба види неку птицу раширених крила, непомичну. Свуда тишина, и само она. Као да је цели свет замро.

На крају је успео мало да се подигне, налактивши се на десну руку.

Кад је мрак већ почињао да се слива на реку снага му се мало повратила, али је са сваким и најмањим покретом осећао болове по целом телу. Мислио је да су му ребра пололомљена, можда и ноге.

На западу је светлост залуд венула. Чуо је како се у његовој близини нешто копрцка, па је с муком испружио руку и напипао јежа.

– Ето, барем ми је неко дошао – јетко процеди. – Ипак нисам потпуно сам.

Некакав слабашан болећив осмех није му силазио с лица, титрао му је и поигравао непрестано као грч, као да је у том тренутку коначно нашао нешто што је дуго тражио. Или зато што је још жив.

Онда је заспао.

Сумрак се као вео спуштао на цветну ливаду.

Сањао је како жудно пије бистру воду с реке.

Ноћу се будио и успављивао, превијајући се од болова, чупајући десном руком праменове траве. Леву није могао помакнути. Осећао се јадно и напуштено. Огромно звездано небо као да га је притискивало одозго. Лагани ноћни ветар који је долазио од реке плускао га је по лицу, од чијег миловања му се чинило лакше. Осећао је мирис свег тог биља, чуо крекет жаба и шуме које није познавао. Ливада и река живе су неки свој посебан ноћни живот.

Јутро је дочекао будан. С радошћу је гледао како се иза заобљеног врха планине сасвим полагано помаља светлост. Ослушкивао је тишину. А када је сунце улило своје зраке у долину, почео је да дрхти, озебао од росе која га је натопила. Лежао је наузнак и гледао у дубину љубичастог неба, надајући се да ће га неко наћи и спасити. Дан је већ био у зрењу.

И наишао је. Девојчица која поцупкује с ноге на ногу.

Када га је угледала, застала је у месту, укочена од страха, од чега су јој крупне очи, ваљда, постале још веће. Стајала је нема и накратко, очито веома изненађена што га види. Учини му се да види како дрхти док је рукама гужвала хаљиницу.

Онда се брзо оренула и побегла, и пре него што су и она и он успели било шта да изуште.

Опет је било рано јунско преподне, лепо, исто као и оно јуче када се обрео на ливади, само се сада осећао веома јадно, немоћно, постиђено. Гадно му се људски род, или он сам себи.

Зачуо је гласове у врху ливаде. Нада га озари. Али, они стадоше да се удаљавају.

– Можда им она девојчица није добро објаснила где ме је видела – помисли Антон. – Деца од страха често побркају ствари.

И, заиста, они се потпуно утишаше. Антону се смрачи пред лицем. Обузе га очај и предаде се потпуно.

Поново је зачуо да му се приближавају, а ускоро их и угледа напола отвореним оком. Стајали су изнад њега ништа не разумевајући. Осећао се бедан, несрећан, понижен, згађен над самим собом.

Успео је само болећиво да им се осмехне, овлаш да подигне руку, која након тога клону у траву и цвеће.

НЕМА ДРУГЕ СМРТИ

Горан Ранчић

1
очарана лажима Вијона
радуј се вољена
нема друге смрти
сем ове
за коју не знамо
до када ће да траје

2
не одричем се
аутобуса у пет и десет
цигарете уз кафу
осмеха у пролазу
чаше шљивовице
изгубљене партије шаха

не одричем се
ја само немам снаге
да кренем изнова

3
психо моја
несмотрена

шта уради
телу

у покушајима
да улепшаш
душу

4
тренутак
довољан
да се сетим свега

после
дочекаћу је
потпуно спокојан

бескрајно снажан
пред новим просторима
с надом да сам је достојан

5
изађи
ван неба

без туге
без радости
без кајања

угледај се
у непостојању

6
са метафоре
на изbleделу реч

пашћеш нечујно

лакше се навикнеш
да речи губе смисао

никако да сам бледиш

7
певај
неће их додирнути
кап безначајна
ни твог
ни мог живота

певај
само наизглед
ми смо ту
радујемо се
и плачемо

8
убисмо птицу
несмотрену

и то је нешто

важно је
да смо чинили

9
украду кактус
претворе га у
дечје лице
док стоје на углу
чекајући ново време

снове замењују
за ситне новчиће

онда одлазе кући
оперу срце
крвљу туђе среће...

10
по ко зна који пут
пас се запитао

зашто сам лајави пас
у овом пасјем животу
измишљеног од лавежа
када не желим ништа
баш ништа да урадим

СРЕЋА НЕПРИСУТНОСТИ

Данијел Пантић

ВИТАЛНОСТ

Блех музика
Подшишани младићи
Златних
Груди лепо
Извајаних

Стројевим кораком
Одмичу ка двору
Умирућег краља

Бубњеви, добоши
Раде скупно
Близу обале
Клокотаве

Шишти море
Са музиком
Се надмеће

Побеђују младићи
Удружени
У формацији
Златнога пресека

Прозревши тајну
Трансформације
У којој они
путују сјајни

Понаособ и
У трупи

Осмехује им се
Свитање и рибари:
Видели су многе
Такве ајване

.. а краљеви су се мењали

22. 8. 2018. У Ослу, током смене
краљеве гарде

БОНАЦА

Допусти себи
Бол да ти се деси
Отрежњујућа
Приземљујућа
Бол

Суужење света

Остала је само
Тачка једна и
Око ње:
Празнина урлика

Убод осе
Трн у нози
Нешто крви
Просуте

Израња
Бистар ум
На површину
Океана

Када таласи
Опадну,
Након
Олује.

Видици
Пространи:
Уминуо,
Отпловио
Блаженом те
Учинио

Трен јаки, те
Светлости црвене,
јарке

30. 8. 2018.

СРЕЋА НЕПРИСУТНОСТИ

Лађе скрхане
Дуж обала
Скривених у
Магли

Литица оштрих
Маховином обраслих
Што звуке
Упијају

Мирис алги и
Галебови
Океана
Сивог

Док сунце
Кружи по хоризонту,
Неухватљивом,
Далеком

Китови просипају
Млазеве увис,

Пингвини искачу,
Фоке зарањају.

Срећно је место
Без људи.
Океанско
Острво.

АЛХЕМИЈА (НЕ)ЗАЛАСКА

Липе у сутону
Дечији гласови
Попут камења
Што се котрља низ
Пирамиде

Алхемија
Дими се материја

Она је нестала
У стаблима
Липовог дрвореда

Весталка, Весна и
Артемида
Сједињене у једној
Тространој купи

Алхемија
Боје се стапају

Пролеће је трајало
Недовољно дуго
За љубавнике, кукце и
Бициклисте

Који сви никуда
Не стижу
Нити треба да стигну

Алхемија
Пешчани сат

Они желе путовање
Само
Оно трајно
Гипке покрете
Гмизне
каткада
Силовите и крупне
често,
Или нежне, заводљиве и
Крхке, а можда
Ритмичне само (?)

Алхемија
Преображај траје

Пролеће им добро
Чини, пурпурно и
Рујно, увек
Недовољно дуго

и
Неопходно
Новом таласу,
Живота гримизног

Алхемија
Растапање почиње

Лето удара у врата
Колибе, попут
Опијанеле кобиле
Ритуље
Или ласте, омађијане
Светом међ влатима
Траве

Алхемија
Зелено израста и

Жути, опада, те се
Слама

Док ми снени
Маштамо о фјордовима
Далеким, северним

Вазда свежим и
Помало снежним
Спрам незалазећег
Сунца над

Морима сивим
Међ крошњама
Игличастим

Алхемија покрета
Храброст леда
Инат његов

Одважни крећемо
На пут
Сами
Жути
Ка

Спрам Светлости

Алхемија
Њише се клатно

Занавек

РАЗЛОГ

10 ГОДИНА *ВЕНЦА ТВОРЦУ* (2009–2019)

ОБРЕН РИСТИЋ

ВЕНАЦ ТВОРЦУ

Едиција КРАИНСКИ КЊИЖЕВНИ КРУГ
Издавачи

Апостроф Београд и Књижевни клуб *Бранко Миљковић* Књажевац, 2009.
Са сликама Драгослава Живковића

ЖИЗНИ ТОЛИКЕ МИНУШЕ:

ДЕСЕТ ГОДИНА ФИЛОЗОФИЈЕ ОТКРОВЕЊА *ВЕНЦА ТВОРЦУ* ОБРЕНА РИСТИЋА

Милица Миленковић

Од када је *Венац Творцу* Обрена Ристића публикован као посебно издање 2009. године, не јењава пажња како читалачке публике тако и српских критичара за овај необични сонетни венац који се у времену настајања српске (пост)постмодернистичке поезије појавио као ново и другачије решење песничког израза естетски смештеног између традиције и модерности, строге форме и богате метафизичке снаге. Књига је 2010. године награђена два престижних наградама: „Милан Ракић” и „Змај Огњени Вук”, доживела је неколико издања, а о њој су писали: Мирослав Тодоровић (резидент), Жарко Ђуровић, Срба Игњатовић, Душан Стојковић, Мирослав Радвановић, Милица Јефтимјевић Лилић, Гордана Влаховић, Стана Смиљковић, Милица Илић Гачић и Милутин Лујо Данојлић. Приметно је да се већи број српских књижевних критичарки латио тешког задатка одгонетања тајни *Венца Творцу*, а то можемо довести у везу са пуном лиричношћу ових сонета у којима је глас лирског ја преиначен у *милоглас* који брише границу између мушког и женског и читаоца дарује јединством. Другачије и не може бити нити би било на висини песничког задатка који је аутор поставио пред собом узимајући за лирског субјекта свог сонетног венца – Песника/ Творца.

Убрајајући га у сам врх српског песништва критичари су *Венац Творцу* описали као раскошну, вокацијски изворну и маштено богату књигу-посланицу сматрајући је поетизованим трактатом о настајању сонета, остварењем самосвојног песничког надахнућа и апотеозом песничког послања. Ранијим својим књигама и темама којима се Обрен Ристић бавио у њима као да је најавио будућу дубоко рефлексивну поезију утемељену на традиционалним, националним, библијским и универзалним религијским мотивима, али тако да је свој заокрет из слободног стиха у везани коначним решењем донео књигом која је, вероватно, далеке 2009. године била и најчитанија збирка песама у Србији.

Интересантно је запажање песника Ранка Павловића у приватном писму аутору да читајући ову књигу стиче утисак „да су се неке библијске приче догађале на нашим (српским) просторима, нарочито у источној Србији. [...] оно што смо навикли да сусрећемо на палестинским просторима сада се догађа пред нашим вратима, у нашем дворишту, у нашој Божијој башти.” (*Венац Творцу*, друго издање, 2010). Аналогно овоме стоје ранији наслов једне Ристићеве збирке *На Истоку, у Србији* (2002) и новопокре-

нути часопис *Исток* (2014–), на основу којих закључујемо да песник није напустио простор који га је у том периоду стваралаштва инспирисао, а новим сонетима које је објављивао у претходних десет година потврђује да и даље, између осталог, пева на истој и са исте стране наше земље.

У „Магистралама” *Венца Творцу* сасвим је прецизно и тачно осмишљен структурални план целог сонетног венца у којем уочавамо основне слојеве дела међу којима уводни представља одређење једног временског плана у којем „жизни толике минуше, а песма тек изустила” и то оне жизни које су стале у „читав један век: дани и ноћи предугих лектира”. Али, временска раван коју можемо измерити минулошћу времена, прилогом „тек”, именицама „век”, „дани и ноћи” и придевом „предуг”, има и друго лице, неко неодређено време „између два цвета лептира” (а знамо да лептири живе само један дан) чиме је категорија јасног временског одређења потпуно деконструисана. То време које ми не можемо појмити и које је постало метафора метафизичког једино „заветне књиге зборе”. То су она Његошева таинства и истине божанског која смртни постићи не може. Но, најављено време из првог сонета, јасно одређено годинама које су прошле, „ноћима којих би се страшиле и звери”, у другом сонету наставља да се продубљује национализовањем мотива до односа слике „предака и потомака око завештине”. Потом уведеним лирским субјектом који далеким потомцима носи посланицу, излази се из перфекта и ходи у футур дописивањем „нове стране”. Али „ливење звука одабранима се само подари“, „на перу, чекић и длето – мајсторска лектира”, недостижност божанске искре стварања читава се у недостатку изабраних уметника и „боје за тајни знамен пресветлога lika”, која би представила „достојно слику мученика”. Из стања песничког покрета који „само склад година наруши” и чини му се, ништа више, првим зраком сунца, источењем и обасјањем искре из које се рађа живот, објавиће се и Творац. У многим деловима првих сонета, а поготово у V, VI и VII песник комуницира са песмом „Ливење звука” Радета Томића, конкретизујући завичајни простор (Миџор, Ртањ, Хисар, Стара планина) на којем се трага за разборним мајстором којег узнесе лира. Постављајући пред собом задатак постања таквим песничким мајстором у времену у којем су нам „по савести историје одбројани дани”, а као „муљ се наталожиле све пробдевене ноћи”, глуво је доба и нема „модела достојног савршеног уметника / Ни много ближњих савршенству том / Ни посланице благопријатније потом / Ни превише оних којима је љубав света слика”, песник плете свој венац визуелно га поступно украшавајући речима до коначне замишљене антологијске (цветне) форме. Песник сматра да постоје речи које нас могу спасити из апокалиптичног времена у којем се налазимо, само „Страшан је напор да речи не изгубе у гласју / Апостолски завет да опевају суштину смелу / Звук на почетку и на крају Знак Слово у пепелу”. Тај „страшни напор” који смо читавали до десетог сонета затвара се хајретизмом лирског ја који ће нас повести у средиште суштине свог певања: „Кротким корацима водоноше са крчагом о врату / Низ старопланинска дивља брда завичај сричем / А као да у век тијо силазим или од нечег узмичем / Срце ми у високим шумама

још радосно куца”. Песниково срце целивано је речима које се отварају силаском у завичај. Овај орфејски моменат силаска у својеврсни мрак једног поднебља где је лет балканског орла раван севу муње као опомена предака чије душе круже или живе у прагу, сеновитом дрву или храсту, опомена је за „пут у висине свете ил пад са стрмоглаве литице!” и провоцира читаоца напетом и набијеном емоцијом располажућег светом, између наличја и лица Творца, да би, духовни напор изласка из вртлога преобразио Орфеја у Одисеја („Одисеј сам, враћам се из тмине и дубине века”). А тај Одисеј, бродоломник српско-балканске историје, гргорећи зрак сунца открива ново спознање себе, свог завичаја и свог идентитета и тиме бира вишу инстанцу, он је онај који ће у висине свете: „Само ће шуме древне знати да ћу ја горе / Са првим сунчевим зраком у прах да се / Можда претворим или у сунчеву меку вуну”. Преображајући лирског ја поистовећеног са култом аниме, обитавањем душа предака у појавама и стварима, код Обрена Ристића у целом XI сонету врхуне висинама *Луче микрокозме* коју је Његош својим песничким путовањем међу шаровима одгонетао и откривао као недостижна метафизичка пространства. Након те иницијације, путем природе у неке више божанске ентитете, стиче се утисак да ће песник свесном сопственом одлуком натраг „потом низ богазе и литице” да би видео како ће природа „показати своје друго лице”. Од XII до XIV сонета крећемо се кроз преображај природе („Страшан ће се преокрет догодити, хаос какав се није десио / Непогода какву је само са жељом творца Господ удесио”), који је мотивисан доласком Господара „за спас истине и лепоте у овом царству”. Венац је затворен стиховима: „...Душа се у тишину спустила / Толике жизни минуше а песма тек изустила”, што је уједно и први стих првог сонета у венцу чиме је симболика круга постављена као још један сегмент онога о чему песник пева, а то је неумитно понављање и стално рађање, обнављање и умирање света у нама и ван нас. Песник је тишину пронашао у природи која га окружује, која још једино нуди мир и медитативни однос према мрачној стварности у којој живимо.

Искористивши за свој *Венац Творцу* неке изузетне мотиве из Библије: креацију, постање света, „У почетку беше Логос (Реч)”, други Христов долазак, *Откровење* и есхатолошко време, и учинивши их подједнако везаним како са једним универзалним појмљењем света који је свуда исти а, са друге стране, са својом завичајношћу и националним бићем, песник Обрен Ристић подарио је српској књижевности одличан сонетни мајсторски венац као својеврсну песничку посланицу намењену *потомцима*. Свесни хаоса који влада како у нама самима тако и на овим просторима, ова посланица ће, процењујемо, својим естетским квалитетима путовати у далеку будућност. Десет година њеног живота и читања опомињу нас да пред собом имамо дело достојно великих уметника, да се о мучној стварности у којој се налази једно национално биће једног народа може певати универзално широко, а опет патриотски узвишено. Унутрашње и спољашње који су једно, како пева Обрен Ристић, два су лица света у којем живимо. Верујемо да ће читалац катарзичним изласком из визуелних, звуковних и напетих стихова

Венца Творцу успети да оплемењеном душом изађе и из „тмине и дубине века” у којој се налазимо и досегне тишину за коју је још давно наш нобеловац Иво Андрић рекао: „Ко успе да проникне тишину и дозове је њеним правим именом, тај је постигао највише што смртан човек може постићи.” Обрен Ристић је као песник у томе успео – десет година трајања *Венца Творцу* то и потврђују.

Друго издање у едицији *Бдење*,
Издавачи Књижевни клуб *Бранко Миљковић* Књажевац и Центар за културу Сврљиг
2010.

ВЕНАЦ ТВОРЦУ⁹

Обрен Ристић

*Ах, красоту небеског воинства
смртни никад постићи не може!*

П. П. Његош

1.

жизни толике минуше а песма тек изустила...

Жизни толике минуше а песма тек
изустила

Дан овај што замандалио се као царске двери
А било је ноћи којих би се страшиле и звери
Оштрећи зубе у магли намах што се густила

Са ово мало љубави и песма би нас одала
Говоре у хору сликари лекари учитељи ђаци
Достојни и недостојни циркуски пајаци
А истина часна себе је најбоље спознала

Измишљено је све што уживању служи
Ми кукавци нисмо овде стигли непозвани
По савести историје давно су нам одбројани

Дани и само пркос око главе постојано кружи
А сенке умилне посрћу као из шпалира
Читав век: дани и ноћи предугих лектира

2.

читав век: дани и ноћи предугих лектира...

Читав век: дани и ноћи предугих лектира
Склопили су књигу нашу као морски вали
Вазда о нама зборе сати које смо преспавали
А још певамо јасно као из псалтира

Овек су нас такле године мрклине
После многих зала дани недовољства
У присоју слово записује чојства
Предака и потомака око заветине

Гори се примичем с птицама у јату
Далеким потомцима носим посланицу
Док у хладу храста завичај мој сн и ту

Причи тој давној дописујем страницу
На многаја љета стада без пастира
Ни као време између два цвета лептира

3.

и као да време између два цвета лептира...

И као да време између два цвета лептира
Не беше довољно ни сунцу у клици
Ни кишном дану доследном по навици
Јер премало је љубави за труд пастира

И творца који умеће да у тој слици
Препозна себе дарује нам као весеље
Боголико. А премноге су наше жеље
За лет један ил покрет у чесници

Мајстора недохватног суштине и лепоте
Дело над делима ко чудо над чудима
Да једна погача одржи толике животе

И објави: Господ је велик у делима!
Исписује се од најдоње до највише врлине
Заветне књиге зборе а премало је мастила...

4.

заветне књиге зборе а премало је мастила...

Заветне књиге зборе а премало је мастила
За покрет смерни на кућном прагу

⁹ ВЕНАЦ ТВОРЦУ, поред првог издања у едицији Крајински књижевни круг 2009. и другог у едицији Бдење 2010. изашао је у књигама ВЕНАЦ ТВОРЦУ И ДРУГЕ ПЕСМЕ, едиција Самовило, књ. 2, издавач НАЕМИМОНТАНА Ниш, 2016, приређивач др Недељко Богдановић и СУТРАШ-ЊИ ВАРВАРИ, Босанска ријеч, Тузла, 2015.

Да причу испише ћутке кд звер на трагу
Обзнани житије, слова тиховања, што густила

Се непредвидиво кд нови дан, чиста
И одвећ скромна за будуће изазове
И премало светла да у имену заблиста
Кад корице склапа лагано кд мехове

Житија године само искра заискри
У пепелу што буну се против смрти
Ретки су самотници, чудаци – шкрти

На перу, чекић и длото – мајсторска лектира.
У борби против нужде ни реч није довољна
Да опише приказ што страшног поета бира

5.
да опише приказ што страшног поета бира...

Да опише приказ што страшног поета бира
Само рука задрхти смерна светлосца,
Ал' реч не изгуби моћ да осветли звездокосца
И да одмах притом кд барут експлодира

О, како се ноћас звезде ројиле кд пчеле!
Као дар са часне трпезе око главе круже.
Отворила се древна Књига – полетеле стреле
Са Балкана мајсторима да се придруже

Походише нас ливци – много неимара
Да своје умеће творачко у звона излију
И зазвоне са Миџора, Ртња и Хисара

Али ливење звука одабранима се само подари!
Мало је уметника таквих, не беше ни праведника
Ни боје за тајни знамен пресветлога лика

6.
ни боје за тајни знамен пресветлога лика...

Ни боје за тајни знамен пресветлога лика
Не дариваше вечни пламен тој форми
Ни по вољи Божјој ил' божанској норми
Не представише достојно слику мученика.

Да мрчи белину ни кап мастила не осуши
Само хучи, хучи кд на пергаменту избледела
Та подземна сила створена за часна дела
Ал' покрет лета само склад година наруши!

И хитну се глас клепала као мелем и дар
У првом зраку сунчевом да објави Творца
И кроз урвине и кланце замаче у гору. Зар

Има дара светлијег од дародавца!
И књиге часније од псалтира! Можда само
Таквога мајстора разборног што узнесе га лира

7.
таквога мајстора разборног што узнесе га лира...

Таквога мајстора разборног што узнесе га лира
Под Старом планином тражисмо и не нађосмо
А походише нас градови многи, друмовима ходисмо
Царским и опеваним рекама пловисмо до увира

Као муљ се наталожиле све пробдеване ноћи
И дани у којима слависмо свето име
Али о чему певати када нам и лета и зиме
Исто миришу. И куда после свега поћи

У ово глуво доба? Како Песми прићи,
Тој невести разузданој – Данајевој кћери
Отворило се море на четири стране – ретка слика

За часнога намерника мудрост своју да одмери
Ал' ни сенка пајаца не дотаче се мудраца
Ни модела достојног савршеног уметника

8.
ни модела достојног савршеног уметника...

Ни модела достојног савршеног уметника
Ни много ближњих савршенству том
Ни посланице благопријатније потом
Ни превише оних којима је љубав света слика

О, како би нас речи можда неке спасле
У беседи са Оцем небеским о када би и тако
У смиренољубљу самосудни запевали лако
Хвалом узносећи пресвете Божје јасле!

Ни победе без подвига дичних страдалника
Песма над песмама – знање благородно
И истина кроз море књигу дивну исписују

И кладенац на часној трпези крепи угодника
Ал' творачку моћ и памћење народно
Страшан је напор да речи не изгубе у гласу

9.

страшан је напор да речи не изгубе у гласу...

Страшан је напор да речи не изгубе у гласу
Апостолски завет да опевају суштину смелу
Звук на почетку и на крају Знак Слово у пепелу
Згасло и Само радосну химну жита у класу

Кротким корацима водоноше са крчагом о врату
Низ старопланинска дивља брда завичај сричем
А као да у век тијо силазим или од нечег узмичем
Срце ми у високим шумама још радосно куца, ту

Где само одабраник достојни спознаће у тајни
И севу муње балканског орла лет опроштајни
Као пут у висине свете ил' пад са стрмоглаве литице!

Дуж замишљене реке то радост се зби и творе
Цемиване речи заоденуте да вазда беседе сучелице
Своју божанску моћ и искром светом проговоре

10.

своју божанску моћ да искром проговоре...

Своју божанску моћ да искром проговоре
Некој вишој форми зрачне дариваће речи
А до савршенства доведена светлост лечи
И анђели са фреске грачаничке вавек зборе

Два света једнога творца, наличје и лице
На истом хлебу и води, на истом причешћу
Вознесени до удивљенија том благовешћу
Да у трену једном трајемо чисти нетремице
Дана овог последње капи бистри поглед пије
Грголећи лагано сунчев зрачак издалека
Одисеј сам, враћам се из тмине и дубине века

Ту на стопалима врелим још завичај кријем
Што уморном кораку подариће смисао зоре
Када подигну се завесе и часне двери отворе

11.

када подигну се завесе и часне двери отворе...

Када подигну се завесе и часне двери отворе
Пркосићу у грудву склупчан у неком облаку
Мрком понад родне куће у старом буцаку.
Само ће шуме древне знати да ћу ја горе

Са првим сунчевим зраком у прах да се
Можда претворим или у сунчеву меку вуну
А можда ме само једна кишна кап као луну
У ведрој ноћи као у црну јаму у океан однесе.

Трептаји ватре и воде тајновити су разговори!
Ако се закачим за неки дивљи корен у гори
Као столетни храст израшћу стасит и леп!

Зверима бићу драг а са орловима у лет –
Високо а потом низ богазе и литице...
Прхнуће све тајне анђеоске као плахе птице

12.

прхнуће све тајне анђеоске као плахе птице...

Прхнуће све тајне анђеоске као плахе птице
И све што летело није полетеће са горе
У сусрет звездама што ноћас обичније говоре
Оно што ће сутра сви већ знати а улице

Заћутати јер начин на који размишљам с тога
И није можда начин на који угодник божји поима
Сву чамотињу тешки товар минулих зима
И као летњи плусак обилан и брз после кога

Нам је сваки сунчев зрачак много страснији
Представљајући нам јасно узалудност моћи
Уобичајене летаргије У свом неимарству

Укротиће наше мисли за подвиг часнији
Господар умова и блавест његова ће доћи
За спас истине и лепоте у овоме царству

13.

за спас истине и лепоте у овоме царству...

За спас истине и лепоте у овоме царству
Далеко, далеко од људи у сивом пејзажу – поет
Где силан кô у стиху постојано свршава се свет
Стазама горским по трњу сваком неимарству

Вичан римује горком биљу и реткој птици
Добротом да ношена песму песни песмом
На светли длан дедов кô на меку папрат, дом
Свој од сунчевих зрака гради. У зрну, у клици

Зачето слово у срок и звук у светлост и красоту
Трпеза за претке и потомство небесно у снежним
брдима радосно дозива давнашње огњиште. Ту

Где тишина кроти валове далеких мора, нежни
Титрај знамења часног сакриће тајне ризнице
И сва природа ће показати своје друго лице

14.

и сва природа ће показати своје друго лице...

И сва природа ће показати своје друго лице
Страшан ће се преокрет догодити, хаос какав се није десио
Непогода какву је само са жељом творца Господ удесио
Да младост вечну и лепоту на попришту измаглице

Одбрани. Набујаће потоци низ клисурина и кланце
Причини ми се да се океан претаче, ледена лава куља, меље
Пред собом та сила и разбија вечне браве и тешке катанце
О, како се смањио водени простор између неба и земље.

Дане лепи освани освани белином творца обзнани у часу
Кад огњиште поприма савршен облик савршеног градитеља
Кућу за претке и потомство потоње у светлост заодени

Ако сам песник само ме овде довољно има, у гласу
Биља и воћа, у цвећу и трњу. Душа се у тишину спустила.
Толике жизни минуше а песма тек изустила.

15.

МАГИСТРАЛЕ

Жизни толике минуше а песма тек изустила
Читав век: дани и ноћи предугих лектира.
И као да време између два цвета лептира
Заветне књиге зборе... А премало је мастила

Да опише призор што страсног поета бира,
Ни боје за тајни знамен пресветлога лика –
Таквога мајстора разборног што узнесе га лира
Ни модела достојног савршеног уметника!

Страшан је напор да речи не изгубе у гласу
Своју божанску моћ и искром светом проговоре.
Када подигну се завесе и часне двери отворе

Прхнуће све тајне анђеоске као плахе птице
За спас истине и лепоте у овоме царству
И сва природа ће показати своје друго лице!

О ВЕНЦУ

ИЗВОДИ ИЗ КРИТИКА

Жарко Ђуровић, Срба Игњатовић, Мирослав Радовановић, Милица Јефтимљевић Лилић, Гордана Влаховић, Стана Смиљковић, Душан Стојковић, Милица Илић Гачић, Мирослав Тодоровић, Милутин Лујо Данојлић, Мирко Иконић, Радомир Виденовић Равид, Марија Стојановић, Милунка Митровић, Александар Б. Лаковић, Милица П. Стојиљковић, Љубомир Ђорић, Љубиша Ђидић, Данијела Трајковић

Жарко Ђуровић

ОДСЈАЈИ ПОЕТСКИХ ДУБИНА¹⁰

Кад је творио књигу поезије „Венац Творцу”, пјесник Обрен Ристић држао се једне Паскалове мисли која *види* у свијету природе рефлекс своје природе. Да није тако, сам живот не би садржавао нужност егзистентног одржања. Измјенљивост га чини смисленим и трајним. Поета је ту моћ *подарио* Творцу, исплевши вијенац о њему.

Мисао и *постоји* да би се надовезала на нову идеју и сазнање. Сазнањем се стичу и временске основе, па оно што се некад *одиграло* добија нову кошуљицу манифестовања. Нови значењски дискурс. Као у примјеру ове сјајне Ристићеве збирке пјесама.

У њему су уткана осјећања која су се унутрашњим сензором домогла сновне визуре и ту, уз Творчеву помоћ, лирски нивелирала нека поетичка начела о свијету и бићу. Она се дубље осјећају него неки други предзнак.

Спознавање тајни суштинско је, и оно, захваљујући субјекту, трага за висном тачком. Њу је поета смјело секвенционирао: *Страшан је напор да речи не изгубе у гласју*.

Све што се одиграва пред нама и у нама одиграва се са циљем да се *ухвати* биће. Његова унутрашња атласика. А ми знамо да се ништа не *обнавља* као чежња. Зашто? Зато што појачава снагу субјекта. Парадоксално је али тачно да се то чини да би се *побјегло од себе*. Ту заправо лежи загоњетка човјекова туха. У њу Творац уноси своје милосрђе. Рекао бих као неку врсту имунизације од животних озледа.

Ристић у сонетима прати *кретања* Творчевих милости, држећи се гледишта да их треба тражити свуда: „У хладу храста завичај мој снџ” или у цвијету, лептиру, „У пепелу што се бунџ против смрти”, ријекама, љубави, пјесми. [...]

Ристићева збирка поезије „Венац творцу”, вокацијски је изворна и маштено богата. Без двоумјења ћу рећи да спада у највећи врх српског пјесништва.

¹⁰ Жарко Ђуровић, „Одсјаји поетских дубина”, Бдење, Књажевац-Сврљџ, бр.23-24/2010, *Ријеч*, Брчко, бр. 1–27, 2010 / *Бдења и трагови*, Црногорска академија наука и умјетности, Подгорица, 2011, бр. 24/2011, страна 14–16.

Срба Игњатовић

СТАРИ ВРЧ И НОВО ВИНО¹¹

...*Венац Творцу* Обрена Ристића заиста је раскошна књига чију садржину представља сонетни венац зделан мајсторски, по свим класичним правилима песничког умећа. У књизи, преплетени и здружени са Ристићевим стиховима, готово равноправну улогу имају колористички цртежи Драгослава Живковића.

...Ристићева прва *тема* у сонетном низу је песма сама, и то песма као апсолут; настала, наговестила се, „тек изустила” по цену многих „жизни”. Она исходи из множине, из времена и трајања, из дана и ноћи, из магле и тмуше. Управо таква је истинита и часна, поврх свега и обухватна. Породио ју је „читав век: дани ноћи предугих лектира”.

Појам „лектире” ту, наравно, не обухвата само књиге. Он их подразумева. Из читавог контекста, међутим, произилази да није реч (само) о књигама, него и о *читању* универзалне Књиге живота. Такве да су њу укључени и достојни и недостојни а поготову „савест историје”.

Појмови-симболи што се у Ристићевом певању сустичу постојано обнављају и варирају, како „техника” сонета и поготову сонетног венца налаже, читав скуп већ активираних мотива. Појединачне песме (сонети) уланчавају се у низ а њихова лирска семантика опонаша вртложно кретање. То постигнуће потпомогнуто је делимичним изостављањем интерпункције, тако да значењске и реторске акценте превасходно сигнализују велика слова (укључујући и неминовне предахе, подразумеване паузе).

Магистрале су, у складу с освештаном формом сонетног венца, реторичко-симболички резиме, брујање потчињено и условљено хармонијском схемом и, наравно, многогласни удар.

Обрен Ристић, песник упамћен по наклоњености слободном, тек местимице римованом стиху и асонанци а поготову преплету мотива (све до судара из којих врцају искре поетског смисла) одабрао је стару, освештану форму. У стари врч сонета улио је ново вино осведочујући се још једном као стваралац у милости Творца.

Мирослав Радовановић

ПОЕЗИЈА ДУБОКЕ СМИСЛЕНОСТИ¹²

Ристић у збирци песама „Венац Творцу” остварује имажинарне просторе и свет перцептивне збиље повезан у јединствен стваралачки ланац. У песмама човеково духовно искуство, његово сазнање и узвишена вера сједи-

¹¹ Срба Игњатовић, „Стари врч и ново вино”, *Књижевне новине*, Бг, бр. 1175/1176 / Монс Ауреус Смедерево, 29/2010 / Акт, Ваљево, 37–38–39/2011 / *Обрен Ристић, двоструки мајстор стиха*, поговор књизи *Сутрашњи варвари* у издању Босанске ријечи из Тузле, 2015 / *Лирски осмоглас*, КИЗ Алтера, Београд, 2012.

¹² Мирослав Радовановић, „Јединствен стваралачки ланац”, *Савременик*, Београд, бр. 181–182–183/2010 / „Поезија дубоке смислености”, *Бдење*, Сврљиг-Књажевац, бр. 25/2010.

њени су на свим нивоима свести. Духовне вредности и опседнутост Творцем и савршенством његовог дела омогућују да се води дијалог преко граница времена и омеђеног простора у коме јасно распознајемо топониме Источне Србије, ближег завичаја песника Обрена Ристића. [...]

Ристић не претвара узлет песничке слободе у норму која остварује илузију подударности са вечним већ покушава да просторе имагинарног и лепотом подстакнутог претвори у домен песникове слободе. [...]

Сваки стих усмерен Творцу је импулсиван и тежи да досегне врховно биће васионе као Бога филозофа, мислиоца, као идол који носимо у срцу, садржителу трајног спокоја и живе наде у великим искушењима и посрнућима наилазећи на непромењену благонаклоност и стрпљење. [...]

Свака Ристићева песма започиње као израз саображења – мистичне и поетске инспирације. Његов свет обликује се сликама ближим сну него јави. У његовом песничком говору откривамо скривени завичај бића.

Душан Стојковић

ВЕНАЦ ТВОРЦУ¹³

Ове године (2009), нетом, угледао је светлост дана и, дуго ношени и дорађивани, сонетни венац насловљен *Венац Творцу*. Сонетни венац је од ренесансе, а посебно од тренутка када се појавио маестрални Франца Прешерна, најбољи у свеколикој светској лирици (усто и дело које се налази у самом врху европског романтизма уопште), мајсторско писмо којим мештри песникована оверавају своје дело и куцају на врата будућности. Сонетни венац се не може писати са остатком: или је врхунско остварење, или га уопште нема. Форма је то која не допушта ни тренутни дремеж. *Венац Творцу*, са Његошевим мотом *Ах, красоту небеског воинства / смртни никад постићи не може!* Обрен Ристић је стваралачки одсањао. Тренутком свог појављивања он постаје књижевна чињеница са којом ће се слична будућа остварења самеравати. Ристић се није приклонио сасвим, традиционалном, прецизно и чврсто до максимума складаном, Прешерн новом *Сонетном венцу*. Ближи су му били, кудикамо раздешенији и слободнији, *Трагични сонети* Бранка Миљковића. Ристићев стих је у распону од дванаестерца до шеснаестерца, с тим што дужи стихови доминирају. Његов сонетни венац лишен је свих интерпункцијских знакова. Рима у терцетима је „помична”. У катренима нема четвороструко римованих стихова и уобичајена је следећа, обгрљена рима: абба вгтв (од ње се одступа само у четвртном, петом и четрнаестом сонету, али и у, повлашћеном, магистралу: абба вгвг). Сонети су условно речено насловљени: као њихов наслов појављује им се први стих. Чести су, ракићевски сливени, анжамбмани. Песник је мајстор поређења. Доминира, међутим, као што се може очекивати од песника модерног песничког усмерења, метафора. Његов сонетни венац спада у духовну лирику

¹³ Душан Стојковић, „Хлеб камена и неба, Текстови о сврљашким песницима”, Сврљиг – Књажевац, 2010 / „Проговор душе из тишине”, *Савременик*, Београд, бр.234-235-236/2015, *Сутрашњи варвари*, Босанска ријеч, Тузла, 2015.

највише врсте. Огледало у којем се зрцали наша је средњовековна поезија још увек нецењена онолико колико заслужује, свакако по вредности упоређива са нашом усменом лириком, незаслужено прецењеном у односу на њу. Ристићев сонетни венац крцат је архаичних, углавном средњовековних, речи и синтагми: *благовест; благопријатнији; божје јасле; вавек; венац; вознесен; гласје; жизн; житије; звездоносац; клепало; красота; крепити; неимар; неимарство; отац небески; поет; самосудни; светлоносац; смиренљубље; угодник; удивљење; ходити; тијо; тиховање; целиван; часна трпеца*. Речи-теме (неке, готово обавезно, почињу великим словом) су: Лира; Мајстор; Књига; Песма; Знак; Слово; Анђели; Фреска; Причешће. Издавају се: *Истина* и *Лепота*. Ту је и неколико, функционално употребљених, деминутива (нпр. *зрачак*) и аугментатива (нпр. *клицурина*). Једна реч је, потенцијални, неологизам: *густити се*. Неколике синтагме и песничке слике вреди запамтити због њиховог метафоричког набоја: „године мрклине”; „слово записује чојство”; „ливење звука” (томићевска синтагма; звоно, и за Рада Томића и за Обрена Ристића, симболичка је замена за песму); „химну жита у класју”; „завичај сричем”; „сунчану меку вуну”; „Одисеј сам, враћам се уз тмине и дубине века”; „Душа се у тишину спустила”. Исто важи и за сјајну игру речи: „песму песни песмом”.

Сам песник назива често своје дело посланицом. Из њега бије нешто, истовремено, старинско (у значењу: древно) и свечано. Као да лирски шушти дах тамјана. Писало се ово дело тако што га је песник заДушио. Ова „песма над песмама” може се читати, једино, одушењем. Пред нама је права душевна лирика.

Милица Јефтимјевић Лилић

ЖИТИЈЕ ПЕСМОТВОРЦА¹⁴

[...] Песник зна да је у интеракцији са прошлим временом и будућим кроз претке и потомке и у тој спрези прошлости и вечног трајања у песми као свом духовном супстрату он сагледава дубоки смисао и подстицај на искорак из свакодневља у мистично, недохватно, у свепостојеће сачувано у песми, односно уметности као јединој правој и истинитој стварности.

Изједначајући песму са логосом, говором, свешћу и савешћу, песник истиче да је *истина часна себе најбоље спознала* чиме открива сопствени етос јер свако се делујући нужно опредељује за оно што чини, неко ствара лепоту неко уништва све чега се дотакне. Али гласом песничког субјекта који је изданак „Крајине” и њене славне историје, он само „далеким потомцима носи посланицу” и „дописује страницу”. Он је дакле, на трагу властитог националног, религијског и митолошког кода у поимању бића говора: Заштићен снагом соларног принципа (где једна погача (Сунце) одржи толике животе), он трага по мрклимама света знајући да је „Господ велики у дели-

¹⁴ Милица Јефтимјевић Лилић, „Житије песмоторца”, *Кораци*, Крагујевац, бр. 3-4/2010 / Акт, Ваљево, бр. 40/2010 / Милица Јефтимјевић Лилић: „Егзакност тајне”, Едиција *Бдење*, 2011.

ма” и да даје размах снаге удивљеном поети да прочита знамења вечног трајања кроз духовно прегнуће. [...]

Венац Творцу (је) поетизовани трактат о настајању сонета јер песник преиспитује не само посредовање Творца у реализацији идеје, већ и моћ да се пронађе савршен модел који мисао уздиже до звезда, до Апсолута... Снагом дисциплинованог духа он у сонетном венцу успева да споји два принципа: аполонијско и дионизијско сходно Ничеовом поимању где један оличава меру а други необуздану творачку инвенцију која тежи бескрају. [...]

Савршенство целог подухвата Обрена Ристића кулминира у завршном сонету „Магистрале” који је ода стварању и вери у остварено, у речи, у духовно као начин освајања вечне светлости оличене у Творцу свега постojeћег и његове добре воље пресуте у појединца којем даје могућност да себе искуша и оваплоти лепоту универзума.

Гордана Влаховић

У СЛАВУ ТВОРЦА СНАГОМ РЕЧИ¹⁵

По форми дело необично, не често у књижевности, због захтевности коју у себи носи. Академик Жарко Ђуровић назива га збирком песама. За Мирослава Тодоровића својеврсна је песничка посланица, а Душан Стојковић препознаје класичну и захтевну форму, сонетни венац. Полазећи од магијске улоге круга, те и венца, песник користи дату форму за постизање јединствене слојевитости путем метафорично асоцијативног исказа. [...]

Осим алузија на библијске теме чија се значења проширују и продубљују, у свој *Венац* је песник Ристић уплео и магијско... Визуелизацијом и пријемом акустички спољашњих ефеката постиже се складност природе и бића лирског субјекта. [...]

Стана Смиљковић

ПЕСНИЧКИ ОДЈЕЦИ¹⁶

Обрен Ристић, песник модерног кова, човек који је збирком *Венац Творцу* скренуо пажњу читалачке и књижевне јавности на себе, мишљу прожетом лепотом сазнавања истинских вредности које зраче својом чудесном енергијом духа. Лиричност стихова, неки од њих испевани су формом сонета, оплемењена је матафорама, опкорачењима, поређењима разнолике природе. У средишту је Творац и његово „боголико” биће у које је уграђена недохватна суштина и лепота:

*И као што да време између два цвета
Не беше довољно ни сунцу у клици
Ни кишном дану доследном по навици*

¹⁵ Гордана Влаховић, „У славу Творца снагом речи”, *Акт*, Ваљево, бр. 41/2010 / *Савременик*, Београд, бр. 192–193–194/2011 / Гордана Влаховић, *А Књига о(п)стаје*, Едука д.о.о. Београд, 2014.

¹⁶ Стана Смиљковић, *Бдење*, Сврљиг, бр. 26.

*Јер премало је љубави за труд пастира
И творца који умеће да у тој слици
Препозна себе...*

Песник је свестан да се за квалитет сваке песме мора уложити „страшан напор да речи не изгубе у гласју”. Јасно се уочава његово сазнање о мери речи и значења.

Из предложеног избора песама треба посебно апострофирати песникову мисао о оптимизму којим треба красити свет „за спас истине и лепоте у овоме царству”. У томе му помаже искрена мисао упрта у светлости Творца коме је исплео венац.

Милица Илић Гачић

ИЗРАЗ ОВЕНЧАНОГ СТВАРАЛАЧКОГ НАПОРА И НАДАХНУЋА¹⁷

[...] Песник се обраћа Богу, заправо Творцу, али не у виду молитве, не типично обухваћен религиозним осећањима. Његово обраћање Вишњем као неком апстрактном појму који у сваком случају постоји, јер без његовог постојања не би било ни нас, ни свега око нас, представља неку врсту дијалога или монолога са самим собом, са светом око себе – констатације прећутних питања. [...] Епски тоналитет присутан је у целом тексту, наративно надвлађава ритмизирану поруку, мишљење преовлађује над певањем. [...] Ристићева поезија, уколико није прозаизована, остварује стилски ефекат који пружа могућност да се неограничено акцентира мисао, макар та мисао била у виду само наговештаја који упућује. [...] Стога, Ристићеве сонете треба разоткривати не песму по песму већ стих по стих, јер сваки стих за себе јесте појединачна прича и сваки од њих одзвања митологизираним проходима које сенчи историја. [...] Песник се најискреније и уједно најуспелије оглашава кроз стихове који одзивају завичајне пределе. [...] *Венац творцу* није дело „хорског певања” већ представља остварење самосвојног песничког надахнућа и намера.

Мирослав Тодоровић

У СЛАВУ ПЕСМЕ ВЕНАЦ ТВОРЦУ или сонетски иконостас Обрена Ристића¹⁸

Нова песничка књига Обрена Ристића *Венац Творцу* је својеврсна песничка посланица згуснуте симболике инспирисане искуствима живота, времена и поднебља. Оличена у стиховима та искуства сублимирају васко-

¹⁷ Милица Илић Гачић, „Израз овенчаног стваралачког напора и надахнућа”, *Стремљења*, Приштина, септембар 2010.

¹⁸ Мирослав Тодоровић, „У славу песме *Венац Творцу* или сонетски иконостас Обрена Ристића”, поговор у књизи *Венац Творцу*, 2009 / Мирослав Тодоровић: „Ширење светлости”, *Unus Mundus*, Ниш, бр. 44/2013.

ликост митског и историјског који се исказује као земаљска судбина. [...] Ова поезија има одблесака прохујалог времена на плану синтезног у *вертикали историјског контекста*.

Кружни облик венца указује да је у веровањима добио, и има, магијску улогу круга.

Ристић је стрпљиво и трпљиво *сређивао* стваралачке *утиске*, отискивао стихове у универзалну матрицу човековог бивства, која колико год да је лична има одлике опште. [...] Слово (*littera*) чува памћење, у то слово се дахом песничким уписује сонетист Ристић. Симболичка, митска и религијска значења *заветине* се тим, новим дахом надопуњују, причи живота дописује ововремена страница. Тиме се наставља певанија, успоставља континуитет, повезују поколења [...] Из ризнице језика који је меморија и историја, открива оно скривено у речима које у стиху стичу нова, разуђенија, *значења и зрачења*. Склада подвижнички стихове литургијског бруја. [...] У Ристићевом словару укомпонованом у садржајно миље сонета, и његову основу, уочава се *скривени посао песников*. То је посао искуства и проналажења нових облика израза, настојања да се у поетском руху открије сопствена митологија која вазноси дух у универзум поезије и језика. [...] Ристић је умешно у поезију уткао и завичајну топонимију, сензибилитет и дух овог простора и језик с мирисом свог поднебља које снажи с/мисао поезије. [...] Слика храста *развија пред нашим очима и у свести* широку лепезу значења, од митске симболике до Ристићевог својеврсног песничког знака и метафоре. [...] Видно место храста у митологији постаје видни симбол ове поезије. [...] У песничком, Ристићевом, неимарству кроз биће језике и песме творе се садржајне слике есенцијалног дискурса. [...] Поет Ристић се воздиже из мита, Реч-и, из земаљског пејзажа и остварује као лирик у пуном сјају високих домета ове вечне теме, и песничке речи, коју сонетским венцем заветно дарује поезији и њеном универзуму.

Милутин Лујо Данојлић

ВЕНАЦ ПОЕТСКИХ ВИЗИЈА¹⁹

Има се утисак да је Обрен Ристић (1960) новом песничком књигом *Венац Творцу* пошао од тврђења јеванђелисте Јована да је све постало од Речи (Логоса) и да је садржано у Речи (Логосу), па и сам Господ и сва његова творевина, те је песников задатак да поетским визијама обухвати све тако створено кроз миленијуме и да имагинацијом наслути даљи ток природе и људске историје. Песника је таква ставралачка ватра грејала кроз цео сонетни венац који представља апотеозу божанског послања, али и слављење свих природних сензација и стваралачких напора и остварења свих претходних генерација. Велики поетски заноси подижу температуру поезије, али тада њена поетика не омета продор наше душе у тајне пределе космоса. [...]

Наше трагње за истинитим ликом Бога, који није видљив људским очима, упућено је на његово откривање у природи, а понајвише у себи, и

¹⁹ Милутин Лујо Данојлић, „Венац поетских визија“, *Књижевне новине*, Београд, бр. 1183/2010

зато у књижевим делима, Речи које би биле погодне за разговор са Господом јесу оне које поред хвале и славе носе и пуно значење његове силе, мудрости и доброте, јер само такве Речи садрже истину сушту и могу да продру у запретане тајне прошлости и будућности.

Обрен Ристић из дубине векова чује гласове дивљења над створеним световима које Творац из светлости дозвољава и кроз Реч даде им пуни смисао и види људске завичаје из којих ће душа човекова, опет да се вине у небеса према свом створитељу. [...]

Многи светски мислиоци, пророци и песници су у *Откровењу* богослава Јована са Патмоса видели пропаст света, док песник Ристић, у тој апокалипси, у којој се Господ јавља у свој величини и снази, открива почетак препорода природе и људске душе која ће тек тада добити своју сушту истину када се врати у крило Господње. [...]

Ова ретко успела посланица Творцу, уједно је и сажета историја српског народа, пишчевог завичаја, али и целог човечанства.

Мирко Иконић

О ДУХУ ИСКОНА ИЛИ ЗАВЕТНЕ КЊИГЕ ЗБОРЕ²⁰

Обрен Ристић је књигом *Венац Творцу* показао да је говор поезије универзална комуникација којом се човек потврђује као најсавршеније дело Творца, коме је и поред грешног престопа, остављена нада у спасења, као и моћ да и сам ствара, уверен да је Бог милостив, а његова љубав изнад свега овоземаљког, трошног и пролазног. Та љубав и духовна снага је више од уметничког доживљаја у смислу коначног покајања за онај жалосни трновенац којим су охоли и неразумни нагрдили Творчевог једнородног сина, па зато песников сонетни *Венац Творцу* треба схватити крајње искрено и рационално „по савести историје” или као „два света једног творца, наличје и лице”, светло и таму, земљу и неопролазно и вечно.

Међутим, то нипошто не пренебрегава чињеницу да је човек ту где је, у готово безнадежном положају, али то не значи да га је Творац заборавио или препустио силама зла, већ су то пре искушења и трагања на путу ка часу када ћемо полагати рачуне, па или коначно пропасти или се једном заувек спасти. Зато су песникове речи од којих су саткани ови сонети, више артизам него молитва, бар у оном поетичком одређењу, где су вештина и интелект поуздани и плодносни.

Још једном се показало да је „песма над песмама – знање благородно” – што песников однос према Творцу чини и општим и личним и филозофском и етичком смислу. [...]

Песничка књига *Венац Творцу* Обрена Ристића је синтеза оног најбољег и најчаснијег у сваколиким напорима човечанства да се царство земаљско заобрази царству небеском, додуше, више на естетском него на догматском плану.

²⁰ Мирко Иконић, „О духу искона или заветне књиге зборе”, *Савременик*, Београд, бр. 192–193–194/2011.

Радомир Виденовић Равид

ОНТОЛОШКО САДЕЈСТВО ЉУДСКОГ И БОЖАНСКОГ

[...] Успелом монтажом стварносних садржаја и слика – надкриљеном мисаоном, смисаоном и мистичном поетском надградњом – Песмом као једином стазом успења у висине духовне (и *свете!*) стварности – сонетни венац нас уводи и помно усмерава у прелете изнад изазовне и увек драматичне *шуме симбола!* [...]

Венац садржи неутралне и прозаично сагоревајуће и лирски сталагмитне садржаје ширег временског протицања, садржајне наносе који би без даровите (ватрене!) уметничке обраде и сабирног поетског пресликавања – остале сирова грађа наше опаке стварности и њене мутнине и вашарске илузионистике! [...]

Песник себе приноси као посвећеничку, искушеничку и самотничку *жртву* врховном Логосу (Богу!), недохватном Апслуту за чијом еманацијом и *светињом* одувек чезне и на чијим вирбрантностима одувек сагорева – и у *ватру* и у *пепео* и трајне и пропадљиве пролазности и твари и света! [...]

Песник је вечити искушеник и *свети* мученик између Песме и Логоса (Бога), а на пролазној траци времена и света – на којој је распет на свом самоизабраном (монашком!) крсту – као сведок и драматично и трагическог страдања – да својом крвљу сублимира и крвари – и крв света и човека која тече и са његовог крста и са *светог* крста Логоса (Бога!!!).

ИСКРА БЕСАМРТНА ОБРЕНА РИСТИЋА²¹

[...] У тим пољима и на тој раселини Обрен Ристић вије *венац* (сонетни!) у најзахтевнијем облику – венац најзахтевнијем облику – венац најзахтевнијем врху – Творцу!!! Песник себе приноси као посвећеничку, искушеничку и самотничку *жртву* врховном Логосу, недохватном Апслуту за чијом свежином-светињом одувек чезне! И то је основна и носећа иманентна поента *ВЕНЦА ТВОРЦУ*... [...]

Овде се допуњавају сестре близнакиње и Поезија и Философија до оне битне тачке на којој почиње да кључа класична универзалност Песме ИСКРОМ БЕСАМРТНОМ!

Марија Стојановић

СМИСЛЕНОСТ И САДРЖАЈНОСТ²²

Сонетни венац испеван у славу и част великог Творца само је још један покушај смртника да докучи лик онога кога нико никада није видео и укаже поштовање савршенству његовог дела. Зато из ових песама избија

²¹ Радомир Виденовић Равид, „Искра бесамртна Обрена Ристића“, *Књижевне новине*, Београд, бр. 1220/2013, стр.18.

²² Марија М. Стојановић, „Смисленост и садржајност“, *Помак*, Лесковац, 2012.

тон свечаности и узвишености, помешан са призвуком древног и мистичног. [...]

Замишљени дијалог са Богом (Творцем) у имагинарном простору који више сличи сну него јави, без временских одредница. [...]

Испевавши сонетни венац по свим правилима класичне форме овог облика, уз мноштво поређења и метафора, архаичних речи и неологизама, без знакова интерпункције, О. Ристић је потврдио себе као песника модерног кова чија дела захтевају читаоце дубоке промишљености и познавања традиције, колико и савремених токова књижевности.

Милуника Митровић

ВЕТРОВЕ ДИВЉЕ ПОТЧИНИТИ²³

[...] И шта је уопште *чудо* у данашњем свету, ако то није језик? Онај, којим проговара блага рескост поезије да би смањила удаљеност између божанског и људи, Творца и стварног. Сажети и раскошним језиком разлистани, ови стихови у више поетичких форми и неочекиваних обрта хармоније и контраста, управо о томе говоре. И успевају да из затомљеног архајског врела буде из сна његово древно срце. Из песме у песму, подарују давном, и садашњицом заплућнутом животу завичајног простора један митски ореол. [...]

Из ове поезије исијава нека опчињавајућа сакрална светлост, узвишеност и скрушеност.

Александар Б. Лаковић

ВИШЕСЛОЈЕВИТА ПРЕДСТАВА ЗАВИЧАЈА КРОЗ ВРЕМЕ²⁴

[...] Осим писма, међу кључним речима су и слово, песма, песник, речи.

Посебно је интересно посматрати значај поменутих симбола писмености и поетике унутар средишног сонетног циклуса посвећеног *Венцу творца*, који је иначе, присутан и у друга два циклуса (*Ливење песме* и *Сутрашњи варвари*). Зачетним стихом циклуса о Апсолуту упозорава да је на почетку била и песма, и „песма над песмама”, као и реч, али још увек, у животу и песништву, недовољна и скромна пред искушењима као што су смрт („Жизни толике минуше а песма тек изустила”). У истој песми се још дубље потенцира слабост песме („Са ово мале љубави и песма би нас одала”). У дослуху са првим јесте и трећи сонет који се завршава бојазношћу од нестанка саме песме и књиге и њиховим нескладом који упозорава („Заветне књиге зборе а премало је мастила”).

У осмом сонету је претпостављена слика о могућем спаситељу, као што су речи („О како би нас речи можда неке спасле / У беседи са Оцем...”), те нас не чуди окончавајући стих истог сонета: „Страшан је напор да речи не

²³ Милуника Митровић, „Ветрове дивље потчинити”, *Кораци*, Крагујевац, бр. 1–3/2018

²⁴ Александар Б. Лаковић, „Вишеслојевита представа завичаја кроз време”, *Градина*, Ниш, бр. 70–71/2016, стр. 371.

изгубе у гласју”. Јер: „Ако сам песник само ме овде довољно има, у гласу / Биља и воћа, у цвећу и трњу. Душа се у тишину спустила” исповедно признаје песник Ристић у четрнаестом сонету, сонету најаве апокалипсе, али и сонету молбе: „Кад огњиште поприма савршен облик савршеног градитеља / Кућу за претке и потомство потоње у светлост заодени”. Дакле, Апсолут је увек ту. И кад ћути. И кад промишља. И кад ствара. Као што су ту увек ту слова, речи и песме који су не само његов изум, него и представа њега самога. Сартр је промишљао да „речи не *упућују* на бића, већ *јесу* бића за себе”. [...]

Обрен Ристић [...] сведочи да се и песништво које потиче из нашег заједничког и издвојеног памћења, често колонизованог у подсвест свих нас, може испевати на модеран и савремен поступак, а да се патина прошлости не наруши. Штавише.

Милица П. Стојиљковић

ВАРВАРИ ДОЛАЗЕ²⁵

[...] Стихови прште од превеликог набоја, мисао буја и не може се обухватити, па се у Ристићевом случају опкорачење издваја као манир којим његов лирски субјекат презентује јаке доживљаје. [...]

Интензивна осећања представљена су узвишеним стилем који наличи на средњовековну реторику, архаичним изразима и бритким сентенцама. [...]

Сонетни венац који заузима централно место збирке симболично носи наслов *Венац Творцу*. Хвалоспев који поприма карактер химне суштински је битан за Ристићево стваралаштво јер у потпуности презентује његово „вјерују”. Веза коју успоставља на духовној равни са Богом, омогућава субјекту да се вине у трансцеденталне просторе који су проткани богоугодним промислима, што му омогућава да почне са успостављањем склада и у поетичком погледу. У *Венцу* се лајтмотив времена провлачи како у насловима / почетним стиховима, тако и у садржини сонета. Раван творац–дело сеже до далеке прошлости која нуди решење у заветним списима, у лектирама, али и у људским судбинама (1–5), песништво је за Одабране, само се кроз њих јавља Његов глас; унизити се пред Господом је сопство узвисити. (6–8) Како не изгубити компас, како доћи до правих речи, разматрања су лирског субјекта у сонетима 9 и 10. Следећа два сонета (11–12) обрађују питање мере и лаконости; полакоми ли се поета, побуниће се природа и настаће апокалипса јер, коначност је само Његова. Лирски субјекат је на мукама, трага за балансом и вапи за спасењем (13–15). [...]

Поезија Обрена Ристића враћа нас у давна, митска времена, у мистичком обојене, а са друге стране реалне пределе (који покаткад делују фантазмагорично); са његовом поезијом доживљавамо природу као невероватну силу која не постоји без човека, али ни човек не опстаје без ње. Хришћанска мотивика у којој футурира глорификован и персонификован лик Господа

²⁵ Милица П. Стојиљковић, „Варвари долазе”, *Савременик*, Београд, бр. 255–256–257/2017.

прожима се у готово свим песмама, па на тај начин стичемо утисак емотивне блискости и сигурности. Долазак варвара имлицира песникову забринутост о статусу књижевничке речи, њеној вредности и сврси.

Љубомир Ђорилић

ИЗВАН ИСТИНЕ НЕМА ПЕСМЕ²⁶

[...] Садржајно, Ристић нуди читаоцу поетички текст који тактилно додирује и осмишљава један особит географски и историјски простор Србије, њен тимочки и неготински крај, са врло специфичном митологијом, обичајима, легендама, народном традицијом, па тиме и са специфичним уметничким и духовним наслеђем, посебно књижевним. У том крају ни воде не жуборе као што жуборе другде у Србији; ни ветар не лахори и не бесни као у његовим вртложним струјама историје; ни живот ни људи не зборе истом драматиком језика и мука у којима је најисказнија она страдална у бунама и ратовима.

Са истока Србије, из тамних подрума историје, допире специфичан језик човека сједињен са тамном шумом, травом и каменом, са митским веровањима у изванземаљске и земаљске силе у чијем диктату и сам учествује. [...]

У његовој поезији међусобно се проналазе и прожимају препознатљиви српски симболи, ван сваке сумње, прецизно одабрани; да кажу што досад није казано, у песме што досад није упесмљено – на начин на који то није досад учињено. Притом се врло мудро преплићу прошло, садашње и будуће: животно, историјско, митско, филозофско и песничко знање и надахнуће. [...]

Мајсторство Ристићевог сонета најегзактније је видљиво у сонетном венцу (*Венац Творцу*) објављеном 2009. године, а заступљеном и у изабраним песмама *Сутрашњи варвари* („Босанска књига”, Тузла, 2015). Овај јединствени сонетни венац у целини је посвећен обоженом творењу песме, форми поезије као резултату мукотрпног духовног поступка „ливења песме”, форми коју порађа *читав век: дани и ноћи предугих лектира*, животних и књижевних. Ристић њу (*форму песме!*), по Игњатовићу, *сматра ретким умећем [...], драгоценим даром додељеним једино одабранима* – што и јесте најбитније својство тог дара. Јер, поезија, по својој природи и дејству, антиципира унеколико и божанску моћ, иако се песникове творитељске моћи не могу наћи у творитељској равни са Богом Апсолутом, чије се умеће творења и савршенство творачке синтезе не може поредити са било којим и било чијим творачким моћима. Творачко савршенство песника узноси се у ту високу сферу, али само у форми страшног предавања поезији као земаљској инкарнацији сваке предметне и живе садржине и лепоте.

Ристић свој јединствени *Венац Творцу* склада минуциозно бринући о служби сваке речи, *уз страшни напор да речи не изгубе у гласју, да опевају суштину смелу*. Тако песник, *уз страшни напор* (читај као осећање

²⁶ *Исток*, бр. 20, страна 137. (целовит текст)

песничке одговорности, а не као страх од речи!) склада стих по стих, строфу по строфу, сонет по сонет, не би ли стигао до петнаестог *мајсторског сонета*, показавши да га, као песника, има у свакој речи, стиху, строфи, у мајсторским прожимањима творитељског зделавања стихова и строфа са евокацијом завичајних симбола историје, садашњег и свагдашњег живота, са одговорношћу коју истински песник осећа као живи жар:

Ако сам песник само ме овде довољно има, у гласу / Биља и воћа, у цвећу и трњу... Има га у свакој речи и дрхтају, у свему на шта реагују његови сензитивни дамари. У свему учињеном за спас истине и лепоте [...], далеко од људи, где – роет зачето слово слива у срок и звук у светлост и красоту.

Љубиша Ђидић

СВЕСТ О МОЋИ ПЕСНИЧКЕ РЕЧИ²⁷

[...] Унутрашња аутобиографија сваког песника је његова Библија.

[...] Кад Ристић откуцава свој унутрашњи песнички кардиограм најавиће и нека потресна, инфарктна места која још увек није означио одакле тачно пулсирају (макар да је то географски и метафорично Србија на Истоку), али је покрио и неке психосоматске дијагностике, неке етнографске одреднице, неке историјске идеје, неку социјалну антропологију која одређује карактер и биће митског поднебља из којег пева. Неко своје време, неке своје године, макар да тим својим годинама и свом времену припада право и на историјски континуитет. Ту историјску тангенту Ристић непрестано додирује. Кад све то препознате у овој поезији која вам се неће баш тако лако отворати ако јој се не спустите у духовно данце, осетићете у песничким бројаницама одређен поетски слап који унутар своје понорнице носи скривену наратију стиховане поеме. [...]

Сонетни венац Творцу представља малу историју песникове духовне нутрине у којој се рвао са собом, са светом, судбински, очајно, са лепом тензијом високог тонлитета, као да је у некој поетској симфонији непрестано држао високо „Ц”, с напоном којим је урагански гонио речи ка њиховом изворном васкрснућу! Сонетне форме имају и много краћу версификацију (код Ристића је чак 17 слогова), што наравно не умањује сонету естетику. Чак је овде већи број слогова допринео већој, садржајно богатијој драматици. Песник ће се катарзично тражити у васкрснућу речи.

²⁷ Љубиша Ђидић, „Свест о моћи песничке речи”, *Књижевне новине*, Београд, бр. 1279–80/2018.

Данијела Трајковић
ЗАТОЧЕНИК У ПЕСМИ²⁸

[...] Ко је, међутим, искомски творац лепоте? Песник је свестан да му је дар за стварање лепог подарио Творац свега лепог, те му се одужује пишући сонет *Венац Творцу*. Сонет овај следи правила о сонету. Иако су мотиви овде, попут оних о Богу и песнику, већ доста коришћени од стране многих песника, то нимало не спутава Ристића да пише на један оригиналан, сасвим својствен начин о њима. Као и многи пре њега, а тако ће увек и бити, песник запажа: ... *А премало је мастила / Да опише приказ што страсног поета бира*. Та немоћ, коју свако ко се бави писањем осећа, да је премало мастила, немоћ је дата нама људима. Песник је страствен и гладан писања. Ма колико вичан у писању био не може Творца надмашити. Мастила је код Њега у изобиљу.

У сонету има и готских елемената: *А било је ноћи којих би се страшиле и звери / Оштрећи зубе у магли намах што се густила*. У завршним песмама сонета песник увиђа и апокалипсу, као неизбежно прочишћење од нагомиланих грехова. Застареле речи, старословенске речи везане за веру, стил писања који подсећа на библијски и средњовековне списе и поезију уводи нас у један свет за који олако можемо да помислимо да нам је тако далек, и да немамо данас ништа с њим, и да га прихватимо као што ради одушка свога прихватимо бајке. Е, ту ћемо се преварити! Ристић се камуфлирао, песме његове носе рухо што се некад носило, али и он и оне су ту, са нама, сада. Поруку нам шаљу, у једној племенитој, узвишеној форми, да је све њихово било, јесте и биће.

Избор из критика сачинио Душан Стојковић

²⁸ Данијела Трајковић, „Заточеник у песми”, *Багдала*, Крушевац, бр. 511/2017.

МОСТОВИ

ПРЕВОДИ

На страницама које следе *Исток* доноси поезију француског песника Жоржа Шеадеа (у преводу Душана Стојковића), белоруске младе песникиње Ане Мартинчик (у преводу Фрање Џакуле и Жарка Миленића), шпанске песникиње Корине Опрое (у преводу Данијеле Трајковић), и младог украјинског песника Ивана Волосјука (у преводу Валентине Новковић).

У претходним бројевима (19 бројева у 11 свезака), као и у овом броју, *Исток* је у рубрици *Мостови*, на око 320 страна, објавио поезију и прозу из следећих земаља:

Број 1/2014: Португалија;

Број 2–4/2014: Русија и Пољска;

Број 5–6/2015: Португалија;

Број 7–8–9/2015–2016: Енглеска, САД, Белгија, Грчка, Русија, Словачка, Бугарска, Македонија и Словенија;

Број 10/2016: Јерменија, Русија, Словенија, Румунија и Словачка;

Број 11–12–13/2016–2017: Бугарска и Украјина;

Број 14–15/2017: Британија, САД, Македонија;

Број 16/2018: Немачка;

Број 17/2018: Бугарска, Норвешка, САД,

Број 18/2018: Немачка,

Број 19/2018: Украјина, Русија,

Број 20/2018: Француска, Белорусија, Шпанија и Украјина.

СРЕТНЕШ ЛИ ГОЛУБА

(превод: Душан Стојковић)

Жорж Шеаде

СРЕТНЕШ ЛИ ГОЛУБА

I

Сретнеш ли голуба
У шуми тако младог животом на снегу
Када очи пожелеле рећи вечерња гнезда
Одмори се са свим што он у себи носи
Шумско доба љубави моја сан је

II

У сну понекад
Зрна разбуде сенке
Пристижу деца са њиховим световима
Нежна попут остатака цвећа
Тада у далекој земљи тако блиској болом душе
Да би се склопио мак невиних очних капака
Тела ноћи постају море

III

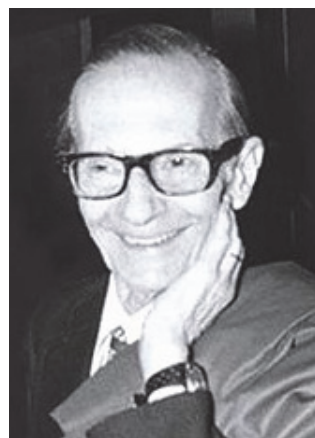
Да би се изнова открили тело и душа детињства
У тихој соби коју су крадљивци запалили
Руке су ми слабе док мислим

Година приспева из домовине слика
Звуци тада нису имали успомене

Као што су били предмети милости
Шећерна птица са њеном романтиком и плаво небо ништавила

IV

Када се пред спавање причају снови
Ту су принчеви витешког реда штићеници и заклетве
Попут сенки на свили путовања
Стари вртови очарани су њиховим стрпљењем
Вратиће се када буде престала удаљеност
– Трава их ситним шљивама скрива

V

Ружа која на кецељи спава
Дише још трајања своје душе ради
– Ко снове настанује никада не умире
Попут мене и воде на дну воде
Над једно језеро се надвијам
Не чујем више звуке
Осим старог гвожђа једне слике

VI

Живот животиња попут елегије
О докле истрајавају пастири
Љубичице у Христовим очима

– Цвет је мање невин
Сањамо путовања и снови су у
нашим рукама

VII

Посебно загаситоцрвена
индијанска планина
И тај мирис бронзе који имају
понекад коњи
Равнодушни смо према мртвом лишћу
Постоје туге које наше нису
Моје срце моје је дете

Да би се додирнуло све што смо
волели
Као на странама књиге коју
месечина твори
Ићи ћемо у једну сеоску кућу
И анђео на зиду биће наш старији

VIII

За Сен-Џон Перса

Дајте му корен ловора
Не цвеће дана што се спепелило
Песник снега и пешчаника
Када оно што је бело понос је смрти

IX

Када све спава у верној кући
И ормари у старости грожђа
Закачи се лист сенке при дну врата
Моја мајка срећна да се погне
Лепа попут хиљаду зора

X

Песма крчага вода је гроба
Волели смо село без пријатеља
И белог орла хладне месечине
У роси коју не види више –
Када почну да пире снови по
нашој одећи
Велике шумске ватре биће нам
пријатељи
Ради благостања наше краљевине

XI

Постоје цркве чији су Свечи напољу
Из љубави према самоћи
– Љубави моја не говоримо то
Далеко су због покорности
Имају плаво око путовања
Попут оних Пастира што спавају
уз смешак

На небу једноликом попут собе
Тужни месец са својом породицом

XII

У земљама које имају звезде и
пријатеље
Док живи ходају с њиховим сенкама
Поучавам птице губитку живота
– Љубав
Слика сна на плочнику
Звезда која сија и која рањава
Мала ствар попут Божјег цвета

XIII

Нежна молитва
– Једнака девојци
Што зна за своје године само по
сећањима
Замишљајући их једино као
високу цркву у Падови

XIV

У том пољу у којем сунце мре
Попут хромог коња
И трава и време једнако су кажњени
Виолина разгони сенке његовом
руком
Сећаш ли се рибњака далеке земље
Када ћеш спавати у земљи што
деца је настањују

XV

Потом јавиће се шум у
непокретности анђела
Сунце које запада и не враћа се више –
Сада пролазиш у белој хаљини
О прва туго сенки
О варке твоје одеће

XVI

Гавран који омета студента
Пијући свежу воду са стабала у
земљи моје мајке
Нема црно перје бриге
Пратилац зденаца у светлости
И јаре тек заспало
Нису оно што се именује као смрт

Крила су му полуотворена
Само док не зацрни колица

ЖОРЖ ШЕАДЕ, француски песник и драмски писац либанског порекла. Рођен у Александрији 1905, а умро, бежећи 1978. године од грађанског рата у својој земљи, у Паризу у којем се настанио 1989. године. Један од твораца нове француске драме, заједно с Бекетом, Јонеском и Артуром Адамовом.

Познат по драмама: *Господин Бубл* (1951), *Вече пословица* (1954), *Васкова прича* (1956), *Путовање* (1961), *Емигрант из Брисбена* (1965).

Поред неколиких песничких збирки названих *Песме* (1938, 1948, 1949, 1952, 1969. и, постхумно, 1998), штампао је и следеће: *Искре* (1928), *Rodogune Sinne* (1948), *Султанов ученик* (1950), *Сретнеш ли голуба* (1951), *Пливач једине љубави* (1985). Све су написане на француском језику.

Најзначајнији франкофони песници либанског порекла, уз Шеадеа, су: Ектор Клат (1888–1977), Фуад Габријел Нафах (1925–1983), Андре Либерати (1927), Салах Стетије (1929), Венус Кури-Гата (1937) и Жад Атем (1952).

САВРЕМЕНА БЕЛОРУСКА ПОЕЗИЈА

ЦРНОПЛОДНА НОЋ

(Превели са руског: Фрањо Џакула и Жарко Миленић)

Ана Мартинчик

ЦРНОПЛОДНА НОЋ

Црноплодна ноћ и сјена ми црна –
Мука мојих испразних дана.
Звијезде се поређале: шета луна!
Шаљем пољубац са топлог длана...

Под крилом сове пишти слијепо птиче.
Свеједно му је, сумрак ил' сунце.
И сови је исто: храниће га и чуват...
Опернатиће – одлетеће у неповрат...

Простирку узми и добро протреси
Да би са простирке од свађе смела.
Отреси сјећање да остану гријеси,
Али у сјећању је само један почетак...

Одгонетач снова глув је и нијем.
Очигледност је тајна. И будни нису сни.
Видовити су снови. Мрак је невиђен.
Сјене на зидовима. Кажипрст на усни.

НИЈЕ ЗАКЉУЧАНО

Нису закључане ријечи. Ни пут није закључан.
Отворени прозори и двери
Зашто смо дошли?...
На дуже?... Није важно...
„Ко је ТАМО?” Није важно. „Важно је КО је тамо.”

Уђи добровољно у дворе моје.
О камени праг спотаћи се немој...
Под кровом кућним ко ми је,
Појавом својом исказаће част и милост.

Кажите ми, ви придошли однекуд:
Као терет једни другима,
Колико је велика цена откупа...
И како је тежак братски залог...

Шта мислите ви иза облачних застора?
Какве су вам вриједне ствари обећане?
О томе ко ријечју бол ствара
И ријечју повија ране...

Показаћу заборављени свој лик
када црте других облика добијем.
Слично лаву што не испушта крик
Док се не спусти на свој плијен.

Жива је сјена у сваком мом кутку,
Као свједочанство догађања тих...
Непожељнима, празних руку
Није закључано. Молим те...
...уђи!

НИЈЕ СТРАШНО. НИЈЕ ВАЖНО...

...
Нераван руж, непарне наушнице,
Као да сам несрећна и не тако млада...
Привикло се, отреси своје кривице!
Расула се свуда...
.....Јад?
.....Нема јада!...

У женској наивности, уздишем за домом
Који сам напустила... Не за оним твојим!
Увређена давно. Несаница и снови.
Оно због чега је увредљиво...
.....удвоје.

Уистину заједно! Није „стрпјела-сљубила“!
Због чега је тако слано у самоћи?!
Клела-заклела! На трен молила...
...Ћутке.
.....отуђена у својој тишини.

Раменима све даље. Да је простије за објед.
Свако има свој неопроштен гријех.
И поглед разријешен кривњом заслужен...
Није страшно. Није важно...
..... Тако је, заиста, за све?...

Моји ће се подићи капци с обје стране!
Гласно ће се подићи за то, за то...
И пас покућар скочиће на задње,
Предњом ми капут упрља шапом!

С тим што по језеру таласи с вјетром
Рашчупавају се челичном љуском!
Што звијезде падају доље непокорно:
Гребу по тами уздуж и попрјеко!
„Сагласан...” „Сагласна...” „И ниње и присно...”
Пола вијека већ... И пола вијека још!
Ти памтиш?... Ти памтиш!... Можда је пријекорно...
..... Сузе све сланије...
..... Све је даље раме.

ОМЕТА МЕ У МОЛИТВИ

Омета ме у молитви гладна птица...
Нескладно лупа сивим кљуном у окно.
Сипам јој зрње... Нека једе крупица...
Њој је сад нужније. Мени је сад дано.

Омета ме у молитви, нерадост на лицу
Пролазника, с разливеном зебњом у очима.
Туђом... Скрхана запамтићу.
Лутајући кроз туђе среће са свима!

Омета ме у молитви брига пролазника:
Како даље? Гдје боље? Ко прав? Шта јести?
Зашто пролазити? Зашто се то мора збити?
И што је клеветано у гњевној обијести?...

И ништа није до ријечи! Слане су трепавице...
Шкрипе даске пода!.. Ометају молитву!
Нема времена! Нису случајне размирице!...
У грудима нема молитвеног одговора...

ВРАТИ СЕ ДА СЕ ОПРОСТИШ!

– Више ниси потребан?...
Одговорила неискрено...
Увредљиво! У љутњи! Питај још за ме!
Дођи да се опростиш. Пусто је свето мјесто!
И трипут прислони лијево раме!...

„Ти и сада ниси издан, ни остављен!” –
Оправдавање усрдно дижем.
Дођи да се опростиш, приказо из магле.
Врати се од свих непримијећен!

Брзо ће срџба... занемарих ријечи.
Од ријечи још нико не умрије бар!
Дођи да се опростиш! Жалосни остају капци...
И на кандилу рањена гар...

АНА МАТИНЧИК (псеудоним Ане Сергејевне Стјепановне), рођена 1994. године. Координатор је књижевних пројеката, умјетнички фотограф и глумица у Театру поезије Москва/Минск. Члан је Савеза писаца Белорусије и Евроазијског савеза писаца.

Објавила је збирке пјесама „Пред... осјећај” (Пред... чувствие, Минск, 2015) и „Лака на спомен” (Легкая на помин, Смоленск, 2017), збирку поезије и прозе „ОСАННА” (Минск, 2015), те збирку прозних цртица „Вријеме друго” (Время другое, Москва, 2016).

Лауреат је Међународног конкурса „Сергеј Јесењин” у категорији дебитаната 2015. и Међународног фестивала „Словенски загрљај” у Варни, Бугарска, 2017.

Живи и ради у Минску.

ШПАНСКА САВРЕМЕНА ПОЕЗИЈА

РУТИНА СМРТИ

(превод са енглеског: Данијела Трајковић)

Корина Опрое

БОГ ЈЕ ЖЕНА

У мојим сновима
Бог има лице жене.
Окупља нас све
на великим, отвореним
просторима
где нас покрива кратким велом,
који нема краја,
и чудимо се
како нам то израстају крила
из рамена.

У мојим сновима
Бог има лице жене.
Полећемо
и стојимо иза ње
у паровима:
жена и мушкарац, мушкарац и
мушкарац, жена и жена
и Бог нас гледа у очи да види
јесу ли се наше душе прошириле
да направе простора за њега,
док користимо прилику да
обновимо
концепт Свете Тројице.

У мојом сновима
Бог је жена.
Унутар и изван наших душа,
свепрожимајући, свемогући,
али кад се пробудим
не могу да се сетим да ли се она,
након свега што знамо
– инкарнација, смрт и ускрснуће –
претвара да и нас спашава.

БОЛЕСТИ ЗАВИСНОСТИ

Постоје зависности
за све до сада измишљено,
речено ми је.
Постоје зависници од себе,
зависници од морских дубина или
врхова планина,
зависници од блискости секса на
даљину,
зависници од комбинације ума,
зависници од чоколаде, црног
чаја или кафе,
зависници од месеца,
зависници од сапуна,
зависници од недовршених реченица,
зависници од болести.

Једно време су ме стручњаци сврставали
у овој последњој категорији.

Не тако давно открили су
да сам зависник од смрти.

Штавише, чини се
да је она, смрт, измислила
мене.

Одкад је знам,
самој себи се чудим, чезнем за
њеним друштвом
и покушавам да не умрем
тако да могу да уживам у њој
из дана у дан.

РУТИНА СМРТИ

У рано јутро
смрт и ја шетамо рука под руку.

С времена на време се усуђује
и грли ме око струка,
заслепљује својим лажним
непостојањем,
крхка и фантазмагорична,
замрачује ме.
Подвргава себи.

Слушам је
и настављам да ходам.

У подне заборављам
на њено присуство
када спрема добар оброк
и храни се мојом душом.

У сумрак
претвара се да ме жали
и мени драге душе доводи.

Позајмљује ми их у сновима,
игноришући да градим
сопствени сентиментални музеј
од речи, покрета и погледа,
чији је тајни чувар сећање.

Тамо још не зна како да уђе.

СТИХОВИ

Кажи ми, мајко, мајчице,
хоћу ли моћи једног дана
живети
без скривања мојих стихова
испод твоје мртве сукње,
испод твојих тужних очију?

Кажи ми, мајко, мајчице,
хоћу ли моћи једног дана
сањати
а да не прекривам лице
твојом живом душом,
твојим мирним животом?

И опет, кажи ми, мајко, мајчице,
хоће ли те твоје тихе кости
постати дебела хладовина
једног дана
за моје друге речи,
за моје друге жеље?

СЛУЧАЈНОСТИ

Јуче сам
стигла твојој кући
и затекла смрт
залепљену за твоје лице.

Знала сам како да сакријем своје
изненађење
и тако је наш састанак био савршен,
као и увек.

Није било први пут,
морам признати.
И отуда сам се изнова претварала.
Видели смо се
у разним приликама,
у различитим сценаријима.

Сећам се први пут.
Сударила сам се с телом које
нисам познавала.

Брзо сам сакрила
унутар срца или мозга
птице у лету,
и зачудо, када сам изашла,
све се одвијало као да се ништа
није догодило.

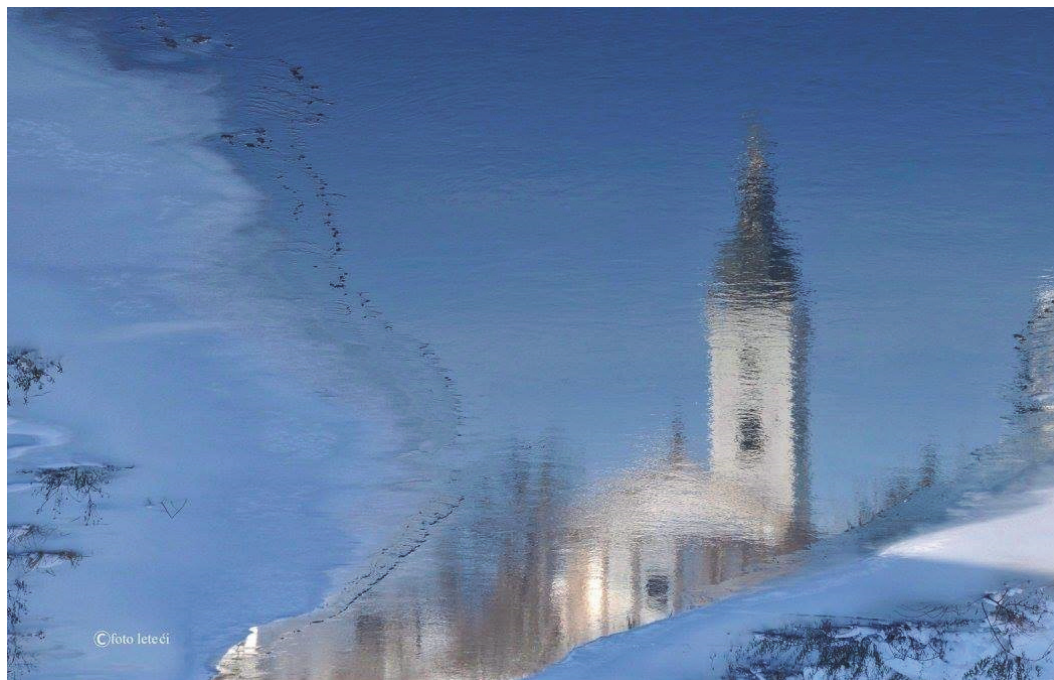
Сећам се и други пут.
Ушла је у исти воз
у који сам ушла и ја на перону
свог сна

јурила је све који је нису
препознали.

Правила сам се да је нисам
познавала,
и тада ми је то успело.

Данас,
скамењена,
чекам испред огледала,
али се не усуђујем да се погледам.

КОРИНА ОПРОЕ (Corina Oproae, 1973) је песникиња и преводилац. Дипломирала је на Универзитету Бабеш-Бољај у Румунији, на Катедрама за енглески и шпански језик, где је започела радну каријеру као асистент на Катедри за шпански језик. Од 1998. године живи и ради у Каталонији (Шпанија), као професор енглеског језика у средњој школи. Издавала је две збирке песама на шпанском језику: *Mil y una muertes* (*Хиљаду и једна смрт*, 2016), коју је превела на румунски и објавила 2018. године и *Intermitencias* (*Суспендовање*, 2018). Песме су јој преведене на неколико језика и уврштене у неколико антологија.

УКРАЈИНСКА САВРЕМЕНА ПОЕЗИЈА

ДОНЕЦК

(превод и разговор: Валентина Новковић)

Иван Волосјук

* * *

Доњецк је на додир
као крупне новчанице
у џепу слепца.

Иза угла појављују се људи:
с тачке гледишта оних који седе на клупи
њихов живот не траје дуго,
до следећег замицања.

Терикони²⁹ као резултат жеље да се докопамо
истине.

Становници Петровке из емајлираних
посуда сладострашће пепела просипају.
Уста провинције воском су запечаћена.

Желим да умрем у кварту за спавање:
до школе двеста метара,
поред је „Амстор”³⁰
пријатан крај,
тихо је, чак се, као на дну бунара,
звезде и дању могу видети.

* * *

Све време сам изговарао:
„Крсту се Твом клањам, Господе”
грешно, прелазио као на другу страну улице,
на речи песме „Много сам по свету лутао...”³¹

Москва.
Сретење.

²⁹ Терикони – узвишице настале од остатака материјала из рудника.

³⁰ „Амстор” – тржни центар у Доњецку.

³¹ „Много сам по свету лутао” – химна града Москве, компоновао Исак Дунајевски 1941.

ПЕСНИК ПИШЕ, ЈЕР СЕ ПЛАШИ ДА НЕ НЕСТАНЕ БЕЗ ТРАГА – интервју са Иваном Волосјуком, песником из Донбаса

Млади песник Иван Волосјук из Донбаса одговорио је на питања Валентине Новковић, у вези са поезијом, писцима који су утицали на њега, о томе каква је будућност поезије, али и коју београдску групу радо слуша.

В. Н. Шта савремена песничка реч може да поручи друштву, шта је то ново што би друштво могло о себи да сазна из поезије која се данас ствара, каква је њена улога?

И. В. Генерално, поезија људима поручује да се ствари понављају. Наравно, књижевност може, и њена је дужност, друштву да понуди неки природан, вредносни „ниво“ и да му помогне у очувању људскости. Међутим, пошто живимо у епохи постмодернизма, то тако не мора и да буде. Због тога појмови „стих о добру/ добротинству“ и „аутентичан стих“ нису синоними.

В. Н. Да ли човек треба да се учи читању и схватању поезије?

И. В. Без сумње! Није узалуд Сергеј Аверинцев филологију дефинисао као „област поимања“. Данас су нам много више потребни добри читаоци, него добри писци. Након искорењивања неписмености, мислили смо да су сви научили да читају. Ипак, није тако. Ређати слова, речи и разумети написано, умеју милиони људи. Но, међу њима су само појединци истински читаоци.

В. Н. У ком узрасту сте почели да пишете, шта песник треба да чини како би у себи развио таленат?

И. В. Чим сам научио да говорим, понешто сам покушавао да римујем онако како то и друга деца, обично, чине. Прво што је, иоле, подсећало на стихове, била је песма о ждралу, а написао сам је са девет година. Одговор на други део питања био би: за развитак било каквог талента неопходно је читати класике и књижевне часописе. Професорима, музичарима, инжењерима, пољопривредницима, градитељима, свима саветујем да читају Пушкина, Гогоља, „Дружбу народа“, „Знамење“.

В. Н. У историји руске књижевности постоје два изузетна периода. То су Златни и Сребрни век. Они се, по много чему, разликују један од другог али, оно што их обједињује је велики број талентованих писаца који су генијална дела стварали управо у тим епохама. Ко је од њих имао посебан утицај на Вас?

И. В. У „Златни век“ не улазе Сумароков и Державин, а желим да их споменем као и многе друге књижевнике XVIII века. Затим бих поменуо Пушкина, Баратинског, Тјутчева, Фета, Андреја Белог, Ходасевича, Мандельштама. Мој избор аутора је стандардан.

В. Н. Да ли сте читали неке од српских песника?

И. В. Свестан сам, што је страшно, да без „облачића за текст“ не могу да поменем ни једног, иако смо на факултету изучавали књижевност Балкана. Али, слушам популарну београдску музику, на пример „Београдски синдикат“.

В. Н. Шта Вас инспирише, да ли је тачно да песник боље ствара када је тужан?

И. В. Песник пише, јер се плаши да не нестане без трага.

В. Н. Ако је поезија, као и наука, начин сазнавања, по чему се разликује научна спознаја од оне до које се долази кроз поетско стваралаштво?

И. В. У свом дипломском раду сам писао о филолошкој карти света покушавајући да, у једној тачки, објединим два погледа на свет – песника и природњака.

В. Н. Јосиф Бродски је рекао: „Поезија није забава, није чак ни вид уметности, већ пре универзални циљ.”

И. В. Људима нас, управо, чини способност стварања путем речи, а не само просто владање језиком. Кроз двеста година песник ће бити сваки други становник Земље. Генијалност ће у неком тренутку постати стандард јер, број талентованих људи расте и наставиће да расте геометријском прогресијом.

В. Н. Какав је, по Вашем мишљењу, савремени читалац поезије?

И. В. Он има паметни телефон, таблет или компјутер, и он не зна шта је то „сала за књижевне часописе” („ЖЗ”). (Сајт на коме се налазе сви књижевни часописи у Русији, прим. прев.)

В. Н. Из Вашег искуства, ко чита и купује песничке књиге?

И. В. Њих купују они који не желе да се задовоље обичним животом. Ако не желите ништа више од живота, онда нам се путеви раздвајају.

В. Н. Какве песничке вечери посећујете, где се одржавају и ко их посећује?

И. В. У данашње време за књижевни свет не постоје границе захваљујући интернету и организацијама које подржавају културу, на пример, Фонд за социјално-економске и интелектуалне програме (СЭИП), Сергеја Филатова. Недавно смо књижевници, учесници Форума младих писаца Русије, земаља које припадају Заједници независних држава и ја, наступили у малом селу Сурское у Уљановској области и стихове нисмо читали у празној сали.

В. Н. Каквом видите будућност поезије, шта је чека у наредних пет-десет година?

И. В. Све зависи од тога, да ли ће држава у потпуности почети да подржава књижевна издања, како престоничка, тако и регионална. Ако за десет година нестане део садржајних књижевних часописа, поезију ништа добро не чека.

ИВАН ВОЛОСЈУК се родио 1983. у граду Дзержинску (Дзержинск) у Донбасу, у породици рудара. Дипломирао на Одсеку за руски језик и књижевност Филолошког факултета државног Универзитета у Доњецу. Објављивао у књижевним часописима у Русији, Данској, Белгији, Финској, Америци, Канади, Немачкој. Учесник је фестивала „Словенски обгрљаји” у Варни (Бугарска). Стихови су му преводјени на бугарски и италијански језик. Живи у Доњецу, ради као новинар.

ОСВРТИ
ПРИКАЗИ

ИЗВАН ИСТИНЕ НЕМА ПЕСМЕ

(Обрен Ристић: *Сутрашњи варвари*, „Босанска ријеч“, Тузла, 2015. и *У горама чудо*, „Уметничка академија Исток“, Књажевац, 2017)

Љубомир Ђорилић

Завичај битно утиче на стваралачки профил уметника. Ма колико се уметник дистанцирао темама и мотивима од завичајних и националних корена, антрополошки је везан у чвор корена, имена и порекла, подједнако за топонимну географску карту завичаја и света, за националне митове, историју, живот и легенде: Склон је да својим стваралачким бићем оно што је мање уопштено, локално и завичајно, трансформише у универзално и вечно, односно, да национално осећање својим делом узнесе до свеопштег осећања света.

У српској књижевности напретек је таквих примера: у прози – од Боре Станковића, Стевана Сремца до Петра Кочића, од Милована Глишића и Јанка Веселиновића до Иве Андрића, Меше Селимовића, од Драгослава Михаиловића до Добрила Ненадића, Милицава Савића, Радослава Братића, Радована Белог Марковића; у поезији – од Његоша, Алексе Шантића, Десанке, Мике Антића, Томислава Мијовића, Добрице Ерића до Даринке Јеврић, Слободана Ракитића, Радомира Андрића, Адама Пуслојића, Зорана Вучића и, сада, Обрена Ристића... Свако од њих је својим кључем одбранио универзално значење тема и мотива о којима је писао, успео да своје завичајне слике и симболе из конкретног трансформише у опште: да им да значења универзалних слика и симбола. Тиме нису само потврдили свој дар, него допринели и чвршћем утемељењу националне књижевности.

Тако је, претежно, и у другим уметностима.

Песник Обрен Ристић је рођен у источној Србији (Тијовац, код Књажевца и Сврљига, 1960). Већ поводом првих књига (*Сређивање утисака*, 1996; *На Истоку, у Србији*, 2002), критика наслућује, његова будућа трагања и основне мотивске кругове, а потом, и несумњиво јасну поетичку везаност за источну Србију, а у песничком језику нешто више од експресивне језичке игре (Срба Игњатовић). Игњатовић примећује да је у својој поезији Ристић Србију, *ту кућу на сред друма којим хрле царске војске, путници и трговци (...), као посредницу између Истока и Запада (...), привидно изричито сместио на Исток*, песнички се питајући још конкретније, и продубљеније *шта се на Истоку Истока збива*, исказујући *становиште*

које почива на завичајном видоokrугу као особеном сегменту источне Србије. Притом је кључна опаска да се песник не зауставља на завичајној знаковности, већ ту знаковност, *поузданим и пунозначним рукописом поетски имагинативно надограђује и преобликује у национално и универзално у равни мотива и у равни непосредног исказа.*

Та ће критичка опаска, по свему судећи, имати одраза на будуће Ристићеве поетичке погледе, па ће из препознатог особитог тематско-мотивског приступа поезији ескалирати и сонетна форма, која постаје доминирајући версистички облик његове поетичке праксе. Томе су у прилог дошле и књиге песама *Узнемирани су свети ратници* (2006, 2008), *Господ је велики поета* (српско-енглеско издање, 2009), *Венац Творцу* (2009) и коауторске – *Источно тројство* (2007), *Ливење песме* (српско-пољско издање, 2010). Два избора поезије *Сутрашњи варвари* (2015) и *У горамаа чудо* (српско-грчко-пољско-енглеско издање, 2017), о којима пишемо, ту су да посведоче о широко заснованој завичајно-универзалној поетици песника чија се песничка зрелост све потпуније исказује певањем о Србији и мајсторским поетичким формама слободног и везаног стиха.

У тематском смислу, ови ће избори посведочити и о *ширењу* певања о Србији у коме *васкрсавају библијски цареви (...)* са српским кнежевима, жупанима, и царевима, у коме *свети ратници бдију над Србијом баш као и сени њених мученика из бројних ослободилачких ратова и с паклених страстишта* (С. Игњатовић) на поетичко проблематизовање *твораштва* у домену песме као врхунског израза савршенства блиског Божијем творењу света и живота и митску везу прошлог са временом садашњим. Између слика нашег времена коме се обраћа и времена прошлог на које указује потомцима Немањиног племена избијају, као на добро подсликаним и осликаним ликовним платнима, разноврсни наноси речитости, једно врло сензитивно средњевековно ткање времена, густо збијено и ушарано песничком способношћу да се послужи архетипском матрицом српског језика, најживље оствареном у средњевековним списима:

Седламо коња за Великог жупана, / припремамо га празнично за нову одежду / за нове походе – деспотски. / Копља и штитове кује ковачница / на Бараници у источној Србији. // Већ ко зна који пут куле падају. / Пред отвореним вратима градским / горди на истеку века / стојимо у реду за причест / или на велику светковину одлазимо („Tīmasum maius tīmasum minus”), или, Синови вековима служе господара, / што саграде бива порушено. / Велика им жртва намењена / сви унуци већ су узидани („Пред полазак”)

Садржајно, Ристић нуди читаоцу поетички текст који тактилно додирује и осмишљава један особит географски и историјски простор Србије, њен тимочки и неготински крај, са врло специфичном митологијом, обичајима, легендама, народном традицијом, па тиме и са специфичним уметничким и духовним наслеђем, посебно књижевним. У том крају ни воде не жуборе као што жуборе другде у Србији; ни ветар не лахори не бесне као у његовим вртложним струјама историје; ни живот ни људи не зборе истом

драматиком језика и мука у којима је најисказнија она страдална у бунама и ратовима.

Са истока Србије, из тамних подрума историје, допире специфичан језик човека сједињен са тамном шумом, травом и каменом, са митским веровањима у изванземаљске и земаљске силе у чијем диктату и сам учествује. Такав човек се неретко предаје обманама и варкама; *спуштају га у ноћ дугу (...), Ноћ велике обмане која предуго траје.*

Песник зна да још нико није упесмио ту *ноћ дугу* и *таму дубоку*, из којих се у Србији рађају обмане, мада и ведрина и радост; зна да је српски народ одувек трпељиво подносио густе магле историје и налазио начина како да изађе из тог метафизичког бола. Песник зна, исто тако, да Срби успевају прочитати знаке земаљске и небеске, па су доле понекад мирно *животили*, горе *душе отпремали по небеским исцелитељима и анђелима.*

Свему томе је Обрен Ристић нашао смисао и живу песничку форму, упркос древности мотива, апокрифним задацима, митско-историјским садржајима и данашњим смутним догађајима. Одлучио се за *слободан стих* и *сонет*, за поезију која се густо исказује и звучи, звони у слуху као знање и домишљата имагинација.

Сонет, примењиван у светском песништву седам векова а у српском нешто више од две стотине четрдесет година (први *Сонет* – под тим насловом – објавио Захарија Орфелин, 1768), доминирајућа је форма Ристићевог певања. Хтео је да се окуша у најзахтевнијем облику песме и успео. У облику који је био *и остао песнички модел за лепоту и грациозност, за узвишеност* (Часлав Ђорђевић у књизи *Српски сонет*). Који баш зато вековима траје. Ристић није одолео магији поетичке загонетке, свестан да успешно читава своју поетичку шифру, не плашећи се неуспеха у тој *сублимној игри духа, у којој је све: песникова инвентивност, богата мисаоност и осећајност, осећај за суптилну игру формом, за односе међу деловима* (песме!), *смисао за меру, склад и звуковност* (Ч. Ђорђевић).

Као сонетист, показао се несличним другима. Ретко који песник је успео као он да, унутар обуздавајуће версистичке схеме, пронађе речима и стиховима довољно ваздуха да слободно дишу, приме у значења немерљиво богатство садржаја и звука, потпуно читају сонетну форму. Док су други сонетисти најчешће тражили сонорне стилске фигуре за своје „озвучавање лепоте и склада”, он је ту потребу подразумевао, а предао се циљу да искаже митопоетичку и историјску Србију, да би развио мисао о њеној вечности, управљајући се подједнако према сату земаљском и небеском. У његовој поезији међусобно се проналазе и прожимају препознатљиви српски симболи, ван сваке сумње, прецизно одабрани; да кажу што досад није казано, упесме што досад није упесмљено – на начин на који то није досад учињено. Притом се врло мудро преплићу прошло, садашње и будуће: животно, историјско, митско, филозофско и песничко знање и надахнуће.

Занимљиво да је у свом сонету остварио и нешто што није успевало другима. Увео је *прекорачење* између последњег стиха другог катрена и првог стиха првог терцета. Ранијим каноном (*схемом*) то није било допуш-

тено. „Огрешио” се о модел сонета и потврдио да и такво опкорачење може бити смислено, у функцији развијања садржаја и форме.

Мајсторство Ристићевог сонета најегзактније је видљиво у сонетном венцу (*Венац Творцу*) објављеном 2009. године, а заступљеном и у изабраним песмама *Сутрашњи варвари* („Босанска књига”, Тузла, 2015). Овај јединствени сонетни венац у целини је посвећен обоженом творењу песме, форми поезије као резултату мукотрпног духовног поступка „ливења песме”, форми коју порађа *читав век: дани и ноћи предугих лектира*, животних и књижевних. Ристић њу (*форму песме!*), по Игњатовићевом мишљењу, *сматра ретким умећем (...), драгоценим даром додељеним једино одабранима* – што и јесте најбитније својство тог дара. Јер, поезија, по својој природи и дејству, антиципира унеколико и божанску моћ, иако се песникове творитељске моћи не могу наћи у творитељској равни са Богом Апсолутом, чије се умеће творења и савршенство творачке синтезе не може поредити са било којим и било чијим творачким моћима. Творачко савршенство песника узноси се у ту високу сферу, али само у форми страсног предавања поезији као земаљској инкарнацији сваке предметне и живе садржине и лепоте.

Ристић свој јединствени *Венац Творцу* склада минуциозно бринући о служби сваке речи, *уз страшни напор да речи не изгубе у гласју*, да *опевају суштину смелу*. Тако песник, *уз страшни напор* (читај као осећање песничке одговорности, а не као страх од речи!) склада стих по стих, строфу по строфу, сонет по сонет, не би ли стигао до петнаестог *мајсторског сонета*, показавши да га, као песника, има у свакој речи, стиху, строфи, у мајсторским прожимањима творитељског зделавања стихова и строфа са евокацијом завичајних симбола историје, садашњег и свагдашњег живота, са одговорношћу коју истински песник осећа као живи жар: *Ако сам песник, само ме овде довољно има, у гласу / Биља и воћа, у цвећу и трњу...* Има га у свакој речи и дрхтају, у свему на шта реагују његови сензитивни дамари. У свему учињеном за *спас истине и лепоте (...), далеко од људи, где – роет заче-то слово слива у срок и звук у светлост и красоту*.

Духовне вредности и опседнутост Творцем и савршенством његовог дела омогућују да се води дијалог преко граница времена и омеђеног простора у коме јасно распознајемо топониме источне Србије, ближег завичаја песника Обрена Ристића – бележи критичар Мирослав Радовановић и додаје: *У његовом песничком говору откривамо скривени завичај бића и искрену потребу да оживимо свет ствари и да у поразним сазнањима пронађемо чудесну снагу узлета у сфере вишег смисла и трајне хармоније (...). Свака Ристићева песма започиње као израз саображења – мистичне и поетске инспирације. Његов свет обликује се сликама ближим сну него јави.*

И заиста, Ристићева евокација прошлости кроз ововремене доживљаје јесте блиска сновидам записима као исходу имагинативног процеса отеловљења песме, али се јавља, такође, у различитим биометријским димензијама, препознаје у скоро свакој песми, без обзира да ли пева о прошлом,

садашњем или будућем времену, о *пређашњим, садашњим или сутрашњим варварима*.

Важно је, веома важно, напоменути да Ристићево *осећање варварства* само симболички кореспондира са појмом „варварства”. Истина, у његовој употреби, тај појам садржи све оно наше, митоманско српско, градилачко и деградирајуће, али много више наше неимарско и страсно подизање духовних светилишта, кућа и манастира по земљи Србији, и свуда.

Ристић је свој песнички објектив превасходно усмерио ка савременој стварности. Може се, чак, рећи да су његове евокације прошлог управо последица живо усмереног објектива ка савремености у којој се рађа и потреба дијалога са историјским временом.

У то су дошли да нас увере троделни избор песама *Сутрашњи варвари* и једноделни *У горама чудо*. Они репрезентују Ристићево песништво као отворену књигу за старопланински и светски вир немира историје и ововремене сажетке живота у форми песме. Ристић не *сличи* Бранку Миљковићу, како његова песма каже, само *из профила*, већ у понечему и песмом, а највише сличним напором да *речи не изгубе у гласју*. И он их напором смртне одговорности извлачи из неупотребе и даје им да буду, мада ломљиве и неотпорне на мастило, *јак*е као и у Миљковићевој песми (*Кад мастило сазри у крв сви ће знати / да исто је певати и умирати*). Разлика је, међутим, у томе што је Миљковић имао ломљивију природу, у нимало кроткијем добу и времену.

Нашавши се рођењем у црној и понекад радосној шуми историје и у опорим вировима савремености, обделавајући језик песме њиховим темама и мотивима, Обрен Ристић је снагом историјског ума сагледао колико је бескрајна и болна песникова тескоба. Његово тражење речи за „ливење песме” довело га је до највреднијег спознања: да је само „Господ велики поета”. Из тог спознања и спознања да су Миљковићева *Ксаверска шума* и *млада грана брезе*, такође, могући вид и мотив живота и песме – рађаће се нови словари Ристићеве биографије.

Јер, изван истине нема песме.

11–29. августа 2018.

НА ПОЉУПЦУ ГОСПЕ ОД СЕНТИМЕНТА

(Горан Лабудовић Шарло: *Tempi passati*, Народна библиотека „Данило Киш“, Врбас, 2018)

Чедомир Љубичић

*Будућност припада онима
који се најдаље и најдуже сећају прошлости.*

Фридрих Ниче

На пољупцу Госпе од сентимента лежи непролазни дар певања Горана Лабудовића Шарла. Да није те госпе, и да није тог сентимента кога Лабудовић брижно негује и дарује љубитељима његове поезије од прве песничке књиге: *Размишљам*, не би било ни оваквих високопоетизованих узлета до заборављених ћошкова прошлости где нас може сачекати све што је сачувано у сећању песника, који се прошлих времена сећа и далеко и дугачко.

За поезију човек треба да буде посебно обдарен, мора бити способан да добро учава и, неретко, да се уживљава у доживљаје које описује. Он мора бити у стању не само да види призоре о којима пева као да су му непосредно пред очима, него и његово тело мора чинити покрете које захтева људска драма или радост живљења, а и једно и друго свој пуни облик проишводи, искључиво, уметникова машта. То је тип песника који ће дати уверљиву слику, метафору, усхићење. Нужно је да тај и такав песник у стваралачком процесу живи животом порода свог мозга. Човек са урођеном способношћу да узима разне облике је поета ма којом се врстом уметности бавио.

Узнослива покретачка снага уметности, у поезији, свој замајац и сигуран ослонац тражи и проналази у језику. Језику неокаљаним од површности и инфантилним последицама свакодневице. Језику имуном на нискост палих анђела писане и изговорене речи. *Tempi passati* сасвим природно и интелектуално утемељеном грациозношћу обогаћују и у пуноћи обликују управо један такав језик – исцељујући, побуђујући, који брзо ускипти, а верно одражава. Да није таквог језика, било би апсолутно немогуће довести у везу доследан однос поетског проникнућа у идеално стање душе (њену величину и мир) и слике натопљене храброшћу која поништава хладноћу, та-

ко својствену преношењу визуелне бледуњавости у бескрвну и безличну текстуалност.

Најновију књигу Горана Лабудовића *Tempi passata* сачињавају три циклуса: *Писмо из једног заробљеништва*, којег отварају стихови Арсена Дедића и наговештавају сентименталне, носталгичне импULSE којима Лабудовић негде давно зачаурене, дане, године, жене, пределе, погледе из воза уздиже изнад сећања, изнад чињенице да је живот кратак и да нам је, као Божији дар, дарован само једанпут.

*Рекли су пролеће! Рекли су срећа!
за ручак огризине, кожуре и глођа,
нек је у једном правцу, тиме је карта већа,
каже ми за ручком Домановићев Вођа.*

Одбрана сопственог става, истрајно залегнуће у рововима интегритета, нема сумње, претпоставља обиље стреса и незадовољства. Управо због тога, та посебна и другачија врста људи опстаје и чврсто стоји на барикадама наде да медиокритетство, одсуство смисла и свеопшти суноврат духовних вредности не могу одиграти никакву битнију друштвено-културолошку улогу. Са таквих видиковаца смисла настало је и ово, без имало сумње, значајно књижевно дело.

У другом циклусу књиге *Tempi passati: Када камен почне да се котрља*, кога отварају стихови Ђорђа Сладоја, Шарло на рутиниран и мајсторски начин из прашњавог и зарђалог ковчега извлачи историјски контекст и подконтекст и усмерава га покушају да пронађе њиховј спој, узрочно-последичну везу, демистификује кошмаре и не либи се да их назове правим именом. У овом циклусу Горан Лабудовић Шарло медитативно зарања у дубину и удаљава се од уобичајеног. Ипак, превагу односи дух, мисао преовладава над пуким чињењем, те имамо рефлексију науштрб нарације. Покушај одгонетања стваралачке потребе и исконског нагона за лепотом, чини да мисао доминира над доживљајем и описом, све док јунаци посве не прерасту у ликове.

*Уместо човека или слободу
ми опеасмо далеки Мумбај
и на тој кући – картонској амбалажи,
пише кратко: не тумбај!*

У песмама Горана Лабудовића Шарла у којима су доминатни мотиви сачињени од мозаика социолошког, културолошког, моралног и историчног посрнућа на развалинама прошлости настале са илузијом да ће поглед на светлију будућност бити ближи и јаснији, не може се ни седети ни сунчати јер нема ни столица ни сунца. У таквим условима, а срећом по форму и концептуалну есенцију, Лабудовић се одлучио за корачање кроз слике Тицијанове једноставности, не моралишући, презирући нечињење.

У трећем циклусу књиге *Tempi passati: Трешње у прозору*, којег отварају стихови Пере Зупца, аутор се окреће оном делу прошлости који се или не заборавља или се тешко губи у маглама несећања. У овом циклусу приметно је концизно маршевско корачање у реалитет ускраћених имагинативних импулса, сасвим својствено веку у којем живимо. Али, тек смо почели да га осећамо на кожи и под прстима. Смело бих тврдио да су досадашњи векови почињали оптимизмом, а завршавали песимизмом што је већ сасвим довољно јасно да имамо посла са наopakим столећем. Ко зна шта нам се још може десити до његовог истека? Можда нека нова инквизиција? Можда нека нова спиритуализација или, пак, морализација уметности?

*Облак се близни са два мраза
(кроз крв већ струји дискретна мента)
ето нам нашег путоказа
на пољупцу Госпе од Сентимента.*

Песме из ове књиге које ће, несумњиво, побудити већу пажњу читалаца и које се издвајају посебним стањем душе свакако су: *Писмо из једног заробљеништва, Стара места, Карта у неповратном правцу, Распутица, На Дунаву у Југославији, Прст и уво, Бел Епок, Када камен почне да се котрља, Цер који је држао брдо, Несумљиве књижевне биографије, Где нестало врело, Час погибије, Твоје се црте цртају од себе, Остани смоква, Дођи јуче, Глиеном голубу никла крила, Ниси ни ти не знам ко, Tempi passati* и многе друге.

Горан Лабудовић Шарло, бескомпромисан, чистог ума и језика, лудан и истрајан у намери да људима и појавама уђе под кожу, разоткрије грехове и разнолике људске слабости са новом књигом песама *Tempi passati*, поетиком која је сасвим у складу са уверењем да је борба родитељ и господар свему и да од једних прави Богове, а од других људе, дозвољава нам да страху погледамо у очи. Дозвољава нам да га савладамо а да премиса људске црте у којој је и страх један од незаобилазних гостију, остане видљива у облику притајене опомене.

Шарлов стваралачки процес је разговор са универзумом, са свим оним што га опкољава, али пре свега с оним што му је најближе: с његовим временом и људима који су му досуђени или на оне на које је осуђен. Горан Лабудовић својом потпуном посвећеношћу поезији допринео је да се она посматра у склопу општег људског искуства, као један начин да се обогати живот како оног који пева, тако и оног који плаче.

Горан Лабудовић Шарло је пред заинтересовани песнички свет донео књигу која ће дуго остати у рукама, а дуже у кућним библиотекама у којима ће заузимати посебно место. Ниједна књига се не чува тако као књига поезије. Ниједан други тип интелектуалца не назива се божанским као Његово величанство Песник.

ПОГЛЕДИ
ЕСЕЈИ

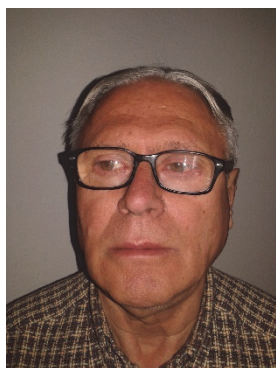
ДАНИЛОВ, ХОМЕР ПРЕДГРАЂА

СТОЈАН ЂОРЂИЋ: КАЛИГРАФИЈА МЕТАФОРЕ,

„Агора”, Нови Сад, 2017.

Богомир Ђукић³²

Најбоља потврда, али и одлична илустрација оцјене и реалних предвиђања будуће рецепције Даниловљевог књижевног стваралаштва је и прва књига о Даниловљевом опусу у цјелини (ако оставимо по страни зборник радова о њему публикован поводом Змајеве награде), дакле, књига која продубљено и јасно, аналитички и интерпретативно исписује сушто о темељним феноменима и питањима његовог пјесништва, те романа и поетичких есеја, која се недавно појавила у нашој културној јавности под именом *Калиграфија метафоре* (2017) из пера познатог нашег књижевног критичара и аутора Стојана Ђорђића, који је њоме потврдио своје истинско разумијевање поменутих питања и феномена.

Према томе, поред књиге *Поезија Драгана Јовановића Данилова* (2014), зборнички исписане о овом пјеснику поводом његовог награђивања Змајевом наградом за 2005. годину, појавила се и посебна књига о његовој

³² Богомир Ђукић, философ, естетичар, песник и уметнички критичар, рођен је 1943. године у Марковцу. Докторирао је филозофске науке 1988. у Сарајеву. На филозофском одсеку Филозофског факултета, као и другим факултетима (Филолошком, Архитектонском, Академији уметности, свих смерова) бањалучког Универзитета, предавао је, као главни предмет, Естетику, и као естетичар прошао је и кроз сва звања од доцента до редовног професора (2004) све до пензионисања (2011), излажући студентима додипломског и мастер студија програме опште естетике, естетика појединих подручја, као и опште и посебних философија уметности.

Бавећи се разним философским и научним областима, а посебно општом и специјалним естетикама, философијом опште и посебних уметности, онтологијом лепог, хеленском естетиком, структурализмом, постструктурализмом, философијом левантинског духа, питањима савремене збиље и модерним/постмодерним стратегијама обесмишљавања, наукама о уметности, те и самом српском филозофијом, филозофијом критике и сл., Ђукић је настојао да научно изгради и метафилософски развије посебно филозофско становиште, које је именовао *херменеутички перспективизам*.

Објавио стотине филозофских прилога и тридесетак књига од којих и: *Естетичке теме* (1997), *Хеленска естетика* (1999), *Огледи о уметности* (2003), *Естетика приче* (2004), *Савремене стратегије обесмишљавања* (2009), *Форма и вреднота* (2010), *Савремени дух декаденције и пропаст западне културе* (2011), *Ликови и сјене кривих огледала* (2011), *Logos, poiesis, aesthesis* (2011), *Философија и уметност* (2014), *Метафилософска тачка гледишта* (2018), те и бројне књиге о српској филозофији и њеној историји, збирке пјесама и сл. За студију *Хеленска естетика* добио је Награду београдске Просвете у 1999. години.

поезији и романима под насловом *Калиграфија метафоре* из пера познатог нашег књижевног критичара, историчара књижевности, теоретичара и универзитетског професора Стојана Ђорђевића (1950). Она је настала извјесном измјеном и повезивањем/заокруживањем његових ранијих текстова друге намјене и функције, осим уводног и завршног, које је овдје дописано, увезано и осмишљено унутар нове цјелине и контекста, текстова насталих – како сам истиче – у временској сукцесији књижевнокритичког вредновања појединачних Даниловљених књига, и објављиваних у књижевним листовима и часописима. Поменути уводни текст под насловом „Стихови Д. Ј. Данилова и његов аутопортрет-триптихон” је извјесна креативна „компилација” Даниловљених стихова пажљиво и функционално одабраних за његов поетски портрет, док завршни прилог под насловом „Калиграфско обликовање песничког дискурса” сам Ђорђевић с разлогом квалификује као одређени „покушај заснивања синтетичког приступа овом писцу”, и први пут се појављује у овој његовој књизи.

(Дакако, о самој овој књизи могло би се и посебно говорити, како о њеном садржају и појединим аспектима, проблемима и темама, тако и о њеним самим сазнајно-критичким дометима, досезима и вриједностима, но то је свакако случај и за посебну, специјалну прилику, но овдје се, у склопу ове монографске студије, чији је главни циљ аналитичко-интерпретативно представљање пјесништва Драгана Јовановића Данилова из њега самога и његове хомерске парадигме, те и одређене барокне и разуђене, огледалске перспективе као раскошног живота његовог пјесништва у осебујној рецепцији, може дати тек неколико назнака и битних информација о Ђорђевићевој јасној и лијепој херменеутици, као и његовим увидима у знатан дио пишчевог досадашњег опуса, симболички овдје означеног као *Данилов Хомер предграђа*.)

Из „аутопортрета-триптихона” о нашем пјеснику, поред осталог, сазнајемо да су снови његов прави свијет, да је бачен у свијет и на пјешчану обалу, да ноћу слуша ударање таласа о хриди, да га је пробудило „кречање гаврана”, па о себи мисли као о рани и обезглављеном, као о тамној и влажној стоноги самоће, као и да постоји у свему што дрхти, уморног тијела и на киши са гавранима „старим превртљивим скептицима”, те и да је више у другима него у себи, у долазећој ноћи закључане капије иза уздрхталог боравка под звијездама (овако је, према Ђорђевићу, говорио Данилов о себи док је лежао на Фројдовом каучу). Надаље, сазнајемо да је он „елеузински јелен” што трчи кроз „зачарану шуму”, фин дечко, без којег жене нису ни руже ни „дивне звери”, који лети уз јутарња звона, сади што је вјетар ишчупао, да је „луди водопад” и да у срцу има орла, разбојника и сина, да је то што он каже „антиоксидент” и сл. (овако Фројд док лежи понад Даниловљених књига о њему говори). Такође сазнајемо – док Данилов тражи властити „архетипски лик” код пустињсковапијућих за мелемним ријечима – да смо у елоквентној тишини Божјег стварања постали срца, да нас коњи бијеле гриве носе куда хоће, да нам се судбина жари у топлом пепелу „нејасног разумевања”, да нам на душама стоје тешке наслаге угља, да је тек у секун-

дама вјечност, док су године пролазне, да смо нечији плијен, а повијест наших душа дубока вода.

Стојан Ђорђић наднијет над Даниловљевом *Европом под снегом* (завршница трилогије *Кућа Бахове музике*) говори о његовом превазилажењу постмодернизма. По његовом мишљењу, поезија је битно екстатична иако му је пјесничка ријеч тиха, а поменута збирка и од самог аутора одређена као „тиха књига о бескрају”. Данилов, који је окружен стварањем у духу постмодернистичке поетике, па и сам унутар ње, ипак није постмодерниста, будући да је његово стварање екстатичног и истанчаног надахнућа, раскошне инвенције и определијелено за једну демијуршку самониклост пјесништва. Он у надмоћи лирске екстазе опјева посмртна звона и сјенке, гробницу за умирање, као и зло и смрт што су већ узели маха, остварујући јединство означавајућег са означеним, односно стварношћу у посредовању и обликовању властитог пјесничког идеала што је, заправо, и одређена неодољива поетска љепота. Тако се овдје код њега постиже идентитет егзистенције и битка, означавајућег и означеног, поезије и љепоте, љепоте пјесме и идеала, а све то у одређеној понесености, екстази, лебдењу и патосу жеље, у мистичном и необјашњивом.

Стојан Ђорђић, исто тако, бавећи се Даниловљевим романом *Алма-нах пешчаних дина* (1996) исти види као живот у бескрају (о)сећања. Он с разлогом налази да Данилов у своме првом роману не мијења властиту поетику, него самим постајањем писцем романа, не престаје бити и пјесник, и да он у том пародизованом образовном роману, у којем износи своје успомене хронолошки у времену пишчевог тридесетогодишњег одрастања не смијештајући их у литерарну форму, већ их саопштава одређеним непосредним поступком, уједно постаје и новатор романескне форме једне опуштене нарације са бујном субјективном лирском димензијом и емотивном основом. Ђорђић јасно уочава све битне иновацијске дражи његове нарације, од описа свих важнијих догађаја и личности, његове жудње за љубављу и љепотом, за смислом и пуноћом постојања, па до инсистирања на фактографској и стварносној димензији, и све до фотографске очигледности његових родитеља, сестре, дјевојке, другова и уопште познатих личности тога доба. Он не превиђа ни његову барокну, сентименталну и романтичку стилизацију, не само догођено, већ и доживљено, сањано, животно нагонско, укључујући ту и пренатални живот и уопште снагу животног порива, исконску везу са природом дајући њену умјетничку евокацију, идентификацију с космосом, једну одређеност предодређеношћу и случајем, само метафизичко исходиште нарације која, на крају крајева, показује осујећеност и недомашеност човјековог постојања, али и њихово превладавање у огледању са смрћу и у теологији љепоте, у савршености и узвишености егзистенције.

Бавећи се Даниловљевим *Пантокр(е)атор-ом* (1997) Ђорђић у њему налази одређену његову пјесничку похвалу креацији. Он за разлику од његових ранијих пјесама у овима открива његову „онтичку поезију”, јер у њој доминантно мјесто имају пјесме о битку. Пјесник у потрази за неиска-

заним суочава се са врховним творцем пантокреатором, бићем бескрајне креације и вјечне љепоте, како у ономе што јесте и постоји у стварању, тако и у ономе што још није и створено, ни изговорено. Сама поетика и естетика ове поезије битка је, по Ђорђевићу, у естетици апсолутне идентификације (љубави) бића и љепоте. Данилов се препушта у цјелини атараксији похвале битка, и с разлогом се тврди да је ријеч тек о једној епизоди међу бројним читањима битка и неизлечивих миловања апсолута, ради се, према томе, о извјесној „незаборавној аури”, која је у стању да произноси „изнад провалије претећег ништавила” и која као таква „трансцендира егзистенцију”. Он у покушају одгонетања тајне битка непосредним и фрагментарним говором изнутра те и непосредним кружењем ријечи из њиховог хаоса, ствара поетски космос са оним свијетлим и тамним галаксијама значења.

Стојан Ђорђевић своју слику Даниловљеве „калиграфије метафоре” употпуњује и приказом његове књиге аутопоетичких есеја *Срце океана* (1999), у којој се говори о властитом дјелу, као и о личним поетичким убјеђењима, искуствима и сазнањима. Он с правом истиче да је тај аутопоетички Даниловљев мотив дубок и унутрашњи, премда се позива и на Д. Киша, јер су обојица били у позицији да бране властито стварање, с тим што код Данилова теоријски предмет има поетски надахнуту елаборацију, па он поставши теоретичар са есејистичком артикулацијом није и престао бити умјетник, будући да и не зна о чему другоме би могао писати осим о поезији, о којој говори из одређене умјетничке и ауторске перспективе. Тај је говор из самог непосредног поетског искуства, и овдје је поезија пјесникова религија, онтолошки утемељена на суштини и искуству самог битка, те происхођена не из небитка, већ из ероса и мистичне радости, она је трансмитска, трансисторијска и трансрелигијска. С тим у вези је и њено спасење о којем нам Ђорђевић говори интерпретирајући Даниловљеву збирку пјесама *Алкохоли с југа* (1999). Даниловљево суочавање и „судар” са стварношћу живота, која у властитоме мраку нема мјеста за љепоту, показује снагу његове поетске инвенције што понире до самог корјена битка, у чему само тијело постаје суштинска тема поезије, а провала стварности такође показује свијет попрскан црном магмом и да је изграђен на неизвјесности и незаштићености. Вријеме открива да тек поезија рођена у искуству тијела је истинска, све остало је преслишавање, тако да последице „провале најцрње стварности” долазе стихови пјесничког спасења и туга за добротом и њежношћу, што се преносе простором имагинације и незаустављиве креације и кроз кондензовање пјесничких значења у недогледним низовима асоцијација.

У поглављу *Певати или не певати*, у којем говори о збирци стихова *Концерт за никог* (2001), Стојан Ђорђевић помиње „дрну рупу поезије” са којом се суочавају сви велики пјесници, па и Данилов, прво у *Алкохолима с југа*, гдје се она отворила усред хаоса бомби што долазе с највеће удаљености, а онда и у *Концерту за никог*, гдје се јавља „усред душе” и „песничке речи” у ужасу усамљености, попут извјесне „унутрашње ојађености”, па стихови из ове збирке нису његов *ламент над Београдом*, него *ламент над*

поезијом. Поменути дилему „певати или не певати” Данилов, према Ђорђевићу, доживљава као хамлетовску дилему „бити или не бити”, будући да за њега не пјевати, исто је као и не бити. Пјесник ову дилему разрјешава тако што се обраћа некадашњем строгом Богу пјесништва, који од пјесника тражи све, односно да се ствара и у пјесми приноси све, читав смисао и љепота, независно од црне рупе у којој се стварност претворила. На тој линији Данилов исписује свога *Хомера предграђа* (2003), којег Ђорђевић одређује као успостављање непосредног односа између егзистенције и поезије у том смислу да егзистенција служи поезији, а не обрнуто, што значи да треба и вриједи живјети да би се испјевала пјесма. Јер, све што стиже у постојање долази зато да пронађе свој глас, своју непомућену осјећајност и субјективност. Сама се пјесма потврђује љепотом егзистенције и због ње и постоји егзистенција и постојање. Она се догађа на врло различитим мјестима, но та мјеста су сушто изазовна, па пјесма има властиту материјалну подлогу и рељеф те и лик у простору, тако да је, по Ђорђевићу, Даниловљева поетска топографија богата и непредвидива, као и саме асоцијације, метафоре и идеје. Код њега се увијек јавља агон који егзистенција, односно њена ријеч, води са ништавилом, јер његова ријеч не пристаје на тишину и мочвару, пролазност и нестајање. Сама љепота егзистенције је љепота спасења и од дивљих неимара ништавила и од љигавих штеточина „ђавољег племена” у императиву очувања властите људскости. Пјесник носи коначну самоћу и њено огледало као властити крст. Његов *Хомер предграђа* је одређено путовање ка извјесном другом свијету, он зове са овог свијета, а онај му се одазива, као одређени далеки и имагинарни свијет орфејске душе и апогејске снаге зрачења са волуминозношћу космичке свјетлости.

Даниловљеву збирку пјесама *Гнездо над понором* Ђорђевић у интерпретацији одређује као пјесму унутрашњег озарења. И у овој збирци, по његовом мишљењу, преовлађују поетичке теме, иако је то у правом смислу пјесничка књига. У тим се пјесмама преиспитује сам смисао пјесничког чина. Пјесник и овдје доводи у питање, било саму поезију, било пјесму, или онога ко је ствара. Писање пјесама овдје се поима као божански занос, крилати снови у „гнезду над понором”, у којем љепоту летења небом угрожава страх од могућег пада у понор, па у тим околностима поезија се третира као „мало склониште” над понором стварности. У ствари, само пјесништво стоји у битку људи и неодвојиво је од њега, и отуда позив да се уђе у гнијездо и у њему загрије. Данилов гаји наду да ће његов рањиви лирски јунак бити подржан снагом врховног творца, који је и сам саздавалац, и којим ће бити озарен, па се утолико више и устремљује тој озарености творчеве душе. Његове пјесме грађене су од метафора, које су истовремено и слика и симбол и асоцијација и апострофа, и које као такве чине да се његов пут креације бесконачно отвара, да би, по Ђорђевићу, у збирци *Мемоари песка* (2008) сама пјесничка креација добила и своју апологију.

И сама поменута збирка је истовремено поетичка, али и битно пјесничка, па поетичко условљено и одређено пјесничким, а пјесничко оним поетичким. Поезија је, по Данилову, у савременом добу не само маргина-

лизована, већ и пред њеним самим нестајањем, па се, с тим у вези, запитује о самој промашености не само сопствених пјесничких књига и стварања, него и саме личне егзистенције. Пјесништво је, по њему, изгубило свој смисао и значај, па је у овој граничној ситуацији питање уопште самог његовог смисла и будућности, али није само ријеч о пјесништву, него и о самом времену, но Данилов за овакво стање у првом реду налази одговорност пјесника. Поезију сви пишу, но нико је више не чита, па је реалан и говор о нестајању поезије, о њеном крају, ипак Данилов властиту њену апологију гради на своме екстатичном и парадоксалном поетском стварању и говору у смислу одређене идеје креационизма, чиме само стварање одређује суштину пјевања, тако да не постоји оно већ створено, него оно што се ствара, попут самих мемоара пијеска и пјешчаних дина уопште. Стојан Ђорђевић ће своју интерпретацију тих мемоара из овог одјељка завршити тврдњом да када пјесник Данилов опјева савремену маргинализацију поезије, то постаје најљепша апологија пјесничке креације.

Он Даниловљева *Моја тачна привиђења* (2010) одређује као „лирска привиђења” и као феникс-поезију. У ствари, Стојан Ђорђевић овдје налази одређену промјену, јер увидом у Даниловљево премијештање погледа са „пјесничких висина” на „стварност живота” с разлогом истиче да се и у новим његовим збиркама поезије препознаје Данилов, но то ипак више није исти пјесник. Пјесник се суочио са свијетом без поезије и искушењем одустајања од писања због губитка упоришта у стварности, па једино што може је да се устреми на саму интензификацију таквог доживљавања, премда му сама стварност намеће ћутање, он не престаје да пјева у својој опроштајној али и лабудовој пјесми, као пјесник Хомер призван у оазу самог предграђа. Он стиже до искуства и поетске спознаје игнорисања бола, сагрјешења због заноса, искуства немоћи пред стварношћу и подношења усуда ћутања над пепелом исписаних стихова, али и одбијања да се ућуткају и ријечи које још нису изговорене и налазе се у тајном бунару. Његово ћутање поезије далеко је од стварности, којој је она недоступна и повучена у илегалу, у царству идеалнога и чистих привиђења, говори о једној истинитој поезији с обзиром на саму људску душу свједочећи о пјеснику Данилову познатог, моћног поетског доживљаја одређене поетике привиђења.

А саме изабране и нове његове пјесме у збирци *Вино с вулкана* (2012) Ђорђевић одређује као лирску интензификацију модерне љубавне осјећајности, уз њу подсећајући и на саму особеност његовог моћног пјевања, карактерисања по разним основама наглашавајући у њима његову надмоћност и јединственост, и посебно издавајући суд његових бројних оцјењивача као о пјеснику међу најталентованијим. Посебно указујући на Даниловљево мијењање распореда пјесама у новим циклусима и збиркама, он с разлогом истиче да је овдје успоставио одређену „своју нову уметничку интерпретацију љубави”, и то циклусом љубавних пјесама, а посебно поемом *Вино с вулкана*, која је овдје без сумње средишња и којој Ђорђевић у својој анализи и интерпретацији посвећује јединствену пажњу, налазећи да у њој љубав није само осјећање, већ и догађај, те и узбудљиво испуњење егзис-

тенције. Поема носи и епске елементе и извјесну причу о догађању љубави са њеним јунацима, атмосфером, те и мјестом и временом, самом метафизиком љубави у њеном доживљају вјечности. Љубав је потпуно изузетна, она егзистенцији даје испуњење, а овдје је представљена својим врхунцем у самом љубавном чину интензивном поетском евокацијом његове љепоте, не прелазећи у еротику, већ остајући надмоћно у поезији и њеном опјевању љепоте љубави и самог љубавног чина. Љубав је, према Ђорђевићу, овдје дата као моћно врело живота, одређеним иновираним поетским дискурсом, сходно приликама живота савременог доба, па се ово слављење љубави, њеног озарења и њене свјетлосне емоције, као долазак љепоте, божанског дара и понижања у дубину тајне, при чему сва чула постају инструменти љубави и љубавног искуства, па све то разбуђује и мисао у потрази за њеним јединственим смислом, у доживљају љубави почев од сензације, перцепције, симболичке артикулације, па све до метафоризације и самог рефлектовања тога естетског доживљаја.

Према Ђорђевићу, моћна се емоција љубави исказује овдје ријечима које имају своју границу, па ће се она поетски индицирати и као „хучање таласа под кожом” у властитом незадрживом продирању кроз дубину битка, из чега овдје, по њему, происходи Даниловљево неочекивано увођење идеје о односу тијела и духа, односу који имплицира и саму аксиологију тога, односа категоријално одређену тијелом, духом, злом и добрим. Ријеч је о пјесниковој модернистичкој иновацији виђења љубави према којој, на супрот старој догматској представи, тијело овдје није извор гријеха и зла, него напротив, извор и мјесто љубави и благости, па је зло у духу, односно мишљењу, како би и Хајдегер рекао. У том смислу, Стојан Ђорђевић сматра да се, са аксиолошке тачке гледишта, овдје догодио сам „коперникански обрт”, јер супротно традиционалној вриједносној хијерархији, сада се предност даје тијелу и постигнућима љубави и благости, умјетности и љепоти, изворности егзистенцијалног доживљаја, земаљској партиципацији у плавети отворених врата и самом небеском царству, закључујући да је *Вино с вулкана* једна вишеструко атрактивна поетска евокација љубави у модерно доба, па и необична по својој лирској интензификацији.

Овај наш критичар осјетљивог чула и продубљеног критичког израза у познатој збирци пјесама Данилова *Симетрија вртлога* (2014) налази одређену „бол од живота”, као и једну „поетику неизрецивости”. И даље он наглашава карактеристику његовог пјевања у повишеном интензитету умјетничког доживљаја и самој његовој екстатичности, у снажном заносу највеће концентрације, какву још налази само код Миљковића. Ниво пјесничког надахнућа не опада, а богаћење иновацијом расте, и пјесник од почетка сталну пажњу обраћа на поетичку експликацију, егзистенцијални доживљај и поетску артикулацију тога доживљаја. Ђорђевић сматра да се овдје метафором „вртлога” догодио пјесников увид у ситуацију егзистенцијалног хаоса као, дакле, вртлога из којег је тешко пронаћи излаз и спасење. Стварност која окружује човјека и у којој он живи је *болна* па се призивају мртви да васкрсну и врате се, те нам и ублаже поменути бол, док у свему томе поезија,

која и сама исходиште има у вртлогу и вртложењу, представља пут ка звјезданим истинама и одређеној цјеловитој спознаји егзистенције. Ово је говор и о пјеснику и поезији, пјеснику што говори из вртлога стварности, и поезији која муклим говором вртложних значења изговара звјездану истину изворног и чистог умјетничког израза егзистенције. У извјесном смислу, пјесник је попут кртице, њеног позвања и судбине, он је ту да нам говори о болу од живота, а о њему се може говорити само ћутањем, које је један од средишњих мотива Даниловљевог пјесништва, дакле, говор најдубље субјективности ирационалног, несвјесног, недокучивог и неизрецивог. Тиме се, у поетичком смислу, карактер Даниловљевог пјевања своди на доживљај живота као бола и искључивање текста и писања из пјесме, али и на карактер самог неодустајања од њеног исписивања, тако да оно што се напише бива напуштено и неприхваћено, односно одбијено, те сведено на сам чин стварања, не и на оно створено. Данилов је вјеровао да се тек у тишини и ћутању може осјетити сав бол од постојања, којег он чисти од слабих ријечи, па пјесма није ни оно написано, нити само писање, већ ћутање, које одбацује пронађену ријеч, а трага за неизговореном.

Видјели смо, Стојан Ђорђевић се у овој књизи не бави само стиховима Даниловљевих пјесама и пјесмама пјесничких циклуса и самих збирки поезије, него и његовим романима, њиховом структуром и значењем. Тако он у анализи и интерпретацији романа *Шта снег прича* (2016) налази једну умјетничку евокацију, коју назива „поентилистичком нарацијом”. То је, по његовом мишљењу, роман са битно фантазмагоричком подлогом, дакле, ријеч је о фантазму, изобличавању и питорескно-поетском евоцирању једног путовања возом од Пожеге до Београда усред снијежне мећаве. Ту описи прелазе у фантазме, фантазми у симболе, и романескно приповиједање се екстатично убрзава у одређеној динамичкој и збијеној мозаичној нарацији, а све то траје двадесет и четири сата, колико и једна античка трагедија, и сам је роман испуњен са много драмских ситуација и мотива. Читав амбијент снажно испуњава једно трагично осјећање живота, суморан и злокобан осјећај празнине и немоћи пред тамним силама нестајања и смрти, и читав је мозаик слика путника и њихових потресних судбина суморне егзистенције, уклетости и трагичности, с временом и све болнији и суморнији. Ђорђевић с правом овдје говори о одређеном фантазму као извјесној симболичко-метафоричкој фигури као сложене искуству и сазнању о трагичности човјековог постојања. Сама евокација путовања, по њему, има мистичне и злокобне конотације човјекове неумитне пролазности, и он своја одређења, поставке и тврдње попраћује са много илустрација и њихових анализа и интерпретативних коментара, укључујући ту и описе саме слике свијета и хронотопа Србије са призорима тужног живота и унесрећених људи, те фантазмичним и гротескним, подрумским призорима. У своме приступу и анализи критичар се поводом овог романа бави разним темама и питањима, и он с разлогом учовава Даниловљев поступак поступног проширивања основног сижеа у роману новим и допунским сижеима, којима се евоцирају и уоквирују трагична страдања и кобне судбине људи,

тако да је овдје јасно видљив и сам метафизички план, односно романескна позадина, као и дјеловање природних сила и друштвено-историјских процеса на неумитну трагичност човјекове егзистенције.

Стојан Ђорђевић подвлачи разне теме, попут разговора међу путницима, затим, питање динамике тих разговора, која замјењује динамику догађања, па саму мисаону артикулацију кроз мишљења и коментаре сапутника, затим, приповиједање које је више од хронике, надмоћ естетизоване над дескриптивном нарацијом, саме пјесничке медитације над миметичком вјеродостојношћу, онда, тема љубави у разним комбинацијама дата у кратким исказима, тема апотеозе и у славу вина као више духовне категорије и подстрека на саборност, тема рађања и бацања дјетета у провалију свијета и сл., тако да све те облике нарације и поступка у цјелини С. Ђорђевић одређује као одређено комбиновано поентилистичко обликовање и усложено приповиједање. При томе, он Петом поглављу романа посвећује посебну пажњу издвајајући га овдје као посебну тему, будући да оно говори о судбинама Косте Амброзића, самог наратора романа и познатог писца, затим његовог брата Дамјана, на смрт болесног оца, самог писања романа да би пронашао љубав Марлен, спознаја да рат загађује човјекову душу и да се трагична ратна непријатељства настављају и обнављају и у миру, да се све што човјек има од живота претвара у пепео и да само остаје говор и истина човјекове егзистенције у ријечима, да тамо гдје има гријеха има и опроста, услов је само покајање, да нема пуноће живота без фантазма јер с њим нестаје оно битно у нашим животима, да су снијег и кошава симбол смрти и нестајања, и да је, најзад, сама прича коју снијег прича једна ледена и злокобна прича смрти и затирања живота.

У претпоследњем поглављу свога критичког и интерпретативног казивања о Данилову Стојан Ђорђевић говори о његовој посљедњој збирци пјесама *Говорити с водопадима* (2016), као о поетици пјесничке метафоре. Полазећи од његове важне антиномије у његовом поетском говору, антиномије стварности и ријечи, означеног и означавајућег, он се концентрише на увиде о начину њеног превазилажења у чему налази његово главно и непролазно надахнуће. Ту је главни проблем сама недовољност ријечи, која пјесника води ка ћутању које, међутим, није и потпуно одустајање од ријечи и повлачење у себе, већ максимално јачање лирског говора и његове нове метафоричности, почев од вишезначног значења „водопада” и стихова/асоцијација нанизаних метафора у пјесми, да би у њима изразио одређено свеобухватно виђење саме човјекове егзистенције и љубави према њој, као саме повезаности живота и пјесништва. Једна од важних метафора је и „несаница”, која треба да изрази одређену поетску визуру човјековог живота у потрази за смислом постојања у ситуацији стално будне звијери у прашумском резервату. „Данилов је” – с разлогом истиче С. Ђорђевић – „песник који се од фијаска недовољне речи брани метафором, која је не само слика и симболичка фигура, већ највећа концентрација песничке идеје и пес-

ничке емоције; својим екстатичким лирским говором трага по запретаном талогу егзистенције и открива њено незгаслу искру.”³³

Заокруженост и довршеност овог вриједног и успјешног критичког говорења о опусу Драгана Јовановића Данилова даје посљедње, закључно поглавље, које има функцију одређеног синтетичког приступа, именовано као „Калиграфско обликовање песничког дискурса”. Оно је у цјелини у знаку истицања у први план самог значења његовог наслова, према томе, истицања да је и читав његов опус, како поетски тако и романескни, и дословно у калиграфском знаку одређеног лијепог стварања, обликовања и писања (kalos – лијепо, grafein – писање). Стојан Ђорђић већ на почетку имплицитно питајући шта је то што сушто обавезује нашега пјесника и романописца да би он на адекватан начин остварио жељени циљ, његов одиста разложен и истинит одговор је да га не обавезује ни сама постојећа стварност, нити пуке овоземаљске истине, већ један други, пјеснички и имагинарни свијет и његова умјетничка истина, безмјерно екстатична истина егзистенцијалног доживљаја човјековог садашњег постојања у свим људским животима.

Истина, пјесник постоји овоземаљски и, као и сви, предодређен је за нестајање, али он на то не пристаје, има наду у властиту ријеч и имагинацијом надилази стварност и нестајање, надилази их у модалитету естетског облика постојања, у умјетнички призваној метафизици вјечности, премда она у стално доступној реалности тек у тренутку сине и нестане, али је моћна и вјешта Даниловљева снага стварања разним средствима редовно уграђује у сопствено дјело. Овдје Ђорђић наводи лијеп примјер из његовог романа *Шта снег прича*, како тек пуки писак локомотиве када она почиње да се креће из вреве на жељезничкој станици, писак који приповједном евокацијом постаје „метафизички”, попут удара оностраности и вјечности, дакле, може бити примјер једне далекосежне „дијамантске метафоре”, што сјајно показује његову романескну, умјетничку калиграфију и уопште ону једну калиграфску снагу, која чини да се звучним престанком писка он сели у „недоступне даљине вечности”, па се као такав и не губи заувјек у тишини вјечне празнине и непостојања, него се још задуго чује у слуху по одласку воза, али као такав одзвања и у самој нашој рецепцији. Дакле, овдје се с правом потенцира да Даниловљеву умјетност обавезују и могу обавезати само они „високи естетски домети” икад и игдје стварани, у природи, животу или у умјетности, па су му, очито, љепота и њен појам примарни императив и порив креације.

У том смислу, Ђорђић с правом истиче да он љепоту доживљава, та-корећи, онтички, и да је она усађена у само његово осјећање постојања, у перцепцију и тумачење битка, као одређени, неотуђиви и првобитни, његов квалитет, као и саме егзистенције. Љепота је, одиста, за њега онај главни „пречистач” и „оплемењивач” у поетском стварању, који је и сам његов резултат, то јест исходиште тога стварања. У том погледу он увјерљиво показује разне побуде и утицаје таквог нивоа постигнућа, почев од М. Цр-

³³ Стојан Ђорђић, *Калиграфија метафоре*, Агора, Нови Сад; Зрењанин, 2017, стр. 119.

њанског, у градњи поетске љепоте, затим Вермера, Де Кирика и Маљевича, у саздавању визуелних мотива и ликовне љепоте, а и студирао је историју умјетности и самообразовао се философски, те и у бројним другим подручјима, и није чудо што његов умјетнички дискурс његови многи и разноврсни елементи чине екстатичним, калиграфским и бујним, али и посредованим и вишеслојним, артифицијелним и високо софистикованим. У закључку ове *калиграфске рецепције*, али и наше студије у цјелини, можемо се сложити са Ђорђевићем да Данилов као ријетко ко има способност једне истинске, стваралачке употребе најдјелотворнијих средстава и поступака пјесничког обликовања, што је и тајна самог његовог умјетничког стварања у цјелини.

Код њега, пуки фактографски материјал постаје пјеснички и умјетнички супстрат разних семантичких путања и значења, али и облика форме, и Ђорђевић овдје с добрим разлогом помиње геометријске термине, попут тангенте, синусоиде, дијагонале, изломљене криве, косе, хоризонталне, вертикалне и сл., да би показао богата и јединствена његова поетска и приповједна кретања, као и његове небројене и осмишљене путеве у стварању и обликовању. Он такође помиње и разна средства којима се служи, од метафоре, симбола, пјесничке слике, епитета и сл., који представљају тзв. „фигуре сажимања”, до асоцијације, хиперболе, контраста, парадокса и сл., као „фигура расипања”, па се може рећи да код њега и нема оних „равних” и семантички „неутралних” исказа, већ тек и само оних до свога врхунца развијаних. „Сваки исказ је исписан калиграфски, у својој пуној лепоти, што је посебан квалитет Даниловљевог уметничког дискурса”³⁴, закључиће Ђорђевић, који је својом јединственом студијом на прави начин доказивао и с добрим разлозима показао управо тај посебно изграђивани, вајани и успостављани, калиграфски битак, читаве његове осебујне и естетски устремљене стваралачке онтологије.

³⁴ Исто, стр. 125. (Завршни део књиге *Хомер предграђа*, која ускоро излази из штампе.)

ХЕРАКЛИТ И ФИЛОЗОФИЈА ПРИРОДЕ

О ПОЕЗИЈИ БРАНКА МИЉКОВИЋА ИЗ УГЛА
ЕСТЕТИКЕ И ФИЛОЗОФИЈЕ

Санда Ристић Стојановић

Приметно је да је због учестале појаве појма (речи) ватра у поезији Бранка Миљковића често тумачено да је Бранкова ватра „хераклитовска”. Моја идеја је да појасним мало Хераклитову филозофију у контексту саме уметности (песништва) и развитка самог друштва. Хераклит се обично назива мрачним и говори се да је његова филозофија тајновита. Хераклит је један од оних филозофа природе (од Милетске школе до Леукипа и Демокрита) чија је основна тема, дакле, упознавање природе и природних закона. Жеља за упознавањем природе проистиче из и због незнања које је у то доба било уобичајено када су тумачене природне појаве. Грчка митологија и религија (политеизам) имају значајну улогу у томе. Када би ударио гром, Грци су мислили да се то одређени Богови љуте. Грчки филозофи предузимају покушаје да утврде који је први принцип света (архе). Многи тумачи сматрају да је архе код Хераклита – ватра. У новије време се за Хераклитов архе сматра – борба супротности. „Рат (полемос) је отац свих ствари.” А стална промена и вечна борба (рат) супротности чини норму живота, тј. његов логос. Дакле, борба супротности и промена јесте оно што је Хераклит уочио. Његова филозофија је (без обзира на митске украсе) рационална, јер говори и открива природне законе (нужности). Ти закони се откривају и у равни космологије и теологије (човек, истина, Бог – све сами метафизички појмови).

Значајно је и Хераклитово бављење етичким питањима. А разматрајући питање о човеку, он долази до закључка да је човеков задатак да открије рационалан принцип истине о настајању и пропадању у природи и да сва сазнања о томе човек треба да повеже са својим животом. Човеков живот претпоставља непрестани ризик. Али због тога не треба бити резигниран него бити активан (у односу према бићу).

Борба супротности, промена, ризик у свету, стални ризик у човековом животу. То су основне поставке Хераклитове филозофије. Не мора песник да користи појмове ватре, Сунца, дана и ноћи да би исказао да има свој песнички одговор на овакве теме. Многи савремени песници другачијом терминологијом нам дају свој песнички одговор на теме ризика, промена и

борбе супротности. Оно што су нам грчки филозофи природе открили, то су рационални увиди у многе природне законе (нужности).

Бранко Миљковић као песник даје своје виђење света у коме свакако види рађање, умирање, рат, промене, неизвесност људског живота. Рат је за Грке био нешто уобичајено, готово тек са појавом хришћанства ми добијамо праву осуду рата.

Бранко Миљковић користи многе појмове из природе и многе појмове који су саставни део природних закона и нужности. Али он је песник а није филозоф у правом смислу те речи у поезији. Имагинација и дар и његова машта чине га песником који с правом стоји на страни слободе (као подручја људске креативности). А наспрам те слободе је природна нужност. *Појам игре*

Појам игре је веома значајан у естетици и филозофији. Постоје антрополошка схватања игре као нечега што је супротно раду и што је „одмор”. Ипак, постоји опасност у оваквом супротстављању рада и игре зато што у повезаности игре и рада ми видимо смисао слободног људског живота и опстанка. Космолошко схватање игре посматра игру као нешто што превазилази саму људску делатност и одређује универзални начин постојања и збивања у самом космосу и свету. Многи естетичари указују да се захваљујући уметности упознајемо и са људским и са космичким структурама и збивањима као игром.

О игри и појму игре много је писано у филозофији и естетици. Хераклитов педесет и други фрагмент „Време је дете које се камичцима игра: дечије царство” тумачи указују на игру као дечију, бесциљну, наивну и невину. Касније следе Платонова и Аристотелова разматрања игре. О суштини музике Платон у *Законима* каже „Да и кажем да је она управо игра када не доноси нити какву штету нити корист „Код Аристотела имамо (*Политика*) констатацију да треба подржавати нагон за игром код деце, а игру треба посматрати као прекид рада. За разумевање Миљковићеве поезије мислим да нам је драгоцен Хераклитов претходно поменути фрагмент. Низ филозофа даље разматра питање игре. Хегел, разочаравајуће, закључује да је игра пука забава те ако би уметност била игра свако би филозофирање о њој било бесмислено. Хегелов допринос Естетици је огroman ако се разматра његово писање о појму лепог, уметности итд.

За Кјеркегора игра је сама егзистенцијална структура људског деловања. Код Ничеа издвајам његово подударање ставова са Хераклитом о бесциљности игре. Гадамер се супротставља Канту и Шилеру и субјективном значењу појма игра. То подразумева да под игром не мислимо неко устројство душе ствараоца што се потврђује у игрању већ „начин битка уметничког дела самог”. То Гадамерово схватање је често критиковано због занемаривања процеса стварања и доживљаја у уметности.

Хајдегер је занимљив јер је свестан да се од Платона до савремене филозофије игра посматра метафизички. Али Хајдегера поимања игре напуштају саму сферу естетског а и сам Хајдегер се у својим познијим радовима и не бави толико проблемом игре. Ипак, значајан је његов закључак да се кроз историју филозофије игра објашњава помоћу идеја које одређују и игру и неигру. Игра као тема естетике и филозофије заступљена је и код многих других филозофа, али мој увид у савремену српску поезију указује

да је песничка игра нешто чега има мало у данашњој српској поезији. Код једног броја песника услед мањка дара и вишка знања долази до ређања рогобатних речи и реченица без икакве димензије песничке игре. А код других песника услед огољених баналних слика нема ни језичких иновација ни песничког захвата ни песничког језика. Такође, нема ни песничке игре. Све је натегнуто, а стихови су израз и исказ хињених мисли.

Код Бранка Миљковића као изузетно даровитог песника присутна је права песничка игра, у складу са Шилеровим схватањем (песничке) игре. „Поезија је лепа и слободна игра.” (Шилер) А песник је прави љубитељ саме игре ради ње саме. Песник се игра са значењима, са речима, са стварима, са појавама, са тоталитетом, са светом, са свиме што њему као човеку нешто значи. Та игра песникова даје огромну снагу песниковим речима и његовој поезији и поезији самој.

Зашто је Бранко Миљковић велики песник?

Бранко Миљковић је велики песник између осталог и зато што је оригиналан песник. (Мада се у последње време критичари утркују да укажу како и колико су други песници утицали на њега.) Ипак, Бранкове метафоре су његове метафоре, а доживљај света искрен и личан. Кант је наравно указао да оригиналност није довољна да бисмо неког прогласили за великог уметника. („Постоје оригиналне бесмислице.” Кант)

Миљковић је велики песник зато што је његово дело:

- оригинално;
- егземпларно;
- наслеђе (а не узор епигонисања).

Оригиналност значи и непредвидљивост (великог уметника). Да ли је било могуће предвидети појаву Пикаса? Миљковић је и сам био свестан своје оригиналности. А о непредвидљивости је рекао: „Несрећа вас Салијерија је у томе што ме нисте очекивали, што сте се нашли затечени. И то што вас је један балавац од двадесет и кусур година преп...о. Да сам то чинио натенане, не би вас толико болело, а ја сам истрчао и ви то доживљавате као превару, то вам тешко пада. То не можете да поднесете.”

Егземпларност подразумева да су творевине великих уметника узор (али та дела нису настала путем епигонисања и подражавања). Дакле, дело које има егземпларну вредност може и мора да буде модел и мера за естетски суд али никако није упутство за неког следећег уметника ствараоца.

Хартман је нагласио да се многи млади људи огледају у песништву и остварују неку и понеку димензију лепоте. Али зашто многи одустану од писања поезије касније? Хартманов одговор је: зато што схвате да им недостају идеје и зато што њихов доживљај света није дубок и суштински и зато што им је дело суштински шупље. У нашој средини догађа се обрнути процес. Уместо да „песници” пред собом постављају високе захтеве мерећи се са великим песницима као што је Бранко Миљковић, многи оспоравају велику поезију и, видевши да су се многи недаровити овенчали разним наградама и признањима, истрајавају на изградњи своје каријере, потајно се радујући што могу успут и да оспоре понеког великог песника као што је Оскар Давичо на пример.

Није случајно што је Миљковић, говорећи о речи и поезији једном пријатељу, говорио о Пикасу, том иноватору и великом револуционару у уметности: „Реч је као лик испод Пикасове оловке: један је али видиш га у више варијанти, и више није као онај први, а на истом су папиру... оставиш реч, а кад јој се поново вратиш, она ти се већ чини друкчијом. Она је у ствари у сталним менама.” Као великог песника Миљковића треба читати, али треба га читати као наслеђе а не треба његово дело посматрати као узор за епигонисање и кривотворење. А наши критичари су склони да одмах неком песнику припишу како иде линијом овог или оног песника. То је потпуно супротно суштини уметности и суштини естетике. Не кажем да неки песници не иду путевима и линијама неког песника али треба да знају и они и њихови критичари да нису довољно даровити да би дали уметности и поезији нешто особено, своје, оригинално.

Што се појма саме критике тиче, ја прихватам Кантов појам критике која у само филозофском смислу значи и означава: процес непристрасног процењивања неког предмета. Колико има данас критичара који данас непристрасно процењују неко уметничко дело? Одговор је: веома мало.

Миљковић – мисаони песник али прави песник

„Тело простире своју узалудност.” (Бранко Миљковић) А шта каже Кант за аналитичке судове? То су, дакле, објашњавајући судови. Аналитички судови рашчлањују субјекат на делове који су у њему на скривени начин садржани. Пример за аналитички суд – сва су тела распрострајта. Да, асоцира Бранков став на Кантове аналитичке судове. Али Бранков стих је чиста поезија а не филозофија. Кренуо је од неког филозофског увида а написао чист лирски стих, који сигурно нећемо анализирати и двоумити се да ли је аналитички или синтетички суд.

„Најлепше певају заблуде.” (Бранко Миљковић) Разочаравајуће је тумачење овог стиха Драгана М. Јеремића, естетичара.³⁵ Јеремић је сматрао да је овај стих као и неки други стихови Бранка Миљковића произвољан. Чак је покушао и да их исправи. Уместо „Најлепше певају заблуде”, може се рећи, по Јеремићевом мишљењу, „Најлепше пева истина”. Јеремић је очигледно неке Миљковићеве стихове посматрао као филозофске и са овим исправкама желео је да у њих унесе праву филозофску логику, занемарујући то да је песма Бранка Миљковића поезија и уметност а не филозофија. Мој став је следећи – постоје дијалектички парови: добро–зло, лепо–ружно, истина–лаж (заблуда). У филозофији кажемо да не можемо говорити о лепом ако не знамо шта је ружно, и тако редом са свим супротним појмовима. Истина као филозофски појам је велико питање и велика тема филозофије. Али уметност и не треба да буде подручје истине.

Од песника како каже Хартман нико не тражи полагање рачуна, он је у сфери индивидуалног збивања, личних осећања, страсти, одлука. Георг Зимел лепо закључује да истина којој недостаје могућност заблуде и не спада у сферу људског. А живот из кога уметност црпи себе по Зимелу „не трпи

³⁵ Драган М. Јеремић, *Прсти неверног Томе*, Нолит, Београд, 1965.

ону ужљебљеност која се затвара у себе, а која је својствена савршеној форми”³⁶.

„Најлепше певају заблуде” је прави поетски стих који говори о тријумфу уметности, слободе, права на грешку, на субјективно виђење ствари. Да није тако ниједан сликар се не би усудио да одступи од стварности коју слика и да је наслика из угла сопственог доживљаја.

Сартр – збивања

Слушала сам једном једног критичара који се чудео откуд неком песнику силна догађања, набрајања. Миљковићева поезија је пуна догађања, збивања и то је оно суштинско за праву поезију. Сартр каже: „Примарни задатак песника није да се изражава већ да из себе роди нови круг збивања...” [...] „песников бол постоји поетски (бол који је постао песма)...” „Бол се не опева, стрепња не слика него сва доживљавања по себи прерастају у самостална бића...”

Стално промишљање о песми и речима у Миљковићевој поезији у складу је са Сартровим речима: „Песнику је свет речи прави свет, он занемарује реални, живи зачаурен међу речима: „Наравно да је песник заглаван и у свет и у живот изван себе и да пише о томе али ова Сартрова констатација се може сместити у контекст његове идеје да песник не користи или не би требао да користи своју уметност да би уверио и комуницирао што је првенствено задатак прозног писца.”

Морална димензија – Смрћу против смрти

Један број песама инспирисан ратом, погибијом људи, погибијом песника, домовином написао је Бранко Миљковић у збирци – *Смрћу против смрти*. Сетила сам се поводом ове књиге Пикасове *Гернике*. Пикасо је сликајући *Гернику* желео да осуди један злочин, али осим тога желео је да се том злочину одреди и право место у сећању, памћењу и свести цивилизованог друштва. Он се осећао одговорним да реагује на тај злочин.

И Миљковић (у својим песмама) и Пикасо сликајући своју *Гернику* дају сопствене одговоре на смрт. Али то није она смрт која подразумева природни крај живота. То је насилна смрт. И оба уметника као сведоци рата и насиља дају одговор на многобројне погибије. Ипак свест о томе колико се неке теме саме намећу уметнику из стварности формулисаће Пикасо у оговору неким немачким критичарима: „То нисам учинио ја, то сте учинили ви.”

³⁶ Георг Зимел, *Рембрант (оглед из филозофије уметности)*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, стр. 131.

ТРАЈАНЋА
КЊИЖЕВНА ИСТОРИЈА

ЈЕВАНЂЕЉЕ

КАО ЛИТУРГИЈСКА (БОГОСЛУЖБЕНА) КЊИГА

Ана Јовановић³⁷

Јеванђеље је Божији позив ка Богу кроз Цркву (однос Светог писма и Литургије).” (Пурић 2008: 46) Јеванђеље се најбоље разуме кад му се приступа са молитвом и у оквирима богослужења, јер „Господ Исус Христос није иза себе оставио нови философски систем нити је основао обичну религију. Он је оставио људима Тело Своје и ниспослао Духа Светога. Тако да је Јеванђеље неразумљива књига ван Цркве.³⁸ Зато у Православној Цркви Јеванђеље се свештенодејствује на Часној Трпези” (Василије Светогорац, нав. према: Пурић 2004: 567), односно непрестано је положено на њој и стално се употребљава у Цркви од стране свештенослужитеља.

Сходно претходно реченом, важно је знати да се Црква не бави ни књижевношћу када пише Јеванђеље, нити систематски излаже хришћанско учење (Василије Светогорац, нав. према: Пурић 2004: 567). Заправо, она Јеванђељем које чува на Часној Трпези и које је симбол Христа (Фундулис 2004: 53) управо сведочи чињеницу да је „живот Цркве сконцентрисан у Христу, живом испуњењу закона и пророка, који непрестано борави у Народу Божјем у Цркви присутношћу Светога Духа” (Хопко 1992: 32).

³⁷ Ана Јовановић (рођена Богдановић) завршила је студије историје на Филозофском факултету у Нишу и мастер богословских студија у Фочи. Породица у којој је рођена потиче из села Бучума, општина Сврљиг. Ради као професор веронауке. Са Недељком Богдановићем и Миланом Ђорђевићем коаутор је књиге *Библиотека пресвете матере Параскеве* (у Извору).

³⁸ „...Стога и свако појединачно читање [Светог] Писма треба да буде утемељено у црквеном: изван црквеног разума, изван богочовечанског живота Цркве оно не може бити ни осулушнуто, ни правилно растумачено.” (Шмеман 2002: 61) Приватно читање Светог Писма, Јеванђеља у православној Цркви је одувек било дозвољено, чак су упућиване молбе хришћанима да пре тумачења јеванђељских изрека у Цркви прочитају те одломке и код куће, јер ће им бити на корист. „Тако Свети Јован Златоусти препоручује својим слушаоцима да прочитају код куће јеванђеље, које ће се у недељу читати у цркви...” (Мирковић 1982: 285) Међутим, Свети Јован Златоусти наглашава да иако се Свето писмо не чита увек код куће, сталним присуством на Литургији овакав пропуст свакако се може надокнадити: „Ко редовно долази у Цркву, он може – ако и не чита код куће – да овде, у Храму, слушајући оно што се говори [чита], у току једне године сабере велико знање, пошто ми из дана у дан читамо Писмо, свагда и непрекидно...” (Св. Јован Златоуст, *Тумачење на Јеванђеље по Јовану*, 57. PG 59, 443, нав. према: Пурић 2011: 66–67).

Поред тога што се држи на часној трпези³⁹ и са нарочитом пажњом се окива у сребро или неки други „драгоцени метал са рељефним украсима”⁴⁰, оно се носи и „приликом вршења литије, кади се, предмет је поштовања” (Фундулис 2004: 52). Јеванђеље, према томе, не учествује само кроз читање, него и као књига. Она се и целива⁴¹, њоме се благосиља и народ Божији, а „у неким богослужењима (на хиротонији епископа, у тајинствима покајања и јелеосвећења) Јеванђеље учествује као књига, а не кроз изванредан текст који се налази у њему. Књига Јеванђеља, наиме, за Цркву представља словесну икону Христовог јављања и Његовог пребивања међу нама, а пре свега – икону Његовог Васкрсења” (Шмеман 2002: 55).

На Литургији оглашених Јеванђеље се износи из олтара, а такође и на свим неевхаристијским службама” (в. горе наведено – нап. А. Ј.). Место са ког се оно чита јесте амвон или катедра (Шмеман 2002: 55).

Јеванђеље могу читати само чланови вишег клира, тј. епископ, свештеници и ђакони, а читање одељака, тј. зачала или перикопа је распоређено и одређено од стране Свете Цркве тако да се у току једне године прочита цело јеванђеље.⁴² У почетку, одабир приликом читања јеванђељских перикопа

³⁹ Оно представља и извор светлости, јер на литургији „владика узевши свијетњак са двије свеће унакрст се њима дотакне јеванђеља на часној трпези” (Муравијев 1867: 20).

⁴⁰ И даље: „На крају је превладала пракса да се на предњем делу представља распеће, а отпозади васкрсење, тако да се чува или полаже аналогно карактеру дана, односно да ли је васкрсни или не.” (Фундулис: 2004: 52)

⁴¹ „Свештенослужитељи... ушавши у олтар целивају св. Јеванђеље и св. трапезу... а пред почетак св. литургије [...] св. јеванђеље и св. престо; о входу са јеванђељем целива свештеник св. јеванђеље; по прочитању зачала целива онај који чита јеванђеље...” (Мирковић 1982: 315) Међутим, поред клира који целива Јеванђеље, постоји и пракса целивања јеванђеља од стране верног народа: „Након што свештеник (или епископ) на јутрењи прочита Јеванђеље, оно се износи „на средину цркве да га верни целивају, а то представља васкрслог Спаситеља како се по васкрсењу јавља ученицима 'ставши усред њих' (Лк. 24,36; Јов. 20,19), и како му се они поклонили (Мт. 28,18)” (Патријарх Павле 1988: II, 400-401)

⁴² Јеванђеља су као свештене књиге осим на главе и стихове подељена и у одсеке, читања, перикопе или зачала како би се могла читати у недељне и празничне дане. Тако, свако јеванђеље има свој број зачала која могу бити дужа или краћа и свако почиње својим првим зачалом. Матејево Јеванђеље садржи 28 глава и 116 зачала, Марково 16 глава и 71 зачала, Лукино 24 главе 114 зачала, Јованово 21 главу 67 зачала. Јеванђеље се чита сваког дана на богослужењу, изузев првих пет дана Часног поста и два дана сирне седмице, и то четири јеванђелиста редом, један за другим. У богослужбеном јеванђељу испред сваког јеванђелисте постоји предговор, где су у кратким цртама изнесени основни подаци о јеванђелисти, као и кратак садржај јеванђеља. На крају целог јеванђеља налази се упутство како се јеванђеља читају преко целе године. Постоје тзв. редовне перикопе које се читају сваког дана, али и оне које су одређене за нарочите дане.

Редовна зачала се читају следећим редом: Свето Јеванђеље од Јована чита се од Васкрса до Духова са изузетком три дана; Свето Јеванђеље од Матеја чита се од понедељка после Духова па до петка по Крстовдану; Свето Јеванђеље од Луке чита се од понедељка по Крстовдану до сиропусне недеље; затим следи Јеванђеље по Марку које се чита у седмичне дане од понедељка до петка 11–17 недеље, и у наведене дане од 29. недеље до Великог Поста, као и у суботе и недеље Великог Поста. Посебан низ перикопа изабран је сходно Великоме Посту, а недељом на јутрењу читају се тзв. васкрсна јеванђеља, а којих има једанаест и одабрана су из свих четири јеванђеља. Њихова садржина је историја о Васкрсењу Христовом, јављању

(зачала) био је слободан, а касније су настали системи перикопа у континуитету или по избору.⁴³ И у 13. веку, из ког периода и потичу *Сврљишки одломци Јеванђеља* (нап. А. Ј.), исто као и данас, текст четири јеванђелиста у погледу редоследа зачала постојао је у двоструком облику – као четворојеванђеље и као изборно јеванђеље (Мирковић 1982: 287, 137; Патријарх Павле 1998: III, 302; Фундулис 2004: 52).

Четворојеванђеља односно *Тетрајеванђеља* имају четири дела и иду редом (in continuo – у континуитету) по својим писцима јеванђелистима (Матеју, Марку, Луки и Јовану), па се и зачала нижу правилно једно за другим, по свом броју. У њима је, дакле првобитни контекст јеванђеља задржан. Четворојеванђеља се данас употребљавају у богослужењу код Руса. По угледу на руско богослужење и код нас је прихваћена данашња богослужбена употреба, где на крају Јеванђеља према изложеном реду, свештеник тражи када се чита које јеванђеље (Ђорђевић 1975: 33; Патријарх Павле 1998: III, 302; Фундулис 2004: 52; Мирковић 1982: 137).

И у ранијој богослужбеној пракси читало се из континуираног текста Јеванђеља (један од многобројних примера овакве праксе је и први

Његовом женама мироносицама и ученицима. Читају се шест пута у току године, а почињу са недељом свих светих.

Посебна зачала јеванђеља читају се: у неке суботе и недеље које су у вези са великим Христовим празницима, тј. у суботу и недељу пред Крстовданом и по Крстовдану, пред Божићем и после њега, као и пред Богојављењем и након Богојављења; затим у недељу праотаца и у недељу отаца; на Христове и Богородичине празнике, као и неких светитеља; на светитељске празнике уопште (пророка, апостола итд.), и на крају – на службама због потреба хришћана, тј. приликом вршења светих тајни и других обреда (крштење, брак, погреб и др). (Мирковић 1982: 137, 287–289).

За све дане седмице, изузев недеље одређено је и посебно заупокојено Јеванђеље. На заупокојеној Литургији не чита се Јеванђеље светима који се празнују, већ обично и заупокојено Јеванђеље. Тако је и суботом, када се поје Алилуја (Таушев 2006: 97).

На Литургији се могу читати и до три зачала Јеванђеља, а при томе се друго и треће зачало називају подзачала. Прво и друго зачало се читају заједно без нарочитог застоја, као једно зачало. На треће место, уз „Вонмем“ ђакона или свештеника долази последње, треће зачало као друго. Постоје такође и општа правила о реду читања ових зачала. (Патријарх Павле 1998: III, 307; Мирковић 1982: 289). (О реду читања зачала код којих се највише три читају у један дан, о томе када се редовна јеванђеља не читају, као и када се зачала преносе на други дан видети у: Мирковић 1982: 289–290)

У монашким заједницама, тј. у манастирима где се свакодневно служи Литургија, подела Јеванђеља на одељке према данима у години је остварива, али у парохијским заједницама где се Литургија врши недељом и празником, читају се 52 одељка Јеванђеља недељом и мали број других, отприлике шестина целог свештеног текста (Фундулис 2005: 61).

⁴³ „Кад је управо извршена подела на зачала, не зна се поуздано. Пошто је у прва три века избор јеванђејских и апостолских одељака зависио од воље црквених старешина, то је вероватно, да у то доба још није било поделе на зачала. Код писаца из каснијих векова налазе се сведоштва о извесном реду у читању. Па ипак и тада није било праве данашње поделе на зачала, јер је она била удешена и за такве празнике, који су установљени у каснијем времену. Подела јеванђељима и апостола на зачала приписује се Евталију александријском ђакону у V. веку, а свакако су ову допунили Св. Јован Дамаскин и Теодор Студит, који су, изложивши правило и ред богослужења, саставили на основу наслеђеног предања из раније времена и тачан ред редовних читања из Јеванђељима.“ (Мирковић 1982: 138).

одломак *Сврљишких одломака Јеванђеља* – нап. А. Ј.), а на његовим маргинама или припојеним таблицама такође је постојала подела и време читања тих перикопа. Системи перикопа нису били исти у свим местима, али се сматра да су веома древни. Током времена догађале су се и извесне промене. На крају, дошло је и до издвајања одређених перикопа из првобитног, континуираног текста Јеванђеља. На тај начин створена је и посебна литургијска књига – *Изборник* или *Јеванђелистар* (Фундулис 2004: 52, 53). Овако настало, *Изборно Јеванђеље* или како се још назива *Јеванђеље апракос* је и данас у употреби у грчкој цркви. У њему су перикопе појединих јеванђеља по редоследу црквене године нанизана једно за другим, односно одсеци нису поређани од првог до последњег по редном броју, већ по редоследу читања на недељном и празничном богослужењу у току године. Оваква јеванђеља се иначе састоје из два дела и у њима нема првобитног контекста. У првом делу одабрана зачала иду по недељама, почев од Васкрса па све до Велике суботе идуће године, док у другом делу зачала за поједине непокретне празнике, тј. велике празнике и спомене светих иду по месецима од 1. септембра (од црквене нове године) до 31. августа идуће године (Патријарх Павле 1998: III, 302; Мирковић 1982: 137; Фундулис 2004: 53). Изборно Јеванђеље тако почиње Јовановим Јеванђељем, већ познатим речима „У почетку бјеше Логос (Ријеч)” (што је уосталом био обичај у предању Византинаца), тј. Јов 1, 1–25. а затим долази Лук. 24. 12–35, потом Јов. 1, 35–51 итд. Према томе, прва словенска књига коју су 863. године, за потребе богослужења словенског народа, превели Свети Ћирило и Методије на старословенски језик била је *Јеванђелистар*. Првобитна јеванђеља српско-словенске редакције такође су била изборна, нпр. *Мирослављево јеванђеље* (Мајендорф 2006: 159; Ђорђевић 1975: 33; Мирковић 1982: 137), као уосталом и последња два одломка *Сврљишких одломака јеванђеља*.

Споменућемо још и то да се Апракосно Јеванђеље јављало у два типа, а у зависности од обима, односно од тога колико је зачала обухватало, од свеукупног њиховог броја, постојало је: краће, које је садржавало зачала само за суботе и недеље током године, и за веће празнике; али и потпуно, у којем су била зачала не само за суботе и недеље, већ и за остале празничне и седмичне дане, односно у њему су била сва зачала. По проф. др Димитрију Богдановићу, редослед појаве и настанка ових врста Јеванђеља био би следећи: прво, кратко Изборно Јеванђеље, затим Јеванђеље пуног састава и последње – потпуно Изборно Јеванђеље (Патријарх Павле 1998: III, 302–303).

РЕЧНИК

термина и мање познатих речи

Апракос – недељник, богослужбена књига за читање у недељне празнике.

Архијереј – епископ, владика, начелник вркве, првосвештеник.

архимандрит – старешина већег манастира, највиши монашки чин (Мирковић 1982: 70).

беседа – проповед, говор.

Горње место – горњи престо (катедра) који се налази источно од Светог Престола, на узвишеном месту у средини полукруга уз зид и симболички представља небесни Престо Исуса Христа, који седи с десне стране Бога Оца. На горњем месту седи Епископ за време читања Апостола на Светој Литургији, представљајући Господа Исуса Христа (Мирковић 1982: 104).

дикирије – двосвећњаци (означавају две природе Христове), употребљавају се на архијерејским богослужењима.

ђакон – чин, служба у цркви, помаже Епископу и свештеницима при служењу Литургије.

Законоправило – или на грчком номоканон, зборник црквених, али и грађанских правних закона, који је по угледу на византијски правни поредак (грчко-римско право) уредио и саставио Свети Сава (Богдановић 1986: 12).

иконостас – дрвена, камена или метална преграда на источној страни цркве, украшена иконама, а која дели олтар од средишњег дела цркве, односно лађе, где стоје верни за време молитве и богослужења (Мирковић 1982: 105)к

јурисдикција – надлежност (епископа, презвитера) на одређеном подручју, територији цркве (епархији, парохији). У јерархију јурисдикције, по божанском наређењу, убрајају се пре свега епископи и презвитери, али и ђакони (Мирковић 1982: 66).

катихумени – некрштени или оглашени, који су некада могли боравити у цркви за време Свете Литургије само на Литургији оглашених како би се достојно припремили за Свету тајну крштења. После овог дела литургије, одлазили би из Цркве, јер нису могли остати на литургији верних, где би остали само крштени чланови Цркве, дакле, они који су могли и да се причесте (Гргуревић 94).

Крмчија – од крма, крманити – управљати државом, српски назив за номоканон, односно законоправило

лигатура – обично спој два словна знака.

налоњ – покретан пут, који се може носити и са кога се чита Св. Писмо, односно Свето Јеванђеље, као и друга читања током светих богослужења (Мирковић 1982: 109; Фундулис 2004: 38).

Олтар – најсветији део храма, окренут истоку, Жртвеник, место где се свршавају свете тајне, најважније свете радње (Мирковић 1982: 100, 101)

парох – свештеник, презвитер, јереј, настојатељ, старешина црквени, служитељ Литургије и осталих служби у цркви. Управља парохијом и повереном му паством, уводи народ у Литургијску заједницу.

пергаментни – писан на пергаменту (на препарираној кожи).

престо – налази се у средини олтара и на њему се свршава Св. Евхаристија, где је Христос присутан у виду хлеба и вина (Мирковић 1982: 101).

Проскомидија – припремни део и подразумева припремање пречасних Дарова пред литургију, односно њихово полагање, предложено (Кумарианос 2009: 49), отуда и назив Свето Предложење (Кавасила 2002: 35).

Сасудохранилиште – ђаконик, десни део Олтара, ризница где се чувају сасуди и одежде, а што је била дужност ђакона (Мирковић 1982: 104).

Света тајна јелеосвећења – такође једна од седам Светих Тајни и врши се над болесником. Састоји се из молитава свештеника и помазивања болесника освећеним уљем, кроз које делује Божија благодат за оздрављење болесника, а болест овде подразумева обољење душе или тела.

Света тајна покајања – односно Света тајна исповести, једна од Седам светих Тајни, где се исповедају учињени грехови пред Господом, а где је посредник свештенослужитељ.

скрипториј – просторије, радионице, углавном при манастирима у којима су се писале, односно преписивале књиге

солеја – узвишено место у лађи цркве пред иконостасом, одељено степеницом од осталог дела лађе (Мирковић 1982: 108).

споменик – овде рукопис писан (уклесан) глаголицом, или ћирилицом и то на различитом писаћем материјалу (камену, кожи, односно пергаменту, папиру)

старословенски споменик – споменик писан старословенским језиком, најстаријем књижевном језику код Словена и Срба.

транскрибован – тачно, правилно прочитан стари текст (нпр. старословенски, српкословенски) односно његов превод осавремењен и прилагођен данашњем језику (Ђорђевић 1990: 204).

трикирије – тросвећњаци (означавају три лица Свете Тројице), а употребљавају се, као и дикирије, на архијерејским богослужењима.

тропар – кратка песма, строфа од неколико редова, има велику улогу у црквеном песништву (Мирковић 1982: 228).

Царске двери – средња врата на иконостасу кроз која у Олтар улазе свештеници. На њима се изображавају (иконопишу, сликају) Благовести, као и четворица Јеванђејелиста (Мирковић 1982: 106).

Шестоднев – дело Светог Василија Великог, садржи девет беседа, а односи се на шест библијских дана стварања света.

(Одломак из обимније студије *Палеографија Сврљишких одломака Јеванђеља*)

ПУТОПИС

Грузија

Главни град: **Тбилиси**

Површина: **69.700 км²**

Број становника: **4.469.200**

Валута: **лари**

Временска зона: **ГМТ +4**

Мало историје:

XII век пре н. е. – Први запис протогрузијских племена

XVIII–X век пре н. е. – Краљевство Колхида

66. године пре н. е. – Под Римску империју

645 – Арапско освајање

975–1490 – Грузијско краљевство

XI век – Инвазија Турака Селџука

XIII–XIV век – Монголска инвазија

1787 – Споразум из Георгиевска са Русијом

1795 – Персијска инвазија

1801 – Укључење у Руску империју

1918 – Грузијско-јерменски рат

1918–1921 – Демократска Република Грузија

1921–1990 – Совјетска Грузија

1991 – Независност

2003 – Револуција ружа

ГРУЗИЈА

ПРЕСТОНИЦА КАВКАЗА

Виктор Лазић

МОНАШКЕ КЕЛИЈЕ У СТЕНАМА

На врхове брда наслонио се венац белих облака. Ту и тамо кроз беличасту пену провирују зелени врхови планина и шеретски накривљене дрвене куће. Трошни домови, начињени од греда и дасака, чак и прекобројних, изгледају попут чаробњака у превеликој одори; вишак дасака штрчи и климата се на ветру. Са тераса, из те гомиле дрвета, извирује понеко дете или старица, бацајући поглед у даљину, где мирно пасу стада оваца. У језерима одраз неба живи јаче него на своду. У тој води човек заиста може запливати небесима, једрити шумама. Сунце се чини велико и блиско, а недодирљиво – као лепотица удата за другога.

На обали језерцета постављен је споменик: мермерна умрлица на шипци, као саобраћајни знак, а поред ње сточић и столичице направљене од точкова аутомобила у којем је, засигурно, несрећник окончао свој живот. Сада, у вечности, ужива у погледу на прозирну зеленкасту површину воде и родна брда. У густом зеленилу кроз које пролази, лада изгледа као каменчић који се котрља по трави. Око главног друма, који вијуга врховима брда од Батумија ка Тбилисију, расуто је стотине дивних светилишта, необичних утврђења и тврдих бедема који су преживели многе војске и царевине. Кажу да се Светој Марији, док је ходала по небу над овим пределом, потргала огрлица од најлепших перли које је за њу нанизао син, Исус. Перле су се разлетеле куд која, попадавши на земљу. Из њих су, временом, као из семена, ницали манастири... У давно доба, девојчицу Тамару ујак је одвео у шетњу литицом препуном шупљина. Било је то у далеком дванаестом веку, али и тада су девојачка срца била радознала и пуна радости. Тамара се убрзо у игри изгубила. Ујак је тражио и дозивао, а у даљини је одзвањало „Ак вар, дзија!” – „Ја сам ту, ујаче!”

Тако је добио назив најнеобичнији град-манастир у Грузији, Вардзија, који је највећим делом подигла управо та девојчица. Њен ујак тада сигурно није могао да наслути да ће Тамара постати најважнији грузијски владар, њихов „цар Душан Силни”. који ће границе Грузије проширити „од

мора до мора”⁴⁴. Зато је ни данас Грузијанци не зову краљицом већ – краљем!

Хиљаде монашких келија у литици смештено је у природним шупљинама стена на левој обали реке Мтквари. За време ратова са Турцима овде се налазио Тамарин двор.

Тамара се удала за руског кнеза Јурија; тако је компликована љубав Русије и Грузије почела правом романсом још у дванаестом веку. Али Тамара и Јуриј су се закачили прве брачне ноћи, па је настао прави рат брачних другова, због којег је Јуриј морао да бежи главом без обзира... Тако, већ вековима, односи две земље почивају или на превеликој љубави, или на нетрпељивости.

Када сам крочио у манастир у стени на тринаест спратова, са више од шест хиљада одаја, занемео сам од чуда. У мојој близини двојица Грузијанаца помислише да сам Рус, па започеше задиркивање: „Да ли си чуо да су Руси слетели на Месец?“, пита први шаливџија. „Само један, или сви?“, довикује други. „Само један...“ „Па шта ме онда брига!“

Освајачи су се над Вардзијом смењивали као ветрови. Долазили су и одлазили, а народ је њихове походе преживљавао као природне непогоде. Земљотрес је 1283. уништио две трећине манастира – урушио се спољашњи зид клисуре откривши читав свет исклесан у камену. Зато Вардзија данас изгледа тако импресивно, јер јој се душа, пресечена напола, јасно види из даљине. Живот манастира прекинули су Персијанци 1551, када су заузели град, а свете иконе однели са собом. Стрпљиви светитељи на фрескама чекали су вековима да манастир поново проради. Посетио сам га уз благослов монаха, који су знатижељно извиривали из неколико шупљина.

Грузијски крст – крст винове лозе, или крст Свете Нине, главни је симбол грузијског православља. Светитељка која је успела да покрсти грузијског владара, а тиме и народ, Света Нина, на свом путу ка грузијској престоници наишла је на брдашца препуна винове лозе. Узела је две гранчице, увезала их својом косом и сељанима их показала као симбол светог распећа. По другој легенди, Деваци Марија јој је такав крст дала, пошто је дошла да шири хришћанство у земљи вина. Оригинални крст је чуван као највећа светиња. Пропутао је добар део тадашњег света, од јерменске престонице Ани до Москве. Руски цар Александар I вратио га је у Грузију 1802, када је Грузија постала део Руске империје. Од тада се налази у Тбилисију, у катедрали Сиони.

⁴⁴ Током свог златног доба и Грузија и Јерменија су се простирале од Каспијског до Црног мора.

Вардзија је мали монашки град. Ту су цркве са осликаним животом Исуса и светаца, монашке келије, купатила, трпезарије, систем за наводњавање обрадивих површина на којима се гајило поврће, па чак и тридесет и четири винска подрума! Јер, у овој земљи се ништа не ради без чаше Христове крви.

Једини улаз у град водио је кроз тунел који се завршава тик уз реку. „Шта се чудиш”, рече ми стари монах, „сви људски путеви почињу и завршавају се у води! И када умре, човек се не враћа земљи, јер је људско тело седамдесет одсто вода, па се тако, и после смрти, разграђује, а све воде на свету су повезане. Тако ћемо, синко мој, и ти и ја једном постати браћа и свом снагом наших живота, дела и мисли протећи овом реком крај Вардзије, као што и сад протичемо, а тога нисмо ни свесни.”

У овој древној земљи дворци и цркве из петнаестог века сматрају се новоградњом!

На путу за Вардзију, на једној узвишици која се наднела над пут и реку налази се тврђава Кертвиси. Књиге кажу да је саграђена у другом веку пре нове ере, да је на њу насртао чак и Александар Велики. Пастири, који тамо на испашу терају краве, тврде да ју је изградио краљ – Тамара!⁴⁵

Предање каже да су се мајстор и његов шегрт такмичили ко ће брже, боље и лепше да сагради свој део тврђаве, али старом мајстору су руке онемоћале, вид му ослабио... Онај највиши и најлепши део, који као да је из стене изникао, саградио је шегрт. Горди мајстор, уместо да му честита, са шегртове куле се у провалију бацио... За појасом је имао златан нож, дар краља Тамаре. Стропоштао се у подножје, уз туп тресак, распаравши трбух ножем. Његов урлик и данас покатак одјекује долином, а од тог доба цела тврђава је мрачна, без обзира на то колико је сунца на небу. Можда је та грађевина помало и уклет, али пастир, који ми све ово прича, тврди да његове краве дају најбоље млеко када пасу баш крај њених зидина...

У бурама времена најбоље пролазе они који остају по страни. Али, чак и скрајнути, и људи и грађевине могу да учине чуда. Живи пример за то је манастир Сапара, подигнут почетком четрнаестог века на темељима црквице старије барем пет векова. Бејаше то најгоре од злих времена: најезда Монгола била је у пуном замаху. Локални владар Саргис I некако је испословао мир, па је усред рата овде владао спокој. Убрзо се замонашио и престо препустио сину, који је у очеву част подигао ову светињу. За своју задужбину изабрао је место далеко од радозналих погледа надајући се да ће је тако сачувати од свирепих људи и злих времена. Пут је и данас донде лош, пун рупа и неизвесности, а иза планинске окуке, таман кад сам помислио да сам залутао и да ту нема ни птица а камоли монаха, угледао сам, у бесконачном зеленилу, крст на крову манастира који се налази на самој литици, али ушушкан шумом као топлим зеленим покривачем. Иза светиње је планински венац са густом вегетацијом, који јој чува леђа. Чудновато је то место: док се не дође до пред сам улаз, манастир се уопште не види, али се зато

⁴⁵ Данашња тврђава је вероватно из тог времена. Била је поприште жестоке борбе с Турцима.

одатле пружа најшири поглед на остатак Грузије, како кажу монаси – на пријатеље и непријатеље подједнако. Када сам стигао, монаси су били усред молитве, па им се тихо придружих. После молитве, кренуше сви на доручак, и ја с њима. После доручка, кренуше сви у поље на рад, и ја засуках рукаве. После рада, прионуше на читање грузијских текстова. Е, ту застадох...

უფალო იესუ ქრისტე, ძეო ღმრთისაო, შემიწყალე მე ცოდვილი.
(Господе Исусе Христе, помилуј ме грешнога.)

Необична су та грузијска слова. Чини ми се – хијероглифе бих лакше научио! Изгледају као да се неко дете играло, па шарало кругове и украшавало цртице. Ко би рекао да они, паралелно, користе чак три различите азбуке!? Штавише, грузијска реч *анбани*, која означава азбуку, изведена је од прва два слова сваке од те три азбуке! Та различита писма повремено мешају, па пишу мало једном, мало другом, мало трећом азбуком, иако једна претеже. Монах је безуспешно покушавао да ме научи да читам грузијска слова из неког прашњавог буквара. Бленуо сам, уморан од путовања; чак и да сам био одморнији, тешко да бих успео да се разаберам у лавиринту њиховог језика и писма. Најстарије грузијско писмо је напунило више од хиљаду и петсто година!⁴⁶ Не знам колико им је систем рачунања стар, али је дефинитивно необичан: све се своди на двадесетице. Тако, за број већи од двадесет а мањи од сто казаће колико двадесетица има у том броју, па остатак сабрати! Број седамдесет пет је, рецимо, три пута двадесет плус петнаест!

У неком тренутку монах ми рече да се ни у једном од њихова три писма не разликују велика и мала слова! Бејаш у чуду: откуд то, и како онда истичу важна имена, почетак и крај реченице? Објашњење је било једноставно, простодушно: „Е, мој сине, ономе коме треба да се нацрта велико слово да би знао да је нешто важно, и ономе коме треба тачка да би стао – цабе сва писма и све књиге овога света!”

ЦРВЕНИ ТРГ ТБИЛИСИЈА

Краљ Вактанг Горгасали био је усред лова када су, несрећним случајем, краљевски соко и фазан којег је уловио упали у извор вреле воде. Краљ их је извукао, али били су тако добро скувани да их је могао одмах појести. „Какво чудо”, помислио је краљ, „овде храна пада с неба, а земља је онда сама скува!” Веровао је да је то знак одозго, па је ту одредио место будућој престоници коју ће назвати Тбилиси, што значи „топао”. На том месту данас

⁴⁶ Грузијски језик припада кварталској породици језика, па није сличан ниједном другом језику на свету. Имају, као и ми, седам падежа, али их користе на потпуно другачији начин. У језику немају род, а глаголи су им углавном неправилни. Током векова почели су да користе и нешто турских, руских и енглеских речи.

стоји „коњ”, споменик подигнут у краљеву част који је, баш као и онај у Београду, познатији по узјаханом него по јахачу! Стотинак километара од града, лада је опет почела да посустаје. Чинило ми се као да отказује квачило. Да ли данас, хиљаду и петсто година после краља Вактанга, у Тбилисију са неба падају и делови за ладе? Поломио ми се резервоар уља за квачило, напрсла је усисна грана ауспуха и отказао систем за гас. Успео сам да дођем до предграђа, и прва два дана у Тбилисију провео сам у сервису, у којем су ми понудили да се, док мајстор поправља ладу, забавим са неком од грузијских дама – наравно, не бесплатно. Нисам пристао, новац сам чувао за књиге. Тихи градић међу брдима, са Грузијанкама истакнутих носева и попрсја, освојио је лепотом и непосредношћу Пушкина и Љермонтова, Толстоја и Романове – који су писали да је то земља „фантастична као снови”, а људи „слободни као орлови”. Путовања ових великана почињала су и завршавала се на Тргу слободе. На тај трг, где огромни кружни ток све главне линије престонице сплиће у једну жилу која подрхтава животом целе земље, стигао сам не питајући никога за пут, возећи право ка средишту града. Ту сам још пре неколико месеци, из Београда, договорио сусрет са Нели, женом ниског раста али снажног духа, такође новинарком, пријатељицом моје пријатељице. У центру трга налази се високи постамент на којем стоји Свети Ђорђе са прободеном аждајом. Позлаћени су и светац и аждаја, па на јарком летњем сунцу заслепљују очи, не могу се добро ни погледати. Издигнути изнад градске чађи, вреве и буке сирена и ауспуха, чини се као да ће се сваког часа скупа устремити на ту силну гвожђурију и прљавштину која им ствара несносну ларму испод ногу...

Тбилиси је град уметности. То се осећа у ваздуху, у парковима, у разговору са људима, у кафићима. Грузини умеју да стварају уметничка дела од свега што им је на дохват руке: од цвећа, од посуђа, од украса на зиду. По улицама Тбилисија могу се наћи десетине оригиналних металних скулптура младих уметника. Те скулптуре најчешће на необичан начин приказују свакодневни живот садашњег тренутка или давног времена – попут, рецимо, рудара допола у шахту, или, као на овој слици, фењерџије који пали полупану уличну светиљку.

Некада је то био Беријин⁴⁷ трг, па онда Лењинов, чији је громадни споменик одавно заменила аждаја са Светим Ђорђем. Ипак, на том тргу се Лењин сналазио боље од светитеља, јер једном свецу никада не би пало на ум да изведе пљачку, чак пљачку века, и побије четрдесетак људи успут! А управо то су учинили Лењин и Стаљин, удружени, на овом тргу, како би обезбедили средства за револуцију!

Чекам Нели, а преда мном, иако стојим са стране, пуца поглед на зграду банке чију су пљачку организовали оци револуције. Стаљин је тог кобног дана можда стајао на истом месту као ја данас...

У низу експлозија попуцала су стакла широм града. Општа паника и хаос су захватили и Стаљинову породицу, једино је челични вођа стајао мирно, чекајући расплет представе. Није ни трепнуо, чак ни када је крв потекла на све стране. Његов пријатељ Кемо нашао се наспред трга, у униформи коњичког капетана. Када је и последња врећа новца спакована у пртљажник, збуњеној полицији Кемо је саопштио да је новац безбедан, и издао наређење у ком правцу да јуре разбојнике, спокојно одјавивши до Стаљиновог склоништа.⁴⁸ На пространом тргу букти прошлост, а ни садашњост се не чини сигурна и стабилна. Све наде полажу се у неку лепшу, светлију будућност у којој Светом Ђорђу неће бити потребно копље.

Док чекам Нели, посматрам пролазнике. Привиђају ми се људи из прошлости. Кемо је ту међу првима: он није убио аждају, он се у њу претворио. Да би, када је ухапшен, избегао смртну казну, одлучио је да глуми лудило, цепао је одећу и чупао косу, одбијао јело и пиће, бесио се и секао вене, чак и јео сопствени измет!⁴⁹ Успешно је глумио сопствену представу целе три године, док није уграбио прилику за бег. Ђаво свом шегрту никад не да мира, тако да је Кемо поново ухапшен, и то у ковању планова за нову пљачку у име комунистичке утопије. Ослобођен је тек после револуције. Уништеног здравља, убрзо је и преминуо, а по Лењиновој жељи тело „хероја комунистичке револуције” смештено је у парк крај овог трга, да почива

⁴⁷ Лаврентије Берија, Грузин, близак Стаљинов сарадник, шеф тајне службе, који је милионе људи послао у логоре и смрт, заслужан за стварање совјетске атомске бомбе. После Стаљинове смрти, желео је да се докопа власти али је, по наредби Хрушчова, убијен. Недавно отворени архиви пружају доказе да је наређивао отмице жена са московских улица како би их силовао, а да је оне које су се браниле убијао и закопавао у врт своје супруге!

⁴⁸ У данашњем новцу, у крви је отето више од три и по милиона долара! Већи део новца био је у крупним новчаницама од по петсто рубаља, чије је серијске бројеве банка имала записане, а убрзо и полиције широм света. Они који би покушали да их размене су хапшени, па је Лењин, после вишегодишњих неуспелих покушаја, одлучио да их спали.

⁴⁹ Немачки доктори, који тада нису марили за данашње европске стандарде и хуманост, решили су да револуционара Кема призову памети опробаним методима: забацили су му игле испод ноктију, тукли га шипкама по леђима и чак му пржили кожу усијаним гвожђем! По сопственом признању, најтеже му је било када су га извели пред огледало. Угледавши у одразу унакажено, изbezумљено тело неког мајмуноликог створења које шкргуће зубима, за тренутак је помислио да ће заиста полудети. Пљунуо је у одраз, уверивши и најтврдокорнија сумњала да није при здравом памети, и убрзо се нашао на слободи.

раме уз раме са спомеником великом Пушкину. Стаљин је гроб свог друга ипак преместио одавде, као да је Пушкина уважавао више него Лењин.

Све што почне у крви, у крви ће се и завршити. Да ли се на једном градском тргу, позоришној бини живота, може спознати лице једног народа? Која је ту моја улога? Да ли заљубљени парови, који у парку поред кружног тока размењују нежности, маре за трагичне јунаке из прошлости? На ограду оближњег моста, који као каква балерина елегантним кораком спаја речне обале, окачено је безброј катанаца. То су новопечени младенци закатанчили своју љубав, верујући да ће је тако сачувати од пролазности.

Док је био жив, Грузијанци „оног с брковима” нису превише уважавали; за његове злочине су знали још пре великог рата. Но, нападе на њега касније су доживљавали као нападе на част Грузије, тако да је Трг слободе био једино место на свету на којем су 9. марта 1956. године одржане демонстрације против дестаљинизације! Иронијом судбине, Стаљинови тенкови, којима је тада управљала нова комунистичка власт, са Трга су отерали демонстранте који су славили великог вођу. У тим сукобима погинуло је више стотина људи. Некада не ваља слушати срце. Како кажу – оно ипак само лупа! То није знао Владимир Аругјаниан, убоги Јерменин, као ни Јаков Цугашвили, Стаљинов син, пола века пре њега. Када је Јаков пожелео да се ожени Јеврејком, Стаљин му то није дозволио. У стану недалеко од Трга слободе одвијала се права драма: Јаков је покушао самоубиство пиштољем. Док му је мајка превијала ране, Стаљин, који је свог сина иначе сматрао тупавим, кроз зубе је процедио: „Он чак ни себе из пиштоља не може да погоди како треба!”⁵⁰

Неко се роди срећан, а неком судбина одреди да се цео живот саплиће о сопствене ноге, па не може ни лако да живи, а ни лако да се убије. Владимир Аругјаниан и Јаков Цугашвили постали су рођена браћа по баксузлуку. Не тако давно, 10. маја 2005. године, Владимир је цео дан стајао на овом тргу у маси људи. Бол у ногама, тежина зимског огртача који је носио усред лета, јака главобоља, ништа му није сметало. Тек кад је на бини угледао Џорџа Буша и Михаила Сакашвилија, Владимир је мирно откопчао капут, зграбио гранату замотану у неке крпе и бацио је ка подијуму... На осамнаест и по метера од грузијског председника и његовог америчког побратима, стара совјетска граната ублажила је пад ударивши у неку жену, а затим демонстративно одбила да експлодира. Некада мржња није довољна да убије. Можда се због тога на суђењу појавио ушивених усана, одлучан да се брани ћутањем.

⁵⁰ Јакова, који је имао чин пуковника, током Другог светског рата заробили су Немци. Стаљин је одбио Хитлерову понуду да га размени за једног немачког генерала, уз коментар да се „не може дати један генерал за једног пуковника”. Када је Хитлер покушао да га замени за свог заробљеног рођака, Стаљин је то такође одбио и тиме му потписао смртну пресуду. После Другог светског рата Стаљинова ћерка Светлана је затражила азил у Америци и јавно критиковала режим свог оца.

КРИВИ ТОРАЊ КРАЈ ЧУДНОГ СЕМАФОРА

У Тбилисију сам видео многе трошне зграде које су одавно кренуле ка земљи а никако да се с њом саставе. Ту су и древне цркве, посађене као смокве у благородним увалама. Друге објекте је време рушило и градило, насељавало и расељавало, једино су цркве остајале мање-више постојане, преживљавајући векове. Када се обична кућа сруши, тле се није рашчишћавало до краја већ се нова градила на руинама, па се временом град издигао, окружио светиње и, као да их је, удобно смештене у удубљењима, заштитио. Иако каткад уклештене међу небодерима, те црквице су душа Тбилисија, са анђеоском песмом хорова, сјајем светих фресака и брујањем молитава.

Умеће старих архитеката живи чак и у рушевинама! Поједина здања изгледају као да су преживела трећи светски рат. Но, чини се да су, попут снажног човека кад га задеси велика несрећа, ипак успела да се из крша уздигну и протресу, скинувши са себе најтежи део терета. Фасаде су им ољуштене, прозори поиспадали, кровови накривљени, а терасе као опијене. На први поглед те куће, некада топле и драге, делују ми као сиромашни рођак који је много постигао у животу али се ипак, ето, нашао на улици, празног џепа и подераног одела, но са достојанством пропалог кнеза. Таквих зграда је све мање. Полако, једна за другом, мењају рухо стидљиво завирујући у комшилук у којем су већ никла стаклена чудовишта. Али ко би очекивао да налети на торањ намерно грађен укриво! Спратови су нахерени, неправилно сложени један на други, као да је нека припита дама бацала шешире један преко другог, па како је који пао, тако је и остао да стоји! Чини се да једино што спречава тај торањ да се баци у загрљај тротоару јесте дугачка, јака, метална шипка која га придржава са стране, стављена у последњем тренутку како би га спасла. Између стубова у византијском стилу и жбуња које расте на крову куле, налази се магични сат који показује много више од времена. На сваких шездесет минута враташца изнад казальки се отварају, чује се звук музике мекане као свила, а анђео златних крила излази и удара у звоно мајушним чекићем. Торањ са сатом је заправо део малог луткарског позоришта, којим већ више деценија управља Резо Габриадзе. Овај уметник није могао да гледа како, после једног јаког земљотреса, остаци урушених старих здања завршавају на ђубришту. Сакупљајући отпад по улицама, решио је да сачува душу старих времена уградивши га у нову, бајковиту кулу. Кулу је градио четири године, тражећи сваком комадићу отпада савршено, ишчашено место. Између сата и крова налази се гвоздена завеса, која заклања бину маленог позоришта. Сваког дана, тачно у подне, завеса се отвара и, уз музику, почиње најважнија представа. На бини лутке ткају магични круг живота: удају, рађање, смрт.

Позориште је отворено ка улици како би, како каже Резо, сви пролазници, који у њој учествују, представу могли јасно да виде. Читаву једну улицу заузели су печуркасти кровови са пегама. То су, заправо, вентили за пару и стаклене призме познатих кавкаских купатила, која више служе за

лечење душе него за прање тела. Грузијанци често ту остају по целу ноћ, претварајући купатила у дебатне клубове у којима се расправља о свему: од овогодишњег засада пшенице до политичких сплетки. Велики је број бракова зачет у тој пари, многа је тајна потонула и заувек остала у тој води.

Купатила надгледа стамена и горда тврђава Нарикала, по неким чак старија од самог града. Налази се на литици, а ноћу је осветљена као да низ свећа гори у небу. За „малу тврђаву“, како су је назвали Монголи, ратовало се навелико. Кавказ је, чудом своје локације, близак и далеком истоку и далеком западу! До ових зидина стигао је окрутни Тамерлан⁵¹, а затим и Арапи, који су Грузију назвали „планине многих језика“. Долазили су и Енглези, који су, као на излет, свратили накратко после Првог светског рата. Нешто касније су и Немци, наоружани до зуба, кренули ка Нарикали, али им Руси нису дозволили да до ње стигну. Зато, уске и стрме степенице не воде ка врху тврђаве. Оне воде право у прошлост и – у небо!

Са тврђаве се, као на длану, види цео град, осветљен као божићна јелка. Попео сам се на врх готово четвороношке. Нели и њена другарица су кренуле са мном. Оне су одрасле на овој тврђави, па трчкарају по уским зидинама као птичице, ширећи руке над градом. Зидови тврђаве одавно су чврсто спојени са клисуром, тако да се чини да је цело брдо дело средњовековних неимара. У даљини светли председничка палата, налик Белој кући у Вашингтону. Цркве осветљене са свију страна, као анђели, благосиљају град. У њиховом окриљу налазе се гробнице светаца и песника, међу којима је и несрећни Грибоједов⁵², чији гроб Грузијанци посећују као светињу. Са друге стране брда провирује огромна статуа жене, начињена од метала, висине неколико десетина метара – сама глава мора да је тешка неколико тона! Трљам очи – да ли је могуће? То је, главом и мачем – мајка Грузија! Симбол државе је метална лепотица која у једној руци држи сабљу, а у другој чашу вина. Непријатеље дочекује на нож, а са пријатељима пије до зоре... У шали, локалне пијанице ми објашњавају да то у ствари гвоздена мајка мачем брани чашу. Сваки град има одређен број алкохоличара, наркомана и чудака. Зато ноћу избегавам да се крећем. Док са чудацима свог града знам како да изађем на крај, не бих проверавао да ли то умем и са туђим чудацима...

Међутим, једне вечери сан ми није долазио на очи. Устао сам и изашао да се прошетам празним улицама. Све је пусто; тек понеки поспани

⁵¹ После Грузије, Тамерлан је напао султана Бајазита, у чијим редовима је била и војска Стефана Лазаревића, који се нарочито истакао у боју, као и у оданости човеку који му је убио оца у Косовској бици, а сестру узео у харем.

⁵² Славни руски писац Александар Грибоједов (1795–1829) сматра се руским класиком. Био је дипломата у Техерану када је примио под заштиту две Јерменке и евнуха, одбегле из шаховог харема, на шта је, по међународном уговору, имао право. Побеснели народ је тада упао у руско посланство и раскомадао Грибоједова, а његова глава је неколико дана била изложена на тезги локалног месара! Да би избегао бес руског цара, персијски шах му је послао унука, понудивши његов живот у замену за мир, и поклонио му један од највреднијих дијаманата свих времена. Руског цара унук није занимао, а дијамант се и данас чува у ризници Кремља.

пијанац седи на тротоару, као да нема куд да крене. Упутих се ка оближњој дискотеци и убрзо спазих пет-шест младића како млатарају рукама и узбуђено скачу пред семафором. На полуосветљеној раскрсници, природно висока и краката, тела су деловала као силуете или духови који изводе неки тајанствени плес. Сваки од тих младића клатио се у неком свом ритму: један је тресао главом као најжешћи рокер, други је поскакивао као да га неко шио убоде сваки пут кад се приближи земљи; трећи као да је плесао бечки валцер са замишљеном принцезом... Посматрајући их у чуду, нисам ни приметио када је поред мене застао неки старкеља, и сам прилично пијан. Смешећи се шеретски, рекао ми је да обратим пажњу на семафор. И заиста, сви ти њихови наизглед лудачки покрети мењали су се са светлима семафора! Каже ми да се то догађа сваке вечери кад надрогирани младићи изађу из дискотеке. Многи од њих, у стању неке ђаволске екстазе, светла оближњег семафора мешају са светлима у дискотеци па, одушевљени изненадном журком, настављају да ђускају до раног јутра! Не смем да помислим шта би се догодило да ми се, не дао Бог, лада покварила усред ноћи и да сам у близини овог семафора на себе навукао онај, сада и овде обавезан, флуоресцентни жути прслук...

Култно место у Тбилисију свакако је луткарско позориште уметника Реваза Габриадзеа, режисера популарних филмова у СССР-у. Уметник се бави сликањем, скулптуром, позориштем, дизајном, писањем... Разноликост његове личности огледа се у разноликости зграде његовог позоришта, која је својим накривљеним, необичним обликом постала симбол града. То је и пример како у земљи удаљеној од светских збивања оригинална идеја једног човека ипак може да стекне светску славу и за град постане туристичка атракција значајнија од многих државних пројеката вредних милионе долара.

ПРЕСТОНИЦА КАВКАЗА, ПРЕСТОНИЦА КРВИ

„Земља која има Ћеле-кулу не може пропасти”, рекао је Ламартин за Србију. А шта је са земљом која има Сионску саборну цркву Тбилисија? Грађена, рушена и дограђивана од шестог до деведесетих година двадесетог века, драгоцену је и по томе што се у њој чува Свети крст од винове лозе, којој је направила Света Нина. У најезди монголског султана 1227. године, локални муслимани помогли су да падне у руке друге вере. Султан Џалал ед Дин решио је да Тбилиси учини муслиманским градом. Наредио је да сви они који не желе да пређу у ислам буду побијени. Био је то најстрашнији дан грузијске историје; летописци записаху да су реке крви текле низ улице, да су деца отимана из загрљаја мајки и пред њима им главе разбијане о стамене ограде мостова. Султан је наредио скидање куполе са велике хришћанске светиње, сионске Саборне цркве, саграђене у част Мајке Божје – како би горе разapeо свој шатор и надгледао уништење града!

Грађани Тбилисија, сви до једног, у групама су довођени на мост преко реке Куре, надомак сионске Цркве. Слободу су могли платити једино прихватањем непријатељске вере; приврженост исламу морали су да докажу тако што ће згазити и плунути најсветије грузијске иконе постављене на мосту. Онима који би се храбро поклонили иконама одмах су одрубљиване главе и трупа им бацана под мост. Према легенди, сто хиљада грузијских мученика ту је пронашло вечни мир, не одричући се Христа ни по цену живота. Реку Куру тада је било могуће прећи пешке, ходајући преко мртвих. Када се спустила ноћ, са њом је дошла и небеска светлост, осветливши тела страдалника. Уследио је страشان земљотрес, који је порушио шатор моћног султана. Сто хиљада Грузина се посветило. Тбилиси је остао хришћански град. Са једне стране реке налази се стрма литица. Низ њу и данас тече вода; по веровању, то су сузе страдалника. Ова вода је сасвим чиста и мештани је радо пију. Тврде да лечи, посебно слабовиде. У тој води ваља умивати лице и руке. Али само док је свежа. Не сме се носити кући нити се користити следећег дана јер онда у себе упија људску снагу. Можда ту није страдало баш сто хиљада људи, али колико год хиљада душа да се на тај страشان начин посветило, довољно је да ово место буде свето.

Много касније, у синајској Саборној цркви проглашено је уједињење Грузије и Русије. Лаврентије Берија, комунистички вођа, желео је да буде султан над султанима, да заувек раскрсти са верницима, наредивши да се црква сруши до темеља и на њеном месту подигне музеј комунизма. Тврдио је да ће бити сасвим довољно да се макета цркве сачува у поставци будућег музеја!

Грађани Тбилисија су се жестоко успротивили, а најтврдокорнији је био Димитри Шеварнадзе, сликар којег је Берија одредио за директора будућег музеја. Уметничка душа је то са гнушањем одбила; Димитри се убрзо придружио мученицима, утамничен, па погубљен. Црква је опстала, мада је убрзо претворена у позориште.

Данас је деведесет пет одсто грађана Тбилисија хришћанске вероисповести. Међутим, далеко од тога да нема верске толеранције; у старом језгру града, близу православне светиње, налази се џамија, у којој се заједно моле и шиити и сунити, а ту је и синагога.

Главна градска авенија носи име познатог песника Шоте Руставелија. На тој авенији, код некадашњег парламента, 9. априла 1989. одржане су велике антикомунистичке демонстрације. Совјетска армија је тада пуцала на демонстранте убивши двадесет а ранивши на стотине људи.⁵³ Данас се ту налази споменик жртвама, а тај дан се празнује као прекретница ка независности и зове се Дан народног јединства. У некадашњем парламенту Грузија је прогласила независност 1991. године, да би само годину дана касније народ на две недеље заробио свог председника, који је једва живу главу извукао...⁵⁴

Близу главне градске авеније налази се Црква Кашвети, подигнута 1910. године, на темељима цркве из шестог века. Саградио ју је један од светих сиријских отаца, Давид Гареча. Дошао је у Грузију да прошири хришћанство, али је у свом манастиру доживео највећу неправду: калуђерица га је оптужила да ју је напастовао и да носи његово дете. Свети отац је задржао свој мир, свестан да је чиста савест најјачи доказ вере. Зато је свима који су га оптуживали мирно одговорио да ће се молити да, уколико је то истина, калуђерица роди дете, а уколико није, нека роди камен. Када је камен испао из утробе калуђерице, Црква Кашвети је добила своје име, које на грузијском значи „камено рођење”.

Мучних деведесетих година, када се тешко зарађивало и за кору хлеба, Тбилисијем су, као и остатком Грузије, владали мафијаши. У крајњој оскудици, на пијаци старина изнето је најлепше лице Тбилисија, благо вековима чувано по кућама. Пристизали су купци из целе Европе да будзашто пазаре прастаре иконе, златне лустере, концертне клавире, порцеланске ћупове... Дијамантски прстен се могао наћи за стотинак евра! Један пријатељ ми прича да је лустер од чистог злата продат за хиљаду евра, а препродат у Европи за триста хиљада! Али, како ми са болом кажу, ни дијамант ни лустер не можеш да поједеш, а стотинак евра било је довољно да породица преживи неколико месеци. Тако је раскућено приватно благо Тбилисија. Грузијско Дедиње – то је Вака, саграђена на гробљу жртава Стаљинових чистки.

Занимљиво је да у градском музеју постоји соба посвећена „совјетској окупацији” – као да ту окупацију није спровео „највећи син грузијског народа”, како га сами Грузијанци зову. Тако је највећи кавкаски град, престоница културе, историје и уметности, постао и престоница муке, и људске свирепости, и незајажљивости. Ипак, све то заједно обогатило је Тбилиси.

⁵³ Нешто слично се убрзо догодило и у Бакуу.

⁵⁴ Председник Звиада Гамсахурдија је тад морао да напусти земљу, иако је на изборима добио већину гласова. То је био почетак грађанског рата, који се две године касније завршио његовим самоубиством.

Тешке недаће виде се на његовим улицама као боре на лицу старца, али ведрина и жубор реке, што и даље тече чиста, подно велике тврђаве, уливају наду.

У ПОСЕТИ СТАЉИНУ

Најважнији топос грузијске историје, градић Мцхета, на путу за Јужну Осетију, удаљен је свега двадесет пет километара од центра Тбилисија. Мцхета је једна од најдуже (непрекидно) настањених насеобина на планети, основана још у другој половини првог миленијума пре рођења Христа! По легенди, град је основао Месхет, блиски потомак Ноја са Арарата. Управо ту је Света Нина преобратила краља Миријана у хришћанство. На ушћу реке Арагви у највећу реку Кавказа, реку Кура⁵⁵, дуго је био главни град Грузије, јако упориште Грузијске православне цркве. Када је локални Јеврејин, неки Елиоз, послом боравио у Јерусалиму у време Христовог распећа, успео је да од римског војника на Голготи откупи Христову одору и да је донесе у родну Мцхету. Чим га је испред куће угледала сестра Сидонија, потрчала му је у загрљај. Како је дотакла свето платно, затресла се од јачине вере и у том трансу и умрла! Из мртвачких руку јој нису могли узети одору; сахрањена је заједно с њом.

Из Сидонијиног гроба је, према легенди, никло високо дрво, кеदार. Када је, много касније, Света Нина са краљем Миријаном тражила место за прву грузијску цркву, изабрала је Сидонијин гроб. Дрво су посекли и од њега направили седам стубова, материјал за градњу цркве. Међутим, седми стуб је био немиран: по цео дан би се дизао изнад земље, лебдео по облацима и пркосио зидарима! Света Нина је провела сву ноћ у молитви не би ли га приволела да заузме своје место у цркви. Када се коначно скрасио, из њега је потекла света водица, која је многе болеснике излечила. Тако је нова црква добила име: Светитсковели – „стуб живота”. Вековно седиште патријарха, та црква је под заштитом Унеска.

Нешто даље, на врху брда изнад Мцхете налази се велелепни манастир Јаври. Једва сам до њега стигао, серпентинама и макадамом. На том месту је у давно доба Света Нина подигла чудотворни крст, који је лечио болесне. Чини се као да ће манастир сваког тренутка склизнути са планине у провалију. Само његово опстајање на тако стрмом месту као да доказује присуство невидљиве силе.

На обали најдуже реке Кавказа, Кура, чије име значи „полагана”, на једном узвишењу, изникао је град-црква звани Уплисцихе. Као антички Делфи, тако је и ово место постало светилиште паганства, а у ствари је права метропола свога доба. У низовима стена пагански свештеници су дубили

⁵⁵ Кура је назив на руском и азербејџанском, док се на грузијском река зове Мтквари, што значи, у зависности од тумачења порекла речи, „добра вода”, или „река која гризе”, тј. прогриза себи пут кроз планине.

рупе, створивши више од седамсто пећина и подземних пролаза у којима су се налазили станови, цркве, јавне зграде, апотеке и купатила!

Када се издалека погледа на ту гомилу избушеног камења, цео град личи на огромне сунђере. Прве пећине су ископане бар хиљаду година пре нове ере; некада је ту живело више од двадесет хиљада људи. Данас рушевине заузимају четрдесет хиљада квадратних метара, а то није ни половина негдашњег града! Богиња Сунца овде је некад владала, каже ми грузијски водич. На челу му пише да је лопов из оближњег села. Нуди се да ми исприча локалне легенде и веровања; знам, ако треба, за кору хлеба, само за мене ће свашта да измисли. Каже да је град био посвећен богињи Сунца – јер толиком ужареном силом на небу, без неке личне користи, једино би била довољно луда да влада – жена! Тврди да су се у једној од пећина-цркава уместо молитава изводиле позоришне представе. Те давне богиње могла је одобровољити или забава, или бесомучно клање животиња. По примању хришћанства град је скоро напуштен. Грузини му се увек враћају у доба инвазија, налазећи склоништа у тајним пролазима. У огромну стену усечена је велика дворана и необичан тунел који се стрмоглаво спушта ка реци. Пре нешто више од тридесет година ту је пронађена одаја са скривеним благом, са ћуповима препуним злата и накита... Ето, каже „водич”, то је доказ да некоме ни луда срећа не може помоћи – јер су археолози откривено благо, уместо у свој џеп, ставили у ризницу музеја.

Гори је град у централној Грузији, надомак Јужне Осетије. Има свега педесетак хиљада становника, али веома богату историју, важне цркве и споменике. Био је јако утврђење још током средњег века. Налази се на главном путу који води са истока на запад Кавказа; туда пролази и главни нафтовод из Азербејџана и Ирана за Европу.

Но, Горију је највећу славу донела једна историјска личност која је овде рођена и одрасла: Јосиф Висарионович Џугашвили Стаљин.

Нисам размишљао о томе како би могао да изгледа познати Стаљинов музеј, али у сваком случају нисам очекивао огроман буржујски двораци на неколико спратова! Каква супротност скромној Стаљиновој родној кући уз Музеј, у којој су, једва крпећи крај с крајем, његови родитељи изнајмљивали један собичак... Око дома у којем је Стаљин рођен подигнут је читав објекат, који се наднео над кућом као какво страшило које као да грди кућу што је тако скромна и мала, недостојна бесмртног Стаљина. Џугашвили је у Тбилисију похађао Теолошки семинар, а у Музеју се налазе фотографије из његових ђачких дана. Певао је у црквеном хору, за шта је добијао платицу. Много касније, када је постао лидер Совјетског Савеза, његова мајка је и даље желела да јој син буде – свештеник!

Испред родне куће, уместо Стаљинове статуе – зјапи рупа. Нисам могао да сазнам да ли су Стаљинов споменик још давно разлупали, као што неки мештани тврде, или сад ту нешто граде... Музеј, наравно, велича Стаљина, његову победу над фашизмом, енормно повећање производње, подизање земље из пепела... Како је говорио Черчил, Стаљин је Совјетски Савез преузео са плуговима, а оставио га са нуклеарним арсеналом, и то нико не

може да оспори. Али, да ли су исти, или можда и већи резултати могли да се постигну а да неколико десетина милиона живота буде поштеђено? То питање се у Музеју не поставља.⁵⁶

Стаљинова родна кућа, у којој је провео прве четири године живота, заправо је скромна колиба. Али чак ни та двособна колиба није била власништво Стаљинових родитеља: они су само изнајмљивали један њен део. Превише скромно за великог вођу, поносног на своје пролетерско порекло. Требало је спонирати понос и визуелно указати на Стаљинovu величину, па су совјетске архитекте око трошне кућице саградиле чудовишну грађевину пред којом пролазници морају да устукну, а поред ње велелепни дворac-музеј, у којем нема ниједне негативне речи о великом диктатору. На истоку и даље многи одбијају да прихвате мрачну страну омиљених вођа. О томе ни не размишљају становници Стаљинове улице, која се налази недалеко од улице бившег америчког председника Џорџа В. Буша.

Једини документ који лоше говори о Стаљину јесте Лењинов политички тестамент из 1922, где га овај описује као одвише грубог и гладног власти... Грузијанци углавном поштују Стаљина. Ипак је он владао једном од највећих земаља света, и то у тешким временима. Многи се година комунизма сећају са носталгијом; било је посла за све, био је мир и скоро ништа није мучило другове и другарице. Капитализам деведесетих са собом је донео анархију, грађанске ратове и мали круг богатих наспрам читавог океана сиромаштва. Испред градске куће на главном тргу Горија налази се једина статуа Стаљина која је преживела Хрушчовљеvu дестаљинизацију. И она је уклоњена 2010. године, али је, на захтев старијих мештана, враћена.

Друг Стаљин је био по много чему неустрашив, али се плашио летења. Тако је и на конференције на Јалти и у Техерану ишао возом од армираног челика, тешким осамдесет три тоне, који се сада налази у дворишту музеја. У царском стилу, направљен је за Романове, али су га другови са најви-

⁵⁶ Стаљинов режим, са двадесет милиона жртава, најсмртоноснији је режим на свету. Како је то Ремарк написао: „Смрт једног човека је трагедија, смрт милиона – статистика!”

ших положаја много више користили. Купатило, радна соба и конференцијска сала у вагону воза изгледају премалени да бих у њима могао да замислим громадног Стаљина.

Кад човек посматра фотографије у музеју, помислио би да је то био стасит човек, виши од свих, доброћудног осмеха. Међутим, био је баш низак – једва сто шездесет центиметара!

У одаји са црвеним завесама угледах Стаљинову посмртну маску. Застадох. Да Стаљин оживи, верујем да би прво дошао у Гори, да обиђе свој дом и овај грандиозни музеј. Шта ћу ако ме ту нађе... На првом спрату музеја су изложени многобројни поклони које је Стаљин примио за живота, а неке је, зачудо, добио и после смрти – један чак недавно (из Кине).

У шест огромних сала представљен је Стаљинов живот, од рођења до смрти. Ту су његови безбројни предмети: кашике, порцеланско посуђе, заставе, уметничке слике, комади намештаја, књиге... Међу поклонима које је добио најзанимљивије ми је било једно зрно пиринча из Индије. На том зрнциету Стаљину су микроскопским словима исписали дивне жеље – да му се сви непријатељи предају, да има среће у животу итд., и све то – уз Божју помоћ!

Грузијанци у шали кажу да су током рата 2008. године Руси освојили Гори управо зато да би могли да посете Стаљинов родни дом. Грузијске власти су планирале да ову институцију претворе у Музеј руске агресије, али је та идеја убрзо напуштена. Наспрам улаза запазих транспарент: „То је музеј лажи и преваре, огрезао у крви од темеља до крова!”

Радници музеја поклонише ми књижицу Стаљинових стихова, у којима он романтично помиње Бога и скакутање по цветним ливадама родне Грузије.

ЗАВИЧАЈНОСТ

БАШТИНА И КУЛТУРНО НАСЛЕЂЕ

НОШЊА ВЛАХА

СЕВЕРОИСТОЧНЕ СРБИЈЕ

Миодраг Д. Перић

Ношња Влаха је један од сегмената спецификаума културе Влаха североисточне Србије. Ношња Влаха у прошлости је била једна од основних карактеристика влашке етничке заједнице и она је више везана за влашко становништво североисточне Србије и његове етничке особине а мање за географску целину североисточне Србије. Иако доста измењене, ношње Влаха овог краја показују у својим основним елементима архаичне црте, а осим тога запажају се и очигледне разлике у ношњама Влаха Царана и Унгурјана у саставу североисточне Србије. Као што ношња Срба у североисточној Србији садржи елементе који је везују за ношње суседних области, а нарочито крајева одакле је српско становништво досељено, тако се и влашка ношња у североисточној Србији не везује само за архаичне елементе ношње аутохтоних Влаха који су живели на том подручју пре пада српске средњовековне државе под турску власт чији је део пребегао од турског зулума од 15. до 18. века у Трансилванију (Ердељ), Банат, Влашку и Молдавију, одакле су се током 18. и 19. века доселили у североисточну Србију међу Србима и аутохтоним Власима. Ношња Влаха везана је и за ношњу области из којих су се Власи доселили у 18. и 19. веку.

Док је у српској ношњи Крајине и Кључа долазило до брзих и наглих уједначавања, сажимања, мењања и коначног изобичајавања, влашка ношња је дуже своје првобитне одлике и разлике, не само у односу на српску ношњу већ и у односу на ношњу Влаха Урунгујана.

Ношња Влаха Царана у Крајини и Кључу по многим елементима везује се за ношње Влашке и Молдавије односно суседне Румуније. Карактеристично је да се ношња Влаха Царана подудара са ношњом само у периферним обаластима Румуније и не сматра се типичном румунском ношњом. Примера ради, сукња која је нешто измењена у орнаментици још увек се носи у Радујевцу и неким другим царанским селима, позната је у Румунији само у Олтенији и то под истим именом „влник”. Ношена је углавном у свечаним приликама, док су радним даном ношене две прегаче. То је кратка сукња састављена из две поле, напред или са стране отворена, ткана је од домаће вуне на вертикалне пруге и украшена ситним геометријским орнаментима складних боја.⁵⁷ Према Сими Тројановићу мале прегаче са дугим

⁵⁷ Ј. Аранђеловић Лазић, „Ношња у Крајини”, *Развитак*, бр. 6, Зајечар, 1966, 71-73.

ресама су носиле и Влахиње и Српкиње у некадашњем пожаревачком округу.⁵⁸

Преко свег одела, Влахиње су у Крајини зими облачиле још и белу сукнену хаљину, типа огртача, с дугим рукавима и напред отвореном. Ова хаљина је у Крајини називана „ајна”.⁵⁹ Мушка влашка одећа у Крајини и Кључу била је у прошлости распрострањена на широј територији Србије и њене везе са ношњом Срба су очигледне.

Карић истиче да су извесни делови сукнене одеће, које су носили Срби у некадашњем књажевачком, пиротском и врањском округу, по свом изгледу и кроју истоветни сукненим деловима влашке ношње. То су мушки дуги зубун, дорамник без рукава, долактица са кратким рукавима, хаљина с дугим рукавима или гуњ. Према Карићу, сем Влаха и Срби су носили беле сукнене чакшире сличнога кроја, као и велику власнату шубару беле или црне боје.⁶⁰

Народни музеј у Зајечару поседује појасеве из влашких царанских села (34 примерка) поред српско-бугарске границе и у Неготинској Крајини (општина Зајечар и Неготин). У овим селима постоји и општи назив за појас, термин брђу, без обзира ком типу појас припада. Код Влаха Унгурјана брђу је термин за део тела преко којег се ставља појас, струк, а не појас уопште. Не постоји подела на мушке и женске појасеве – све типове носе и мушкарци и жене.

Према материјалу од којег су начињени, појасеве Влаха Царана можемо поделити на појасеве од конопље и појасеве од вуне. Појасеви од конопља су јединствени у источној Србији јер се не јављају ни код једне друге етничке групе на том простору Србије. Појасеви од конопљане тканине код Влаха Царана нису општа појава, јер је током истраживања утврђено њихово постојање само у селу Шипикову.

Назив за вунене појасеве у влашким царанским селима Халово, Шипиково и Велика Јасика је брачйрј. Власи Унгурјани имају варијанту овог назива брашйрј. У влашком царанском селу Јабуковац код Неготина је забележен назив за вунене појасеве браћйрј. Ипак, може се хипотетички закључити да је назив за вунене појасеве брачирј – доминирајући назив за вунене појасеве у влашким царанским селима. Приликом ткања појасева, као и код Унгурјана, појасеви су се ткали на разбоју без брда и нити. Основа се није уводила у нити, већ су се само конци основе постављали на разбоју (мери се дужина конаца колико је потребно, на пример за три-четири појаса). Ткало се тако што се потка провлачила а затим набијала, не нитима, већ дрвеним предметом званим мај. У Народном музеју Зајечар чува се 4 предмета ове алатке за израду појасева.

Код Царана су и мушкарци и жене појасеве носили преко кошуље, жене су преко појасева везивале кецеље. За појасеве су на крајевима, као и код Унгурјана, ушиване плетене узице, које се овде зову бајерй. Власи Унгурјани назив бајерй користе за плетене узице за специфичну врсту дрвене колевке. Узице су се по опасивању појаса омотавале око њега и држале га. Ове узице су плетене по принципу плетења кике од три вунена конца раз-

⁵⁸ С. Трајановић, *Народна енциклопедија Ст. Станојевића 3*, Београд, 1928, 144.

⁵⁹ Ј. Аранђеловић Лазић, *Народна ношња (у околини Бора) и околини*, књ. 1, Бор, 1973, 317.

⁶⁰ В. Карић, *Србија*, Београд, 1887, 119.

личите боје или необојеног конопљиног конца. На основу једног казивања, постоје две врсте ових узица: 1. ваљкасте – стављају се на женске појасеве, 2. плоснате – стављају се на мушке појасеве. Према једном примерку из Халова, за држање појаса око тела употребљаване су и металне закачке, ковачке израде.

Некада су Царани, као и Унгурјани, крај свог појаса савијали и ушивали одоздо и са стране и тако правили џеп. Тај џеп се код Царана назива кјоцој, што у преводу са влашког на српски језик значи кеса. Мушкарци су имали кјоцој (бјерд), и на унутрашњој страни старинских панталона. У том џепу су старији људи чували злато, прстење, новац, које су тако увек носили са собом. Увече су скидали појасеве и стављали их, заједно са својим драгоценостима, под јастук, да деца не би могла ништа од садржаја да украду. Влахиње-Царанке су некада носиле по два појаса. Поред горе описаног, који иде преко кошуље а узице предње и задње кецеље, преко њега, зими и сукње, жене су преко узица кецеља или руба сукње опасивале и ткани појас са украсним месинганим копчама, пафтама, које се зову пофтаље. Појасеви са пафтама су ношени свакодневно, изузев свечаних прилика када су употребљавани они са лепшим мотивима. Да би лепше изгледали у свечаним приликама, пафте су повремено чишћене тако што су на њих стављали наковашени пепео, згњечене коприве (када им је сезона) или соду бикарбону, а потом се трљало вуном општром крпом.⁶¹

Власи Унгурјани насељени су у планинским областима североисточне Србије на простору између линије Ртањ–Вршка Чука (са изузетком два села која су нешто јужније) на север до Дунава, западно од Велике Мораве, а источно до линије Вршка Чука–Дели Јован–Мироч.⁶²

Посматрајући у наше време ношњу Влаха и Срба у североисточној Србији тешко можемо уочити разлике. Међутим, разлике у ношњи између Влаха и Срба у североисточној Србији јасно се уочавају у 19. веку. Током 20. века изобичајена је ношња Влаха Унгурјана. Захваљујући конзервативности руралне средине, која често чува архаичне облике културе, сачувани су поједини делови старије ношње, као и сећање на одећу изобичајну током 20. века. Уз предмете ношње који се чувају у Етнографском музеју у Београду, Народном музеју у Бору, Народном музеју у Зајечару, као и на основу података забележених у литератури, презентираћемо старију ношњу Влаха Унгурјана ношену у 19. и почетком 20. века. Та одећа Унгурјана из 19. и почетком 20. века одећа је сточара и њене карактеристике су бројни хаљеци израђени од домаће вунене тканине, беле боје, с оскудним, једностраним украсима од црног или модрог вуненог гајтана нашивеног по ивицама и шавовима хаљетака. Уочљиво богатије украсе имају женске кошуље и прегаче, на којима је везом или ткањем израђен низ геометријских орнамената, који у својој композицији и бојама носе типично обележје. Ношња Влаха Унгурјана је иста у свим областима североисточне Србије.

Женска унгурјанска влашка ношња одликује се, пре свега, посебним начином покривања главе код удатих жена, која се састоји из „плећара“, направљеног од вуне и косе, мале троугласте капе „шапсе“ и убрадаче „про-

⁶¹ Д. Крстић, „Вечити круг, Појасеви Етнолошке збирке Народног музеја у Зајечару“, Народни музеј, 2011, 14, 17-19.

⁶² Исто, 14.

поде". Ово оглавље, с капом која је у прошлости имала знатно истурен и мало повијен врх, представља остатак архаичног једног оглавља, у прошлости распрострањеног на већем делу Балканског полуострва. Кошуља („камаша”), шивена од кудељног платна, карактерише се богатим наборима око колира („гуљек”) и типичним везеним орнаментима углавном црне боје, који се пружају у редовима дужином израза на грудима и дужином рукава. Ова кошуља припада широко распрострањеним и веома архаичном типу, који неки истраживачи називају карпатским. Преко кошуље жене Унгурјанке опасивале су ткани вунени појас („шиштори”) и две мале прегаче с дугим вуненим ресама („опрег”). Ткане су већином од црне или тамномрке вуне и попречним пругама са утканим ситним орнаментима претежно беле боје.

Зими су жене преко кошуље облачиле посебну сукнену хаљину „кебу”, беле боје, без рукава и напред затворену. Ову хаљину су жене облачиле преко главе и опасивеле вуненим појасом. Хаљина је кројена из косих клинова. Преко свег одела, зими су облачиле још и белу сукнену хаљину, типа огртача, с дугим рукавима и напред отвореном. Ову хаљину су у селу Танди, Поречу и Крајини називали „ајна”, а у Хомољу и Злоту „шуба”. На ногама су жене носиле беле сукнене чарапе, дуге до колена („шореш”), преко којих су обувале краће чарапе („калцоње”) од сукна црне боје и опанке од свињске нештављене коже. У периоду између два светска рата жене су лети преко кошуље опасивале кратке, ситно набране сукње („крецан”) црне боје. Та сукња припада типу сукње завијаче, која је напред несастављена. Шивена је из две хоризонталне поле, а по доњој ивици често украшене сасвим узаним пругама беле боје.

Непобитно је да су поред кошуље и белих сукнених хаљетака, за женску унгурјанску ношњу најтипичније и веома интересантне прегаче с ресама. Ове архаичне прегаче с кратком правоугаоном тканином и дугим вуненим ресама показују знатну сличност с румунским прегачама у Банату, Хаџегу, а нарочито у Алмашу. За разлику од Румуније, где се оне налазе само у периферним југозападним областима, на Балканском полуострву оне су много чешће и јављају се као саставни део народних ношњи у Босни, Херцеговини, Кордуну, Далмацији, околини Гњилана и Албанији.⁶³ Румунски научник Флореа Бобу Флореску, полазећи од археолошких споменика и користећи се аналитичком методом, сматра да тип женске ношње, који карактеришу прегаче са ресама, као и тип мушке ношње са узаним сукненим чакширама, води порекло из традиционалне одеће преиљирско-трачких и иљирско-трачких племена. Мислим да треба прихватити само део мишљења поменутог румунског научника да тип женске ношње, који карактерише прегаче са ресама, као и тип мушке ношње са узаним сукненим чакширама, води порекло из традиционалне одеће иљирско-трачких племена.⁶⁴

Мушкарци су носили кошуљу („камаша”) од домаћег кудељног платна и сукнене чакшире („шореш”), које су облачили до тела. За разлику од других села где се мушка кошуља као и женска зове „камаша”, у селима

⁶³ Ј. Аранђеловић Лазић, Народна ношња (у околини Бора) и околина... 316-317.

⁶⁴ Флореа Бобу Флореску, Генеза цостумулуи популар Роминезе, Студиј си еррецетари де историа артеи, 1, 1959.

Злоту и Горњану мушка кошуља за разлику од женске звела „к’цан”. Власи су лети и зими носили чакшире с кошуљом. На горњем делу тела преко кошуље носили су „зубун” са кратким рукавима и „ајму” са дугим рукавима. Оба хаљетка шивена су од белог сукна и украшена вуненим гајтаном („бр-наш”) црне и црвене или модре и црвене боје. По кроју и украсима мушки се нису разликовали од женских хаљетака истог типа и веома су слични горњим сукненим деловима одеће које су носили и Срби у брдско-планинским областима североисточне Србије. На ногама Власи Унгурјани носили су сукнене чарапе („калцоње”), обојке („објеље”) и опанке („опинћ”). Уоби-чајена и најраспрострањенија капа била је шубара („кашула”), купастог облика, али зими су носили и шубаре кружног облика, са дугом длаком, које су сами правили од овчијег крзна, махом беле боје.

У влашким унгурјанским селима у околини Бора, нарочито у Злоту, ношена је до краја 19. века мала округла капа „кечија” или „кичија” од црвеног сукна. Слична је била кечићима који се носе у околини Новог Пазара или белим кечићима које носе Албанци на Косову и Метохији а које су некада носили и Срби. Зими су ову капу носили испод шубаре. Кечија није била типична капа за ношњу Влаха Унгурјана у североисточној Србији, јер је познато да је у прошлости била распрострањена на већем простору Балканског полуострва. Вероватно је да су Власи у околини Бора капу кечију могли примити од досељеника са Косова и Метохије који су се населили у околини Бора.⁶⁵

Народни Музеј Зајечар поседује појасеве и делове појасева (укупно 84 примерка) Влаха Унгурјана махом из географске области Црна Река (општине Зајечар, Бољевац и Бор). Појасева Влаха Унгурјана нема код других етничких група. Према величини, мотивима, квалитету израде и материјалима, појасеви Влаха Унгурјана деле се на четири врсте, за три фигурирају два назива: шишторј и брашјрј.

1. Шири појас – шишморј до шаке и по, израђен у односу на друга два типа, од нешто дебљег вуненог конца и са нешто слабије набијеним ткањем. Он је особених мотива, у којима превлађује црна и црвена боја, а јављају се и бела и жута, ређе розе, плава, наранџаста и зелена боја.

Мушкарци су носили кошуље (камаше) преко панталона, а појас су опасивали преко кошуље (лети, приликом косидбе, због врућине су скидали појас и панталоне и радили само са кошуљом) зими су преко кошуље носили зубун, али су преко њега опасивали каиш, а не шишморј. И жене су ову врсту појаса опасивале преко кошуље, а преко њега предњу и задњу кецељу са ресама (опрјег).

Ова врста појасева често на почетку има џеп који се зове пунгб и који је служио првенствено за чување новца, дуката, а и ношење кључева, амајлија и др. ствари. Старинске панталоне од белог сукна нису имале џепове, те су коришћени ови џепови на појасевима. Џеп на појасу прављен је тако што је крај појаса преклапан у дужини од четири прста до пет прстију, а потом одоздо и са стране ушивана концем, да би само одозго остао отвор. Опасивање појаса почиње од овог џепа, тако да његов садржај остаје уз тело, безбедан, неколико пута омотан остатком појаса. До недавно су појасеве,

⁶⁵ Ј. Аранђеловић Лазић, Народна ношња (у околини Бора) и околина...

због вредности који су у њима, у току ноћи многи држали испод својих јас-тука, а неки их чак и у време спавања нису скидали.

Ова врста појаса – шишторј често на крају има ушивену узицу од плетене разнобојне вуне, која се, пошто се појас опаше, преко њега још неколико пута омота и тако га држи. Ова узица може да се плете на неколико различитих начина, са три, четири, шест и више конаца, често разнобојних; на пример, плетена са четири конца на један начин може да буде ваљкаста или на пример, плетена са четири конца на један начин може да буде ваљкаста а на други начин спљоштена; ипак, неки појасеви нису имали ову узицу, већ су учвршћивани помоћу металних закачки, или су их једноставно учвршћивали задевањем краја у омотани део.

2. Појас средње ширине – шишморј или брашјрј. Назив брашјрј за појасеви потврђен је у влашким унгурјанским селима Гамзиграду, Лубници, Николичеву и Шљивару, а у преводу значи „трака”. Око назива овог другог типа влашких унгурјанских појасева и око тога који их пол носи, казивачи имају различите тврдње. Око назива овог другог типа влашких унгурјанских појасева и око тога који их пол носи, казивачи имају различите тврдње. Ове појасеви средње ширине у Лубници и Шљивару зову брашјрј, док неки у Шљивару шишморј. По неким казивачима из Гамзиграда и Шљивара ово су мушки, а широки појасеви су женски, док неки у Шљивару тврде супротно. На основу једног казивања и неких фотографија, мушкарци су их носили преко зубуна, прслука или панталона или преко кошуља или панталона.

У поређењу са првим типом, ови појасеви се разликују по ширини, материјалу и мотивима. Од првог типа су за, отприлике, половину ужи, широки су три до четири прста. Ткани су у четири нити од купљеног веома танког памучног конца, а ткање је изузетно набијено, што је заједничка карактеристика са следећим типом. Јављају се нијансе разних боја у комбинацији са црном и белом. Неки примерци појасева средње ширине имају узицу, а неки и џеп.

3. Веома уски појас – брашјрј. Ова врста влашког унгурјанског појаса називана је искључиво називом браширј. То је веома уски појас, један до један и по прста ширине, и то искључиво женски свечани – жене су га носиле само у свечаним приликама. Опасивао се преко хаљетка одозго. По једном казивачу из Шљивара, носили су га и мушкарци преко хаљетка од белог сукна званог зубун. По начину ткања је као и претходни тип. Ткан је од купљеног памучног конца у четири нити.

4. Појасеви са перлама. Народни Музеј у Зајечару поседује и четири влашка женска појаса са шарама на којима су флорални и други мотиви, направљени нашивањем разnobројних ситних пластичних перли на платнену. Око тела се обавијају једанпут и копчају малим металним значкама.⁶⁶

⁶⁶ Д. Крстић, *Нав. дело*, 14–17.

ЛИКОВНОСТ

ПОРТРЕТ УМЕТНИКА

Мајстор заната

Драгољуб Сандић

Намерно рођен 1953. у време када су фотографије биле црно-беле а остало ружичасто. Од оца је наследио занат и надимак. Прво је испирао и сушио слике а затим почео и сам да „шкљоца“. Први фото-подвиг учинио је сликајући друштво у парку, а „усликао црнца у тунелу“. Просто речено упропастио филм. Била је то грешка која охрабрује. Фото (му)учење је напредовало „црно-бело“ али успешно.

Са очеве „Меопте“ је прешао на „Кијев“ а затим купио „Практику“. Три дана је гледао нови апарат. Два дана сликао па три дана правио прву колор-слику. Слика је била бућ! Временом и учењем, све је дошло на своје место; филмови, слајдови, слике у боји или црно-беле, бивали су бољи и лепши. Саша је постао добар фотограф и стекао право на очев надимак.

Летећи.

Потом је са Вељом сео у авион па су летели да слика Књажевац. Веља је имао падобран а Саша фотоапарат. Са неба је донео лепе слике. После је био у хеликоптеру да опет лети и слика.

Ратко и Јоца су му на сликање „поверили“ Стару планину. Саша је почео да упознаје сваки њен кутак и ћуд у свако време. Годинама већ њену лепоту преноси у слике.

Радећи у нашем Музеју Саша је проширио свој фотографски опус на археолошке и етнолошке теме. Богата фотодокументација Музеја носи његов потпис. У кругу учених људи он је своје знање доградио уметничком врлином.

Сликајући Књажевац дуго и стрпљиво, Саша открива нове визуре нашег града. У познате нам улице и мостове уноси интиму, благу меланхолију или поетичну озареност. Сликајући варош Летећи налази прелепе балконе, капије и фасаде из времена када куће нису биле гомила бетона.

Знатан део његових радова публикован је у књигама, часописима, рекламним и пригодним издањима.

Пожелимо Саши „добру бленду“.

БИОГРАФИЈА

Саша Милутиновић, рођен 1953 године у Књажевцу. Ради у Завичајном музеју као фотограф документариста.

Изложбе:

1996. „Четири годишња доба на Старој планини“ Музеј кинотеке Београд

1997. „Четири годишња доба на Старој планини“ Галерија Дома културе Књажевац

1997. „Простор тишине“, Монакова кућа Београд

1997. „Простор тишине“, Нови Бечеј

Фотографије у овом броју су из циклуса *Књажевац и Стара планина*

КОНКУРС
ЗА КЊИЖЕВНУ НАГРАДУ
„РАДЕ ТОМИЋ“

Уметничка академија *Исток* Књажевац из Књажевца расписује осамнаести по реду конкурс за Награду „Раде Томић“ за 2019. годину.

Награда се додељује за књигу поезије, која је написана на српском језику и објављена у, претходној, 2018. години. На конкурс се могу пријавити сви аутори (или издавачи) са предлогом књиге, а уз пријаву/предлог обавезно доставити три примерка наведене књиге, на адресу:

Уметничка академија Исток Књажевац
ул. Кеј Д. Туцовића 8, поштански фах 58
19350 Књажевац.

Након приспећа предложених књига, трочлани жири ће извршити увид у исте и одабрати победника.

Рок за доставу предлога је 15. април 2018. године, а проглашење победника и уручење награде биће у термину 15–20. маја 2019. године у Књажевцу. Награда се састоји од новчаног износа по одлуци Управног одбора организатора а у висини до покрића трошкова штампе књиге.

Све информације у вези са конкурсом можете добити на телефон 064/864-33-75 или на мејл istok.akademija@gmail.com.

ПРЕТПЛАТИТЕ СЕ НА ИСТОК

ЧАСОПИС ЗА КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ И КУЛТУРНУ БАШТИНУ

ИСТОК излази 4 пута годишње у тромесечним свескама.

Годишња претплата износи 2.000 динара, за иностранство 80 евра.

Наручујем _____ примерака часописа ИСТОК

Име и презиме, назив установе или предузећа:

Адреса: _____

Телефон: _____

Претплата се може извршити у свакој пошти или банци на текући рачун број: 200-2703160101921-09 (Банка Поштанска штедионица), прималац: Уметничка академија Исток Књажевац, са назнаком „за Исток“. Оваквом уплатом обезбеђујете да, чим уплатите и пошаљете ову наруџбеницу, читаве године добијате часопис на адресу коју наведете.

Инструкција за уплату из иностранства:

Preko posredničke banke/ INTERMEDIARY INSTITUTION: DEUTSCHE BANK AG
FRANKFURT, SWIFT: DEUTDEFF. Na račun/ ACCOUNT WITH INSTITUTION Banka

Poštanska štedionica a.d. 11000 BEOGRAD, SWIFT: SBPORSBG. BENEFICIARY

CUSTOMER – NAME & ADDRESS: RS35200270316010100347, Istok Knjaževac, Kej Dimitrija Tucovića 8, 19350 Knjaževac

СПЕЦИЈАЛНА ПОНУДА: Претплатник на часопис Исток стиче право на бесплатан пријем свих издања едиције Исток у години за коју изврши претплату

Контакт адреса:

Уметничка академија Исток Књажевац,

E-mail: istok.akademija@gmail.com

19350 Књажевац,

Кеј Димитрија Туцовића 8,

Пошт. факс 58

Телефон: 064 864 33 75

